

T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
STRATEJİK İLETİŞİM YÖNETİMİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI

KAMU DİPLOMASİSİ BAĞLAMINDA SAĞLIK DİPLOMASİSİ:
COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNDE TÜRKİYE’NİN SAĞLIK
DİPLOMASİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ceren TÜNEL

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Gaye Ashı Sancar Demren

OCAK 2024

ÖNSÖZ

Öncelikle tez konusunu seçerken isteklerimi göz önünde bulundurup bana yol gösteren tez danışmanım Doç. Dr. Gaye Aslı Sancar Demren'e, araştırma kapsamında görüşme yaptığım tüm katılımcılara, bu çalışmayı tamamlamam için beni destekleyen eşim Özgür Hepsağ'a ve bütün eğitim hayatım boyunca benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme çok teşekkür ederim.



İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	2
KISALTMALAR	5
ŞEKİL LİSTESİ.....	6
TABLO LİSTESİ	7
RESUME.....	8
ABSTRACT	9
ÖZET.....	10
GİRİŞ	11
1 KAMU DİPLOMASİSİ VE İLİŞKİLİ KAVRAMLAR	13
1.1 Yumuşak Güç	13
1.2 Kamu Diplomasisi Kavramı ve Kuramsal Çerçevesi.....	16
1.3 Kamu Diplomasisi Aktörleri	19
1.4 Halkla İlişkiler Ekseninde Kamu Diplomasisi ve İlişkili Kavramlar.....	25
1.4.1 İmaj ve İtibar Yönetimi.....	28
1.4.2 Ulus Markalama	29
1.4.3 Algılama Yönetimi.....	30
1.5 Kamu Diplomasisinin Faaliyet Alanları.....	30
1.5.1 Kültürel Diplomasisi.....	31
1.5.2 İnsani Diplomasisi	34
1.5.3 Dijital Diplomasisi.....	35
1.5.4 Turizm Diplomasisi.....	37
2 SAĞLIK DİPLOMASİSİ VE COVID-19 PANDEMİSİ.....	39
2.1 Sağlık Diplomasisinin Tanımı ve Sağlık Diplomasisinin Yöntemleri	40
2.2 Sağlık Diplomasisi Aktörleri ve Global Sağlık Diplomasisi.....	44
2.3 Geçmiş Pandemilerde Sağlık Diplomasisi	51
2.4 Covid-19 ve Sağlık Diplomasisi.....	57
3. TÜRKİYE’NİN COVID-19 DÖNEMİNDE SAĞLIK DİPLOMASİSİ UYGULAMALARI.....	63
3.1 Türkiye’nin Sağlık Diplomasisi.....	64
3.2 Türkiye’de Sağlık Diplomasisi Aktörleri, İlişkili Kurumlar ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü.....	68
3.2.1. Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı	69
3.2.2. TİKA	72
3.2.3. AFAD	73

3.2.4. Kızılay	74
3.3 Covid19 sürecinde Türkiye'nin Sağlık Diplomasisi Faaliyetlerinin Analizi.....	75
3.4 Türkiye'nin Covid-19 Pandemisi Sürecinde Sağlık Diplomasisi Çalışmaları Üzerine Niteliksel Bir Çalışma	81
3.4.1 Literatür Taraması.....	81
3.4.2 Araştırmanın Amacı ve Önemi	84
3.4.3 Araştırma Soruları.....	84
3.4.4 Araştırmanın Yöntemi, Örneklemi ve Sınırlılıkları	85
3.4.5 Araştırma Verilerinin Toplanması ve Analizi.....	86
3.4.6 Araştırma Bulguları.....	86
3.4.7 Araştırmanın Değerlendirilmesi.....	103
SONUÇ.....	104
KAYNAKÇA	106
EK 1. SORU FORMU.....	115

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AIDS	: Acquired Immunodeficiency Syndrome
BBC	: British Broadcasting Corporation
Biontech	: Biopharmaceutical New Technologies
BM	: Birleşmiş Milletler
CNN	: Cable News Network
Covid-19	: Coronavirus disease 2019
G-20	: The Group of Twenty
H1N1	: Haemagglutinin Type 1 and Neuraminidase Type 1
HIV	: Human Immunodeficiency Virus
IKEA	: Ingvar Kamprad Elmtaryd Agunnaryd
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MENA	: Middle East and North Africa
MERS	: Middle East Respiratory Syndrome
MÜSİAD	: Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
NATO	: The North Atlantic Treaty Organization
SARS	: Severe Acute Respiratory Syndrome
SARS-CoV-2	: Severe Acute Respiratory Syndrome Coronavirus 2
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
THY	: Türk Hava Yolları
TİKA	: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
USC	: University of Southern California
Web	: World Wide Web
Yy.	: Yüzyıl

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1 Küresel Sağlık Diplomasisi Piramidi: Sayısız Aktör, Tanım ve Araç.....	48
Şekil 2.2 Küresel Sağlık Diplomasisinin Maksimum Faydasını Gösteren Dört Temel Ögesi.....	51
Şekil 2.3 2009 (H1N1) Salgınının Başlangıcında Kamuya Açık Pandemi Hazırlık Planlarına Sahip Dünya Sağlık Örgütü Üye Devletleri.....	55
Şekil 2.4 Antiviral Stokların Dağıtımı.....	56
Şekil 3.1 2009-2019 Yılları Arasında AFAD Tarafından Yapılan Toplam İnsani Yardım Miktarları.....	74
Şekil 3.2 Türkiye'nin Covid-19 Salgınıyla Mücadelede Yapılan Yardımlar.....	80



TABLO LİSTESİ

Tablo 3.1 Türkiye Sağlık Diplomasisi Modeli.....	68
Tablo 3.2 Türkiye Tarafından Balkan Ülkelerine Gönderilen Covid-19 Medikal Malzemeleri (Mart-Mayıs 2020)	78
Tablo 3.3 Katılımcı Listesi	86
Tablo 3.4 Çalışma soruları Değerlendirme Tablosu.....	103



RESUME

La diplomatie sanitaire, l'un des concepts importants d'aujourd'hui, est considérée comme un outil de diplomatie publique. Si les études en diplomatie sanitaire sont mises en œuvre de diverses manières par de nombreux pays en période normale, elles acquièrent une importance vitale notamment en période de crise sanitaire telle que la pandémie de Covid-19.

Cette étude vise à examiner les pratiques de diplomatie sanitaire de la Turquie en tant qu'outil de diplomatie publique pendant la période Covid-19 et à tester les questions de l'étude auprès de personnes appartenant à des groupes professionnels liés à la communication sanitaire, à la diplomatie publique et à la diplomatie sanitaire à travers des entretiens approfondis à titre qualitatif. méthode de collecte de données. Pour l'étude, des entretiens ont été menés avec 10 personnes en utilisant la méthode spécifiée. Les entretiens ont eu lieu en ligne. Un formulaire d'entretien semi-structuré a été utilisé pour collecter les données. Les réponses aux entretiens ont été analysées selon la méthode descriptive. Les hypothèses ont été testées sur la base des résultats obtenus à la suite de l'analyse.

Les participants ont répondu à la première question de l'étude : « Les activités de diplomatie sanitaire de la Turquie sont-elles compatibles avec les objectifs de politique étrangère ? Il a été constaté que les réponses à la question sont compatibles, mais la deuxième question de l'étude est "Sur quels pays ou régions géographiques les activités de diplomatie sanitaire de la Turquie se concentrent-elles pendant le processus de Covid-19 ?" concentration ? Ils ont répondu à la question selon laquelle il n'y a pas de concentration régionale. Les participants ont confirmé les pratiques de diplomatie sanitaire de la Turquie pendant la période du Covid-19 en les interprétant à travers les nombreuses politiques étrangères existantes de la Turquie. Cependant, ils ont souligné que les pratiques de diplomatie sanitaire de la Turquie sont basées sur la demande et le besoin, et non sur proximité géographique.

La diplomatie sanitaire est un domaine ouvert au développement pour la Turquie. Bien qu'il existe encore peu d'études universitaires sur le sujet, il est prévu que les études universitaires sur la diplomatie sanitaire de la Turquie pendant la période de Covid-19 se multiplieront et s'approfondiront dans la période à venir.

ABSTRACT

Health diplomacy, one of today's important concepts, is considered as a public diplomacy tool. While health diplomacy studies are implemented in various ways by many countries in normal periods, they gain vital importance especially in times of health crisis such as the Covid-19 pandemic.

This study aims to examine Turkey's health diplomacy practices as a public diplomacy tool during the Covid-19 period and to test the study questions with people from professional groups related to health communication, public diplomacy, and health diplomacy through in-depth interviews as a qualitative data collection method. For the study, interviews were conducted with 10 people using the specified method. The interviews were held online. A semi-structured interview form was used to collect data. Interview answers were analyzed using the descriptive method. Hypotheses were tested based on the findings obtained as a result of the analysis.

The participants answered the study's first question: "Are Turkey's health diplomacy activities compatible with foreign policy objectives?" It has been seen that the answer to the question is compatible. However, the second question of the study is "Which countries or geographical regions do Turkey's health diplomacy activities focus on during the Covid-19 process?" Or can we talk about such a concentration? They answered the question that there is no regional concentration. Participants confirmed Turkey's COVID-19 period health diplomacy practices by interpreting them through Turkey's many existing foreign policies. However, they emphasized that Turkey's health diplomacy practices are based on demand and need, not geographical proximity.

Health diplomacy is an area open to development for Turkey. Although there are limited academic studies on the subject yet, it is anticipated that academic studies on Turkey's health diplomacy in the Covid-19 period will increase and deepen in the coming period.

ÖZET

Günümüzün önemli kavramlarından birisi olan sağlık diplomasisi, bir kamu diplomasisi aracı olarak ele alınmaktadır. Sağlık diplomasisi çalışmaları normal dönemlerde de birçok ülke tarafından çeşitli şekilde uygulanırken, özellikle Covid-19 pandemisi gibi sağlık krizi dönemlerinde hayati önem kazanmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’nin Covid-19 döneminde bir kamu diplomasisi aracı olarak sağlık diplomasisi uygulamalarını incelemek ve nitel bir veri toplama yöntemi olarak derinlemesine görüşmeler ile sağlık iletişimi, kamu diplomasisi ve sağlık diplomasisi ile ilişkili meslek gruplarına sahip kişiler ile çalışma sorularını test etmektir. Çalışmanın amacına uygun olarak, belirtilen yöntem üzerinden 10 kişi ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler online olarak gerçekleştirilmiştir. Verilerin toplanmasında yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme cevapları betimsel yöntem ile analiz edilmiştir. Çözümleme sonucu elde edilen bulgular üzerinden hipotezler test edilmiştir.

Katılımcıların çalışmanın birinci sorusu olan; “Türkiye’nin sağlık diplomasisi faaliyetleri dış politika amaçları ile uyumlu mudur?” sorusuna uyumludur yanıtı verdiği görölmüşür. Ancak çalışmanın ikinci sorusu olan “Covid-19 sürecinde Türkiye’nin sağlık diplomasisi faaliyetleri hangi ülke veya coğrafi bölgeler üzerinde yoğunlaşmaktadır? Ya da böyle bir yoğunlaşmadan bahsedilebilir mi?” sorusuna bölgesel yoğunlaşma olmadığı yönünde cevap vermişlerdir. Katılımcılar Türkiye’nin Covid-19 dönemi sağlık diplomasisi uygulamalarını, Türkiye’nin mevcut birçok farklı dış politikası üzerinden yorumlayarak doğrulamıştır. Ancak sağlık diplomasisi uygulamalarında Türkiye’nin coğrafi yakınlık faktörünü değil talep ve ihtiyaç faktörünü baz aldığını vurgulamışlardır.

Sağlık diplomasisi Türkiye için gelişime açık bir alandır. Henüz konuyla ilgili sınırlı akademik çalışma bulunmasına rağmen, Covid-19 dönemi Türkiye’nin sağlık diplomasisi üzerine ilerleyen dönemde akademik çalışmaların artacağı ve derinleşeceği ön görölmektedir.

GİRİŞ

Covid-19 salgını, dünya genelinde sadece bir sağlık sorunu olmanın ötesine geçerek, devletlerin ve toplumların tüm dünyada birbirine bağlı hale geldiği küresel bir krizi ortaya koymuştur. Bu evrensel tehdit, devletlerin iç ve dış politika stratejilerini, özellikle de kamu diplomasisi ve sağlık diplomasisi alanlarındaki çabalarını gözden geçirmelerine neden olmuştur. Bu bağlamda, Türkiye, sadece pandemiyle mücadeledeki etkili stratejileriyle değil, aynı zamanda sağlık diplomasisini kamu diplomasisiyle entegre ederek uluslararası alanda da güçlü bir duruş sergilemeye başlamıştır.

Bu çalışma, Türkiye'nin Covid-19 pandemisi sürecindeki sağlık ve kamu diplomasisi stratejilerini bir araya getirerek, ülkenin uluslararası alandaki rolünü ve etkileşimlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Sağlık diplomasisi, sadece salgını kontrol altına almakla kalmayıp aynı zamanda uluslararası iş birliğini güçlendirerek küresel sağlık güvenliğine katkıda bulunmayı amaçlar. Kamu diplomasisi ise bu kapsamda ülkelerin imajını güçlendirmek, topluluklar arasında anlayış ve dayanışmayı artırmak adına kullanılan önemli bir araçtır.

Çalışmanın giriş bölümü, Türkiye'nin Covid-19 sürecindeki sağlık ve kamu diplomasisi stratejilerini genel bir bağlam içinde ele alarak çalışmanın ana sorularını belirlemeyi amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında yapılan derinlemesine görüşme yöntemi ile iki ana sorunsal irdelenecektir: Covid19 Pandemisi sürecinde Türkiye'nin kullandığı sağlık diplomasisi faaliyetleri nelerdir? Ve Türkiye'nin uyguladığı sağlık diplomasisi faaliyetlerinin temel amaçları nelerdir? Ayrıca yine çalışma kapsamında Türkiye'nin Covid-19 pandemi sürecindeki sağlık ve kamu diplomasisi stratejileri ve bu stratejilerin iç ve dış politika üzerindeki etkileri analiz edilecektir. Böylece, Covid-19'un yarattığı küresel krizle başa çıkarken sağlık ve kamu diplomasisinin birleşik gücünün nasıl etkili bir strateji oluşturabileceği konusunda önemli bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde, kamu diplomasisi kavramı ve onunla ilişkili temel kavramlar incelenecektir. Kamu diplomasisi, bir devletin imajını güçlendirmek, topluluklar arasında anlayışı artırmak ve dış politika hedeflerine ulaşmak adına

kullanılan önemli bir araçtır. Bu bölüm, kamu diplomasisi bağlamında temel terimleri tanımlayacak ve bu konseptin önemini vurgulayacaktır.

İkinci bölümde, sağlık diplomasisinin temel prensipleri ve Covid-19 pandemisi sürecindeki rolü ele alınacaktır. Sağlık diplomasisi, sadece ulusal sınırlar içinde değil, aynı zamanda uluslararası arenada da etkili bir strateji oluşturmayı amaçlar. Bu bölümde, özellikle küresel sağlık bağlamında sağlık diplomasisinin rolü açıklanarak, Covid-19'un küresel sağlık politikalarına etkileri analiz edilecektir.

Üçüncü ve son bölümde, Türkiye'nin Covid-19 dönemi sağlık diplomasisi uygulamaları incelenecektir. Bu bölüm, Türkiye'nin uluslararası alanda sergilediği diplomasi faaliyetleri ve sağlık diplomasisi stratejilerini ele alacaktır. Bu üç ana bölüm, tezin temel çerçevesini oluşturacak ve kamu diplomasisi bağlamında sağlık diplomasisini özellikle Türkiye'nin Covid-19 pandemisi sürecindeki uygulamaları üzerinden ele alacaktır.

1 KAMU DİPLOMASİSİ VE İLİŞKİLİ KAVRAMLAR

Uluslararası ilişkilerde ülkelerin sahip oldukları belli güç çeşitleri bulunmaktadır. Bu güç, ulaşılmak istenen hedefler doğrultusunda diğer ülkeleri, ülke halklarını veya uluslararası toplumu etkilemek için kullanılmaktadır. Kamu diplomasisi klasik anlamda kullanılan gücü ve ülkeler arası güç ilişkilerini dönüştüren bir kavram olarak ortaya çıkmıştır ve yumuşak güç kullanımını teşvik etmektedir. Kamu diplomasisinde, sert güç olarak adlandırılan zorlama ve tehdit kullanımı yerine yumuşak güç kavramının ortaya çıkması uluslararası ilişkilere yepyeni bir boyut getirmiştir.

Kamu diplomasisi geçmişten günümüze hem uygulama hem de onu uygulayan aktörler bağlamında birçok değişim ve gelişim yaşamıştır. Özellikle iletişim teknolojilerinde yaşanan ilerlemeler toplumu dönüştürücü etkisi ile genel olarak iletişim biçimlerini ve dolayısıyla kamu diplomasisini de dönüştürmüştür. Böylece kamu diplomasisinin altında çok çeşitli şekillerde adlandırılan birçok farklı alt kamu diplomasisi türü ortaya çıkmıştır.

Çalışmanın bu bölümünde yumuşak güç kavramından bahsedilerek kamu diplomasisi ve yumuşak güç arasındaki ilişki ortaya konmaya çalışılacaktır. Ardından sırasıyla kamu diplomasisi kavramının gelişimi ve kurumsal çerçevesi detaylandırılarak, kamu diplomasisi aktörlerinin kimler olabileceği sıralanacaktır. Daha sonra halkla ilişkiler ekseninde kamu diplomasisine yer verilerek, iki kavramın benzerlik ve farklılıklarına değinilecektir. Son olarak ise kamu diplomasisinin bazı alt dalları açıklanacak ve uygulama örneklerine yer verilerek bu bölüm tamamlanacaktır.

1.1 Yumuşak Güç

Ülkelerin uluslararası toplumdaki farklı aktörleri etkilemek için kullandığı kabul görmüş belli başlı yöntemler bulunmaktadır. Bunlar arasında zorlama ve tehdit unsurlarının kullanılması, maddi teşviklerin verilmesi ve cazibe faktörleri bulunmaktadır. Bakıldığında, bu stratejiler arasından cazibe faktörünün kullanımı, önemi görece yeni kavranmış bir strateji olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkeler cazibe faktörlerini kullanarak ve diğer ülkelerin hayranlığını kazanarak kendisini takip etmesini sağlayabilmektedir. Yumuşak güç olarak tanımlanabilen bu kavramı 1990

tarihli *Bound to Lead* kitabında ilk kez yeni bir sözcük olarak kullanan kişi Joseph Nye olmuştur. Nye'a göre yumuşak güç, yani diğerlerinin sizin istediğiniz sonuçları istemesini sağlamak, insanları zorlamak yerine kendi bünyesine katmaktadır.¹

Yumuşak güç, sert gücün karşıtı olarak düşünülmektedir ancak sert güç ve yumuşak güç doğaları gereği çelişse de ortak noktaları davranış değişikliğine yönelik olmalarıdır. Ne var ki yöntem olarak sert güç bunu zorlama ile yaparken yumuşak güç ikna ve cazibe yolu ile gerçekleştirmektedir. Tüm bu açıklamalara bakıldığında yumuşak gücün kaynaklarının ikna ve cazibe yaratan varlıklara dayandığını söylemek mümkün olmaktadır. Kamu diplomasisi, özü itibari ile diğer ülke halklarını yumuşak güç unsurları ile etkilemeye dayalıdır. Bu sebeple kamu diplomasisi ve yumuşak güç arasındaki ayrımı ortaya koymak yerinde olacaktır. Nye bu ayrımı şu şekilde açıklamaktadır: “Uluslararası siyasette yumuşak gücü üreten kaynaklar, büyük ölçüde bir örgütün veya ülkenin kendi kültüründe ifade ettiği değerlerden, kendi iç uygulamaları ve politikalarıyla ortaya koyduğu örneklerde ve başkalarıyla ilişkilerini ele alış biçiminden kaynaklanmaktadır. Kamu diplomasisi, hükümetlerin sadece kendi hükümetlerinden ziyade diğer ülkelerin halklarıyla iletişim kurmak ve onları çekmek için bu kaynakları harekete geçirmek için kullandıkları bir araçtır. Kamu diplomasisi, yayın yaparak, kültürel ihracatı sübvans ederek, değiş tokuşlar düzenleyerek ve benzeri yollarla bu potansiyel kaynaklara dikkat çekmeye çalışır. Ancak bir ülkenin kültürünün, değerlerinin ve politikalarının içeriği çekici değilse, bunları ‘yayınlayan’ kamu diplomasisi yumuşak güç üretemez. Tam tersini üretebilir.”² Bu açıklama kapsamında yumuşak güç ve kamu diplomasisi ayrımına bakıldığında yumuşak gücü yalnızca bir etkileme gücüne indirgemek yanlış olacaktır. Yumuşak gücün temelinde cezbetme yeteneğine bağlı olarak rıza üretimi mevcuttur.

Güç kavramı uluslararası ilişkilerdeki en önemli ve ifadesi zor kavramlardan birisidir. Lukes güç ile ilgili olarak; güce sahip olmanın, herhangi bir değişikliği yapabilmek veya kabul edebilmek ya da ona direnebilmek olduğunu söylemektedir. Ona göre güç bir potansiyeldir, bir gerçeklik değildir.³ Bu tanımın yanında günümüzde güce sahip olmanın da her zaman güçlü olmak anlamına gelmeyeceği söylenebilir.

¹ Joseph Nye, **Public Diplomacy and Soft Power**, The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science 2008, s. 95.

² Nye, **a.g.e.** 2008, s. 95.

³ Steven Lukes, **Power and the Battle for Hearts and Minds**, Millennium – Journal of International Studies, 2005, s. 478.

Örneğin askeri güce sahip bir ülke yalnızca böyle bir gücü elinde bulundurması sebebiyle başka bir ülkeye saldırma hakkına sahip olmayacaktır. Burada kamuoyu ve meşruluk gibi farklı güç unsurları devreye girmektedir. Görüldüğü gibi artık yeni dünya düzeninde sert gücün uygulanabilir olması için bile yumuşak güce ihtiyaç duyulmaktadır. Günümüzde ülkeler de gücün değişen boyutlarını ve yumuşak gücün önemini anlamış, dış politika stratejilerine bu yeni gücün doğasını nasıl dahil edeceklerine daha fazla kafa yormaya başlamışlardır.

Nye, 'Soft Power The Means to Success in World Politics' adlı eserinde Nicola Machiavelli'nin Prens adlı kitabında İtalya'daki prenslere, korkulmanın sevimlikten daha önemli olduğunu öğütlemesini örnek vererek günümüz dünyasında her ikisi de olmanın en iyisi olduğunu söylemiştir. Nye'a göre kalpleri ve zihinleri kazanmak her zaman önemli olmuştur, ancak küresel bilgi çağında bu daha da önemlidir. Bilgi güçtür ve modern bilgi teknolojisi bilgiyi tarihte hiç olmadığı kadar yoğun bir şekilde yaymaktadır.⁴ O halde bilgi teknolojilerinde günden güne yaşanan ilerlemenin, yumuşak gücün önemini ve etki kapasitesini de her geçen gün arttırmasına sebep olduğunu söylemek mümkün olacaktır. Dünya ülkelerine bakıldığında birçoğu yumuşak güç kaynak ve uygulamalarına sahiptir. Bu ülkeler sahip oldukları yumuşak güç unsurları ile uluslararası hedeflerini uyumlu hale getirmeye çalışırlar. Bu şekilde, başkaları nezdinde meşru görünmeleri çok daha kolay hale gelmektedir. Yine Nye'a göre yumuşak güç üç kaynağa dayanmaktadır: kültür, siyasi değerler ve dış politika.⁵ Kültür bir toplumun geçmişten günümüze kadar biriktirdiği değerler, örf ve adetler olarak tanımlanabilmektedir. Kültürün yumuşak gücün kaynağı olarak sayılabilmesi için başkaları için çekici olması ve evrensel değerler barındırması gerekmektedir. Siyasi değerler, hükümet politikaları ve dış politika yumuşak gücü güçlü bir şekilde etkileyen önemli kaynaklardır. Ülkelerin insan hakları politikaları ve demokrasiyi teşvik stratejileri bu kaynaklara örnek verilebilir. Tutarsız iç ve dış politika uygulamaları ve uluslararası toplumu umursamaz politika yaklaşımları ise tam tersi etki yaratarak yumuşak gücü zayıflatırıcı unsurlara dönüşebilir.

Yumuşak güç doğası itibarıyla kendi içinde limitler barındırmaktadır. Çünkü hükümetler, sivil toplumun geliştirdiği kültür ve çekicilik üzerinde tamamen kontrol

⁴ Joseph Nye, **Soft Power The Means to Success in World Politics**, Public Affairs, New York, 2004, s. 1.

⁵ Nye, **a.g.e**, 2004, s. 11.

sahibi değildir. Hatta demokrasi fikri ve baskıcı politikaların eksikliği zaten bir toplumu çekici hale getiren unsurlardandır. Bir ülke sanatında, filmlerinde vb. kendisini eleştirebiliyorsa, başkaları nezdinde özgür ve demokratik algısı yaratarak bir çekicilik kaynağı haline gelebilir. Zaten bakıldığında yumuşak gücü oluşturanlar asıl olarak hükümetlerden ziyade sivil toplum içindeki üniversiteler, şirketler, cemaatler gibi kurumlardır.

1.2 Kamu Diplomasisi Kavramı ve Kuramsal Çerçevesi

Kamu diplomasisi kavramı literatürde oldukça sık kullanılan ve birçok farklı tanımı bulunan bir diplomasi türüdür. Kavram ilk kez 1965 yılında Tufts Üniversitesi'ndeki Fletcher Diplomasi Okulu'nun Dekanı Edmund Gullion tarafından kullanılmıştır. Gullion kamu diplomasisi konseptini şu şekilde ele almıştır: *“Kamu diplomasisi. . . dış politikaların oluşumu ve yürütülmesinde kamu tutumlarının etkisi ile ilgilenir. Geleneksel diplomasinin ötesinde uluslararası ilişkilerin boyutlarını kapsar; diğer ülkelerdeki hükümetlerin kamuoyu oluşturmaları, bir ülkedeki özel grupların ve çıkarların diğeriyle etkileşimi; dış ilişkilerin raporlanması ve bunun politika üzerindeki etkisi; diplomatlar ve yabancı muhabirler olarak işi iletişim olanlar arasındaki iletişim ve kültürlerarası iletişim sürecidir.”*⁶

Günümüzde hala çok yaygın kullanılan kamu diplomasisinin kabul edilmiş genel geçer ve resmi bir tanımı bulunmamaktadır. Farklı kişiler, enstitü ve merkezlerce farklı tanımları yapılmaktadır. Kamu diplomasisinin bir başka tanımını USC Kamu Diplomasisi Merkezi şu şekilde yapmıştır: *“Kamu diplomasisi çalışması yeni ve genişleyen bir alandır. USC, diplomasinin yalnızca doğası gereği küresel olmayan, aynı zamanda çok sayıda aktör ve ağ içeren kamusal, etkileşimli boyutu olarak tanımlar. Ulusların karşılıklı güveni ve üretken ilişkileri geliştirmesini sağlayan kilit bir mekanizmadır ve güvenli bir küresel ortam oluşturmak için çok önemli hale gelmiştir.”*⁷ Bir başka tanım ABD Kamu Diplomasisi Danışma Komisyonu tarafından yapılmıştır. Onların tanımına göre: *“Kamu Diplomasisi demokratik toplumların doğasında var olan bir özelliktir. Küresel misyonu...dış politikanın merkezindedir.*

⁶ Nicholas J. Cull, **Public Diplomacy before Gullion** from: Routledge Handbook of Public Diplomacy Routledge, 2008, s. 19.

⁷ USC Center on Public Diplomacy, <https://uscpublicdiplomacy.org/page/what-is-pd>, Erişim: 19 Kasım 2022.

*Kamu diplomasisi, dünyanın dört bir yanındaki insanların düşüncelerini şekillendirerek, birbirine bağlayarak ve etkileyerek ulusal çıkarların teşvik edilmesidir.*⁸ Hans Tuch ise kamu diplomasisini “*Bir hükümetin ulusal amaçlarının ve güncel politikalarının olduğu kadar ulusunun fikir ve ideallerinin, kuruluşlarının ve kültürünün yabancı halklarca anlaşılması amacıyla gerçekleştirilen iletişim süreci*” olarak tanımlamaktadır.⁹

Küçük bir örneklem de olsa yapılan farklı tanımların ortak noktasına bakıldığında kamu diplomasisinin yabancı halklarla iletişim kurma pratiğine atıfta bulunduğu görülmektedir. Burada, devletler neden yabancı halklarla etkileşime geçmek ve onları etkilemek isterler sorusu gün yüzüne çıkabilir. Devletlerin böyle bir strateji izlemesindeki en büyük sebeplerden bir tanesi uluslararası dış politikalarını meşruiyet zeminine oturtmak istemeleridir. Ayrıca yumuşak gücün cazibe faktörlerini kullanan kamu diplomasisinin, sert güce göre çok daha az efor ile çok daha fazla etki sağladığı düşüncesi kabul görmektedir.

Kamu diplomasisinin gelişiminde bazı önemli tarihler ve olaylar bulunmaktadır. Savaş dönemleri bunlardan en önemlisi sayılabilir. Çünkü savaş dönemleri, meşruiyet konusunun en fazla gündeme geldiği durumlardan bir tanesidir. Ülkeler kendilerini meşru göstermek adına çeşitli stratejiler ile diğer aktörleri yanlarına çekmeye çalışır. Bir diğer önemli olay radyo ve sinemanın icadıdır. 1920'lerde radyonun ortaya çıkışı ile birçok hükümetler, yabancı dil yayıncılığı yapmaya başlamıştır. 1930'larda komünistler ve faşistler, yabancı kamuoyunda olumlu imajlar yaratmak için birbirleriyle rekabet etmiştir. Bu dönemlerde Nazi Almanyası, yabancı dilde radyo yayınlarına ek olarak propaganda filmleri ile ön plana çıkmıştır.¹⁰

Günümüzde hala film ve sinema sektörü kamu diplomasisi için oldukça önemli bir konumdadır. Bunun en iyi örneği ise Hollywood olarak gösterilebilir. Kamu diplomasisinin gelişiminde önemli bir yere sahip olan bir diğer dönem Soğuk Savaş

⁸ United States. Advisory Group on Public Diplomacy for the Arab and Muslim World, *Changing Minds, Winning Peace*, Washington DC, 2003, s. 13, <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/24882.pdf>, Erişim: 19 Kasım 2022.

⁹ Hans N. Tuch, **Communicating with the World: U.S. Public Diplomacy Overseas**, 2. Basım, New York, St Martin's Press 1993, s.3, akt. Gaye A. Sancar, **Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler**, 2. Baskı, 2014, s. 79.

¹⁰ Nye, **a.g.e.**, 2008, s. 97.

yılları olmuştur. İsmi içerisinde savaş kelimesi geçse de silahlı çatışmaların oldukça az olduğu bir dönem olan Soğuk Savaş dönemi daha çok bir ideolojik savaş olarak düşünülmektedir. Bu dönemde özellikle savaşın iki tarafı olan ABD ve SSCB kamu diplomasisini yoğun olarak kullanmıştır. ABD, komünizm tehdidine karşı demokrasi ve bireysel özgürlüklerin koruyucusu olarak kendisini konumlandırmaya çalışmıştır.

Kamu diplomasisinin gelişimindeki bir diğer önemli olay ise 11 Eylül 2001 terör saldırısıdır. Bu tarihte New York'ta bulunan ticaret merkezine yapılan saldırı, kamu diplomasisi açısından iki yönlü bir öneme sahiptir. İlk olarak ABD'nin Ortadoğu üzerindeki yumuşak güç etkisinin başarısızlığı gözler önüne serilmiştir. Bu durum kamu diplomasisi faaliyetlerine gereken önemin verilmemesinin sonuçlarını göstermektedir. İkinci olarak ise bu tarihten itibaren ABD ulusal güvenliğini merkezi konuma getirmiştir. Bu ise geleneksel diplomasinin aksine kamu diplomasisinin bir ülkenin ulusal güvenliği ve dış politikadaki çıkarları için önemini gözler önüne sererek, ABD'nin sonraki dönemde yabancı halklarla kuracağı ilişkilerde belirleyici olmuştur. 11 Eylül 2001 terör saldırısı ayrıca küresel bir tartışmayı tetiklemiş ve kamu diplomasisinin küreselleşen bir dünyada genişleyen rolünü ve değerini gözler önüne sermiştir.¹¹

Tüm bu gelişmeler sonrasında günümüz dünyasında gerek iletişim yöntemleri gerekse güç ile bağlantılı stratejiler değişmeye başlamıştır. Uluslararası ilişkilerde artık iki kutuplu düzen yıkılarak çok kutuplu, küresel ve bilgi teknolojilerinin ön plana çıktığı bir düzen hâkim olmuştur. Ülkeler yönetim biçimi olarak demokrasiyi benimseye başlamış ve böylece savaşlar kamu diplomasisi için daha az belirleyici hale gelmiştir. Nye'nin de dediği gibi "otoriter hükümetler değiştirildiğinde, kamuoyunu şekillendirmek daha da önemli hale gelmektedir."¹²

Bilgi teknolojilerinde yaşanan yoğun gelişme, halkın bilgi kaynaklarına olan erişimini hiç olmadığı kadar arttırarak küresel anlamda demokrasinin gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Artık bilgiye eskisinden çok daha kolay bir şekilde erişebilen halkların, kamu diplomasisi stratejileri ile etkilenmeye çalışılması ise çok daha önemli

¹¹ Kathy R. Fitzpatrick **The Future of U.S. Public Diplomacy: An Uncertain Fate**, 2010, s. 2, https://brill.com/display/book/9789047430643/Bej.9789004177208.i-314_002.xml erişim: 15 Mayıs 2023.

¹² Nye, **a.g.e.**, 2008, s. 99.

hale gelmiştir. Ancak bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin olumsuz tarafları da bulunmaktadır. Bilginin bu kadar kolay ulaşılabilir bir kaynağa dönüşmesiyle birlikte toplumda bir bilgi patlaması yaşanmıştır. Bu sebeple doğru bilginin ayırt edilebilmesi zorlaşmış, dezenformasyon ve doğru bilgiye ulaşmak için harcanması gereken güç artmıştır. Bu noktada değerli bilgileri arka plandaki dağınıklıktan ayırt edebilenler güç kazanmış ve güvenilirlik önemli bir yumuşak güç kaynağına dönüşmüştür.¹³ Bu kadar fazla bilgi ve bilgi karmaşası olmayan dönemlerde bile güvenilirlik önemli bir unsur olarak öne çıkmaktaydı. Bilginin itibarsızlaşması sebebiyle bilgi kaynaklarının güvenilirliği önemli bir unsur olmaya başladı. “Ulusal güvenilirliğin temelini oluşturmadan, kamu diplomasisinin araçları kültürel kaynakları yumuşak çekim gücüne çeviremez. Kamu diplomasisinin etkinliği, harcanan paralar veya kaygan üretim paketleri ile değil, zihinlerin değişmesiyle ölçülür.”¹⁴

1.3 Kamu Diplomasisi Aktörleri

Kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler yakından ilişkili kavramlardır. Hatta kamu diplomasisinin, uluslararası halkla ilişkiler olarak da tanımları yapılmaktadır. Ancak onu bir halkla ilişkiler kampanyasına indirgemek, kavramın derinliğini azaltabilmektedir. İtibar yönetimi ve olumlu imaj oluşturmak, aynı zamanda dış politika stratejileri doğrultusunda uzun vadeli ilişkilerin kurulması kamu diplomasisinin bir parçasıdır. Nye, kamu diplomasisinin üç boyutundan bahsetmektedir. İlki günlük iletişimdir. Günlük iletişim, ülkelerin iç ve dış politika kararlarının bağlamını açıklamayı içerir. Yetkililer bu anlamda basın yoluyla halka ulaşırken neyi ve nasıl söyleyeceklerine çok dikkat ederler. Genelde yerel basına odaklansalar da kamu diplomasisinde yabancı basının hedeflenmesi çok daha önemlidir. Burada proaktif kriz yönetimi stratejileri de planlanmalıdır. Çünkü hızlı yanıt yeteneği, yanlış suçlamaların veya yanıltıcı bilgilerin anında yanıtlanabileceği anlamına gelmektedir. İkincisi stratejik iletişimdir. Kamu diplomasisinin stratejik iletişim boyutu tıpkı bir reklam kampanyasında olduğu gibi bir dizi tema, etkinlik ve iletişim içermelidir. Üçüncüsü ise kilit kişilerle kalıcı ilişkilerin geliştirilmesidir. Bu ilişkiler uzun sürelerle yayılan burslar, değişim programları, eğitim faaliyetleri,

¹³ Nye, a.g.e., 2008, ss. 99-100.

¹⁴ Nye, a.g.e., 2008, s. 101.

seminerler, konferanslar ve medya kanalları yoluyla erişim şeklinde geliştirilmektedir.¹⁵

Kamu diplomasisi stratejilerinin etkili olabilmesi günümüzde artık çift yönlü iletişim ile mümkün olmaktadır. Çift yönlü iletişim, kamu diplomasisinin üç boyutu için de geçerli olsa da en fazla ikinci boyut olan stratejik iletişim ile ilişkilidir. Günümüzün giderek karmaşıklaşan dünyasında birçok aktör kamuoyunun ilgisini çekmek ve bağlılığını yakalamak için rekabet halindedir. Rekabet halinde olan ülkeler hedeflerine ulaşmak için çift yönlü stratejik iletişimden faydalanmaktadırlar. Çift yönlü simetrik iletişim James E. Grunig tarafından kavramsallaştırılmıştır. Bu iletişim modeli kamu diplomasisinin de içine dahil olduğu halkla ilişkiler uygulamalarının temelini oluşturduğu söylenmektedir.¹⁶ Burada, etkilenmek istenen halkların yani hedef kitlenin iyi bir şekilde analiz edilmesi, dinlenmesi ve anlaşılması çok önemlidir. Hedef kitlenin sizinle aynı şeyi istemesini sağlamak için, mesajlarınızın nasıl anlaşıldığını bilmek ve karşı tarafın algısına göre bu mesajların uyarlanması gerekmektedir. Devletlerin, toplumlar ile kurduğu iletişim, doğası gereği algı yönetimine dayalı ve tek yönlü, asimetrik bir iletişim şekli olarak görülür. Ancak bu iletişim şekli ile kamuoyunu iletilen mesajların rasyonalitesine ikna etmek için söylem tek başına yetersiz kaldığında, asimetrik iletişim halkla ilişkilerin amacı olan istikrarlı ortamın kurulmasında başarısız olacaktır.¹⁷

Kamu diplomasisi tanımlarının birçoğunda, kamu diplomasisinin hedef kitlesinin yabancı halklar olduğundan bahsedilmektedir. Çift taraflı olan bu sürecin diğer tarafında ise mesajları yayan bir de kaynak mevcuttur. Sancar, kamu diplomasisinde kaynak konusu ile ilgili şunları söylemektedir: “Kamu diplomasisinde kaynak ilk zamanlarda sadece devlet olarak görünse de zamanla özel sektör ve hatta bireyler de kaynak konumuna ulaşmışlardır. Geleneksel kamu diplomasisinde mesajlar devlet kaynaklı iken, XXI. Yüzyıl kamu diplomasisinde mesajlar devletin tekelinde değildir.”¹⁸ Önceki dönemlerde kamu diplomasisinin yegâne kaynağı olarak devletin konumlandırılmasının asıl sebebi bilgi teknolojilerinin gelişmemesidir. İnternetin ve

¹⁵ Nye, **a.g.e.**, 2008, ss. 101-102.

¹⁶ Juliet Roper, **Symmetrical Communication: Excellent Public Relations or a Strategy for Hegemony?**, Journal of Public Relations Research, 2005, s. 69

¹⁷ Roper, **a.g.e.**, ss. 77-78.

¹⁸ Gaye Aslı Sancar, **Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler**, 2. Baskı, İstanbul, BETA, 2014 s. 86.

Web 2.0 ardından Web 3.0'ın gelişimi kamu diplomasisinde devlet dışı aktörlerin de kaynak olabileceğini göstermiştir. Yavaş yavaş birey ve halkların da kamu diplomasisinde bir kaynak olmaya başlaması, devletlerin uyguladığı kamu diplomasisi stratejilerinde hedef kitlenin kendi halklarını da içermesine yol açmıştır. Szondi'ye göre, kamu diplomasisi iç hedef kitleye iki şekilde atıfta bulunabilmektedir. İlki dış politika formülasyonu için yurttaşlardan gelen yerel girdidir (ilgi çekici yaklaşım). İkincisi dış politika hedeflerini ve diplomasiyi yerel halka açıklamaktır (açıklama yaklaşımı).¹⁹ Kamu diplomasisi kaynağı olarak, devletlerin dış politika hedeflerine katkı sağlayan ancak bazı durumlarda ters etki de yaratabilen diğer aktörler ise şöyledir; özel iş kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve kültürel kurumlar, askeri kurumlar, yayın ve medya kuruluşları, eğitim kurumları, kanaat önderleri ve baskı grupları.

Özel iş kurumları veya özel sektör olarak adlandırılan kurum ve kuruluşlar hatta markalar, günümüzde ülkelerin diğer ülkeler ve onların halkları nezdinde nasıl algılandığı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Uluslararası olarak başarılı olan kurum ve markalar, kurumsal kimliklerini yerel değerleri ile birleştirdiklerinde bu etkinin boyutu ortaya çıkmaktadır. Özel sektörün kamu diplomasisine pozitif yönde hizmet ettiği başarılı örnekler THY ve IKEA verilebilir. Kamu diplomasisinin günümüzde gittikçe artan önemi ve özel sektörün burada yaptığı katkının anlaşılması kamu-özel sektör ortaklığı kavramını daha sık duymamıza yol açmıştır. Bu iş birlikleri ile ülkeler kendi kültür ve özelliklerini en iyi şekilde yansıtmak için yeni markalar yaratmaya başlamıştır. Ülkemizde Togg bu durumu iyi açıklayan iş birliği örneklerinden birisidir. Bu tür iş birlikleri her ne kadar olumlu gibi gözükse de dezavantajlı tarafları da mevcuttur. Birinin imajı diğerinin imajını kötü etkileyerek ona zarar verebilir hale gelebilmektedir. Ayrıca bir kere oluşan algıların değiştirilmesi çok daha zor olacağından, iki taraftan biri kendisini farklı şekilde konumlandırmak istediğinde kamu diplomasisi faaliyetleri üzerinde olumsuz rol oynama riskine sahip olacaktır. Kurumlar üstünde oluşan olumlu ya da olumsuz imajın, aynı kurum ile bağlantılı alt kurum ya da ürünlere karşı da oluşması ise imaj transferi olarak adlandırılmaktadır.

¹⁹ Gyorgy Szondi, **Public Diplomacy and Nation Branding: Conceptual Similarities and Differences**, Netherlands Institute of International Relations Clingendael, No: 112, Netherlands, 2008, s. 6.

Küreselleşmenin de etkisiyle dünyada hükümet dışı kurumlar ve sivil toplum kuruluşlarının sayısı giderek artmaya başlamıştır. Kamu diplomasisinin aktörleri haline gelen bu kurum ve kuruluşlar uluslararası toplumu çeşitli yollarla etkileyebilmektedir. Devletlerle anlaşmalar yapmak, uluslararası düzenlemeler geliştirmek ve projeler üretmek bu yöntemlerden bazılarıdır. Genelde bütün toplumları ilgilendiren çevre sorunları, iklim krizleri, insan hakları gibi değerleri savunarak diğer aktörler üzerinde baskı oluşturabilme gücüne sahiptirler. Ayrıca devletlerin sahip olduğu siyasi bağlılığa sahip olmamaları sebebiyle daha güvenilir bilgi kaynakları olarak görülmektedirler. Bros'a göre sivil toplum kuruluşları kamu diplomasisi uygulamalarında iki boyutlu olarak yer almaktadır.²⁰ İlki sivil toplum kuruluşlarının menşe ülkesi ile ilişkilendirilerek, ülkelerinin yumuşak güç kaynaklarının bir parçası olmasıdır. İkinci boyut, kamu diplomasisi kapsamında sivil toplum kuruluşlarının diğer ülkelerle olan sosyal diplomasi faaliyetleridir.²¹ Bu kuruluşların faaliyetlerinin etkinliği ve kapsamı, menşe ülkesinin etkisi sayılarak, ülkenin imajını ve markasını da yansıtmaktadır.²²

Küresel veya bölgesel olsun, hükümetler arası ve çok taraflı süreçlere küresel sivil toplumun katılımı çeşitli hedefleri yerine getirir ve farklı amaçlara hizmet eder, ancak hepsi uluslararası ilişkilerdeki güç dinamikleri arasındaki karşılıklı etkileşime katkıda bulunur.²³ Global sivil toplum kuruluşlarına Af Örgütü, Greenpeace ve Uluslararası Çalışma Örgütü örnek olarak verilebilir. Neredeyse her ülkede olduğu ve olması gerektiği gibi Türkiye'nin kamu diplomasisi hedefleri doğrultusunda sivil toplum kuruluşlarının görev ve sorumluluğu büyüktür. Bu anlamda Türkiye'de TUSİAD ve MÜSİAD, Kızılay, Yeşilay ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği verilebilir.

Askeri kurumlar ve askeri güç doğası gereği yoğun olarak sert güç ile ilişkilendirilmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası ilişkiler sahnesinde yaşanan değişim uluslararası askeri ilişkilerde de değişime yol açmıştır. Modern

²⁰ Natalia Bros, **Public Diplomacy and Cooperation with Non-Governmental Organizations in the Liberal Perspective of International Relations**, Journal of Education Culture and Society, No: 1, 2017, s. 17.

²¹ A.g.e

²² A.g.e

²³ Antonio Tujan Jr., **Civil society – new power in aid and development?** Global Civil Society Shifting Powers in a Shifting World, Uppsala Universitet, 2012, s. 27

anlamda askeri güç artık sert güç ve savaşlardan ziyade güven oluşturmak ve stabilite ile ilişkilendirilmektedir. Dünya barış ve güvenliği için askeri gücünü kamu diplomasisi faaliyeti olarak kullanan aktörlerden birisi NATO'dur. Dünya'da askeri güç olarak önemli bir yeri bulunan TSK de, barışı koruma ve çatışmaları engellemek amacıyla birçok defa uluslararası sahnede yer almıştır. Türkiye'nin kamu diplomasisine katkı yapan askeri güç faaliyetlerine; Güney Kore'ye, Bosna Hersek'e ve Afganistan'a asker gönderilmesi sayılabilmektedir.

Kamu diplomasisinin gelişiminde önemli yer tutan olaylardan birisinin iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler olduğundan bahsedilmişti. Burada iletişim teknolojileri içerisinde yer alan medya ve yayın kuruluşları, ülkelerin hedef kitleleri ile iletişimlerinde en önemli araçlardan birisidir. “Özellikle haber kuşaklarının televizyon ekranlarında yer almaya başlaması ve bu haber kuşaklarının farklı bakış açılarıyla düzenlenmesiyle kitle iletişim araçları önemli bir güce sahip olmaya başlamıştır. Bu gücün kaynağı ise medyanın “kamuoyunu oluşturma kabiliyetine” sahip olmasıdır. Böylece kitle iletişim araçları yani medya 20. yüzyılın en etkili siyasal güçlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.”²⁴ Diplomasi her zaman uluslararası ilişkilerdeki değişen gerçekliklere, gelişen teknolojilere ve bu alandaki yeni zorluklara ve fırsatlara uyum sağlamak zorunda kalmıştır. Özellikle Covid-19 dönemiyle birlikte diplomasi ve iletişim, gelişen teknolojilere çok daha hızlı adapte olmak zorunda kalmıştır. Diplomatik faaliyetlerin desteklenmesi için dijital medya ve sanal platformların kullanımı artmıştır.²⁵

Yabancı medyalar da kamuoyunu etkilemek için oldukça önemli aktörler ve kanallardır. Ancak yabancı medyanın yanında uluslararası medya kanalları da kamu diplomasisi uygulamalarında kullanılmaktadır. Özellikle Soğuk Savaş döneminde hem ABD hem de Rusya her iki kanalı da yoğun şekilde kullanmıştır. Uluslararası medya kanallarına örnek olarak BBC, CNN ve El Cezire örnek gösterilebilmektedir. Türkiye'nin bu amaçla kullandığı önemli araçlar ise TRT World, TRT International ve Anadolu Ajansı'dır.

²⁴ Arsev Bektaş, **Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi**, Bağlam Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2013, ss. 120-121, akt. Barıtcı, Fatih ve Aydeniz, Hediyeullah, **Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Medya: TRT World Örneği**, Erciyes İletişim Dergisi, vol: 6, no: 2, 2019, s. 1556.

²⁵ Corneliu Bjola, Michaela Coplen, **Digital Diplomacy in the Time of the Coronavirus Pandemic: Lessons and Recommendations**, The Palgrave Handbook of Diplomatic Reform and Innovation, 2023, ss. 3-4

Ülkelerin kamu diplomasisi hedeflerini destekleyen aktörlere eğitim, eğitim kurumları ve kültür merkezleri de örnek verilmektedir. German Goethe Enstitüt ve British Council, kültür merkezi örnekleridir. Ayrıca ABD tarafından desteklenen Fullbright Programı kamu diplomasisi için iyi bir örnek oluşturur. Ülkelerin başarılı okul ve üniversiteleri diğer ülke vatandaşlarını ülkeye çekmek açısından da kamu diplomasisine hizmet etmektedir. Özellikle kaliteli iş gücünün ülkeye çekilmesi hem iç politika hem de dış politika hedeflerine hizmet etmektedir. ABD bu konuda dünyadaki en iyi örneklerden birisini temsil etmektedir. Dünya'nın en iyi ülkeleri listesinde yoğunluklu olarak ABD üniversiteleri bulunmaktadır.

Tench ve Yeomans'a göre kamu diplomasisi şimdiye kadar ender olarak ulusların "genel kamu"larına hitap etmiş ancak daha çok hedef ülkenin elitlerine, kanaat önderlerine ve karar vericilerine hitap etmektedir.²⁶ Bu tanıma göre elitler, kanaat önderleri ve karar vericiler kamu diplomasisinin birer aktörü konumundadır. Lazarfeld, Berelson ve Gaudet bu durumu iki aşamalı akış kuramı olarak kavramsallaştırmıştır. Onlara göre, kişisel ilişkiler ağında özel bir rol 'kanaat önderleri' tarafından oynanmaktadır. Çünkü diğerlerinin yanı sıra kanaat önderleri çok daha fazla siyasi tartışmalara dahil olmaktadır. Buradaki akış öncelikle medya kanallarından kanaat önderlerine ve onlardan da nüfusun daha az aktif kesimlerine doğrudur.²⁷ Kanaat önderleri, başkalarının fikirlerini, tutumlarını, inançlarını, motivasyonlarını ve davranışlarını etkileyen kişilerdir. Liderlerin ve liderliğin rolleri ve faaliyetleri çok sayıda siyasi, sosyal, ekonomik ve halk sağlığı konularını kapsamaktadır.²⁸ Bir ülkenin kanaat önderleri arasında; yazarlar, şairler, sanatçılar, modacılar, yönetmenler ve eski siyasetçiler ve sosyal medya etkileyenleri sayılabilmektedir.

Kamu diplomasisi içerisindeki aktörlerden bir diğeri ise baskı gruplarıdır. Baskı grupları bir ülke içerisinde kendi çıkarları doğrultusunda lobicilik faaliyetleri yürüten gruplar olarak tanımlanabilir. Ulusal olduğu gibi uluslararası ölçekte etkin olan baskı grupları da bulunmaktadır. Geçikli'ye göre avukatlar, halkla ilişkiler

²⁶ Ralph Tench, Liz Yeomans, **Exploring Public Relations**, England, Prentice Hall, 2006, s. 132, akt. Sancar, **a.g.e.**, s. 95.

²⁷ Paul F. Lazarsfeld, vd., **The People's Choice How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign**, Columbia University Press, New York, 1944, s. 14.

²⁸ Thomas Valente, Patchareeya Pumpuang, **Identifying Opinion Leaders to Promote Behavior Change**, Health Education & Behavior, vol: 34, no: 6, 2008, s. 881.

uzmanları, iletişim danışmanları, satış elemanları, konsoloslar, iktisatçılar gibi birçok meslektan kişi cinsiyet gözetmeksizin lobicilik mesleğini yapabilmektedir.²⁹ Çeşitli ülkelerde bulunan çokuluslu şirketler ve nüfuzlu yerel şirketlerin de bulundukları ülkelerde lobicilik faaliyeti yaptıkları bilinmektedir. Bu aktörler özellikle kendi çıkarlarına yönelik; vergilendirme, yatırımın korunması ve göç gibi çok çeşitli politika meseleleri üzerinde etkili olmaktadır. Küresel etki güçlerinin yanında yurt içinde de güçlü siyasi etki sağlayabilirler. Aslında küresel ekonomik hakimiyetleri, güçlü iç siyasi konumlarıyla el ele gidebilir.³⁰ Ülkeler içerisindeki farklı etnik ve dini gruplar da hem ulusal hem de uluslararası politika kararlarında etkili olabilmeleri sebebiyle, kamu diplomasisi aktörlerinden birisi olan baskı gruplarına örnek gösterilebilmektedir.

1.4 Halkla İlişkiler Ekseninde Kamu Diplomasisi ve İlişkili Kavramlar

Türkçe’de halkla ilişkiler olarak ifade ettiğimiz kavram, İngilizce “public relations”, Fransızca ise “relations publiques” olarak adlandırılmaktadır. Burada “public” ve “publique” kelimelerinin karşılığı halk veya kamu kavramlarına denk gelmektedir. “Relations” kelimesi ise Türkçe’de ilişki kavramıyla açıklanmaktadır. Halkla ilişkiler kavramı akademik olarak üzerinde yoğun tartışmalar barındıran kavramlardan bir tanesidir. Küreselleşme ve bilgi çağının etkisiyle, alanı genişleyen kamu diplomasisi de halkla ilişkiler ile anılmaya hatta iç içe geçmeye başlayan bir kavram olmuştur.

Halkla ilişkilerin literatürde eleştirilmesinin en önemli sebebi onun propaganda ile ilişkilendirilmesidir. Halkla ilişkilerin babası sayılan Edward Bernays 1928 tarihli Propaganda kitabında şöyle söylemektedir: “Kitlelerin örgütlü alışkanlıklarının ve görüşlerinin bilinçli ve zekice yönlendirilmesi demokratik bir toplumda önemli bir unsurdur. Toplumun bu görünmeyen mekanizmasını manipüle edenler, gerçek yönetici gücü olan görünmez bir hükümet oluşturmaktadır. Büyük ölçüde adını hiç duymadığımız kişiler tarafından yönetiliyoruz. Zihinlerimiz şekillendiriliyor, zevklerimiz şekillendiriliyor, fikirlerimiz yönlendiriliyor. Bu, demokratik

²⁹ Fatma Geçikli, **Halkla İlişkiler ve İletişim**, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2010, ss. 190-191, akt. Şöhret, Mesut, **Public Diplomacy As Heart-Winning Art: Its Dimensions, Actors/Tools, And Methods**, Cihad İ. Yılmaz, (ed), **Türkiye’nin Kamu Diplomasisi İnsani ve Kültürel Dış Politika**, Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları, no: 124, Konya, 2022, s. 112.

³⁰ In Song Kim, Helen V. Milner, **Multinational Corporations and their Influence Through Lobbying on Foreign Policy**, 2019, s. 2.

toplumumuzun örgütlenme biçiminin mantıklı bir sonucudur.”³¹ Bernays, halkla ilişkiler danışmanlığı adı altında dönemin önemli şirketlerine kamuoyunu nasıl etkileyecekleri ile ilgili tavsiyeler vererek halkla ilişkiler ile ilgili tartışmaların artmasına yol açmıştır. Akademisyenler halkla ilişkiler ve propaganda arasındaki bağlantılara dikkat çekerek halkla ilişkilerin modern dönem propaganda için kullanıldığını yazılarında işlemişlerdir.

Günümüzde özel sektörde şirketlerin uyguladığı halkla ilişkiler uygulamaları kurumsallaşmış ve şirketler içerisinde halkla ilişkiler departmanları kurulmuştur. Özel sektör içerisinde halkla ilişkiler kısaca “Public Relations’ın” baş harflerinden oluşan PR kısaltması ile ifade edilmektedir. Halkla ilişkiler ve kamu diplomasisi arasındaki ilişkiye geçmeden önce halkla ilişkiler ile ilgili bazı tanımlara yer verilmesi faydalı olacaktır. Ancak halkla ilişkiler kavramı, tıpkı kamu diplomasisi gibi üzerinde ortak fikir birliği oluşmuş tanımı olmayan bir kavramdır. Bu çerçevede ilk olarak Rex Harlow’un halkla ilişkiler tanımına yer verilecektir. Harlow, 1976 tarihli ‘Building a Public Relations Definition’ adlı eserinde birçok uzmanın halkla ilişkiler tanım ve açıklamalarını derleyerek halkla ilişkiler ile ilgili şu tanımı yapmıştır; “*Halkla ilişkiler, bir kuruluşla hedef kitlesi arasındaki karşılıklı iletişimi, anlayışı, kabulü ve işbirliğini oluşturmaya ve sürdürmeye yardımcı olan, sorun ve problemlerin yönetimini içeren, kamuoyuna cevap veren, kamuoyunun bilgilendirilmesi için yönetime yardımcı olan, kamu yararına hizmet etmek için yönetimin sorumluluğunu tanımlayan ve vurgulayan, eğilimleri önceden tahmin etmeye yardımcı olmak için bir erken uyarı sistemi gibi hizmette bulunan, değişikliklerden etkin bir biçimde faydalanmak için yönetime yardımcı olan ve başlıca araçları olarak ahlaki iletişim tekniklerini ve araştırmayı kullanan ayrıcalıklı bir yönetim fonksiyonudur.*”³² Harlow’un tanımı halkla ilişkilerin bir yönetim fonksiyonu olduğunun altını çizmektedir. Akademide önemli bir iletişim dalını oluşturan halkla ilişkiler, bir yönetim fonksiyonu olarak bilgilendirme ve sorun çözme işlevlerine sahiptir.

Peltekoğlu halkla ilişkilerin multidisipliner yapısına ve bir iletişim disiplini oluşuna vurgu yapmaktadır; “*Yönetim danışmanlık işlevi ve pazarlama iletişimine verdiği desteğin yanında, siyasetten, sivil toplum kuruluşlarına kadar farklı farklı alanlara uygulanabilen halkla ilişkiler, birlikte düşünüldüğü komşu dallarla ilişkili*

³¹ Edward L. Bernays, **Propaganda**, Horace Liveright, New York, 1928, s. 9.

³² Mustafa Karadeniz, **Pazarlama Yönetiminde Halkla İlişkilerde Kullanılan Kavram ve Tanımlamalar**, Journal of Naval Science and Engineering, vol. 5, no. 1, 2009, s. 6.

ancak bağımsız bir faaliyet alanı ve iletişim disiplini. Hangi boyutuyla ele alınırsa alınsın uygulamadaki görüntüsüyle de bir iletişim disiplini olan halkla ilişkilerin yaşamsal niteliğini ve omurgasını iletişim oluşturmaktadır.”³³

Kamu diplomasisi ve halkla ilişkilerin birbirleri ile ilişkileri birçok akademik çalışmaya konu olmuştur. Bazı düşünürler kamu diplomasisinin halkla ilişkiler ile çok yakından ilişkili olduğunu savunurken bazıları onlar arasındaki ayrımlara dikkat çekerek iki kavramın birbirinden farklı olduğunu savunmaktadır. Fitzpatrick ve diğerlerine göre 11 Eylül 2011'den önce çok az bilim insanı halkla ilişkiler ve kamu diplomasisi arasındaki kavramsal ve pratik bağlantıları ele almıştır.³⁴ L'Etang halkla ilişkiler ve kamu diplomasisinde üç ortak işlev görmüştür; Retorik, hitabet ve savunuculuk gibi anlatımsal olması, diyaloga dayalı olması ve danışmanlık işlevi ve her iki kavramın da kültürleri aşarak, kültürel boşlukları kapatması ve sorunlarla ilgili iletişimi yönetmeye çalışması.³⁵

Snow'a göre kamu diplomasisinin kökleri, halkla ilişkiler, pazarlama ve reklamcılık gibi ikna endüstrilerinde yatmaktadır. Ayrıca halkla ilişkileri ve kamu diplomasisini karşılaştırmalı bir bağlamda incelemeye ihtiyaç olduğunu belirtmiştir.³⁶ Fitzpatrick, halkla ilişkilerin kamu diplomasisindeki modern düşünce ve uygulamalara muhtemel katkısını göz önünde bulundurarak, ilişki yönetimi teorisinin bir ulusun dış ilişkiler hedeflerine etik ve etkili bir şekilde ulaşmak için sağlam bir kavramsal temel sağlayabileceğini öne sürmüştür.³⁷ Buna paralel olarak, Pigman ve Deos hükümetlerin git gide daha rekabetçi hale gelmesi ve medyanın yaygınlaşması ile küresel bir ortamda halkla iletişim kurmak için halkla ilişkiler yöntem ve tekniklerine ihtiyaç duyulmaya başladığını ve doğrudan dış halkla ilişkiler ve politik iletişim uzmanlarıyla çalışmaktan yararlanabileceğini savunmuşlardır.³⁸

³³ Filiz Balta Peltekoğlu, **Halkla İlişkiler Nedir?**, Beta Yayınları, 10. Baskı, 2018, s.1

³⁴ Kathy Fitzpatrick, vd. **Public Relations and Public Diplomacy: Conceptual and Practical Connections**, Public Relations Journal Vol. 7, No. 4, 2013, s. 2.

³⁵ Fitzpatrick, vd. **a.g.e.**, s. 2.

³⁶ Nancy Snow, **Rethinking Public Diplomacy**, Routledge Handbook of Public Diplomacy, Nancy Snow, Philip M. Taylor, (ed). 2009, ss. 9-10.

³⁷ Fitzpatrick, vd. **a.g.e.**, s. 3.

³⁸ Geoffrey Allen Pigman, Anthony Deos, **Consuls for Hire: Private Actors, Public Diplomacy, Place Branding and Public Diplomacy**, vol: 4, no: 1, 2008, s. 87.

L'Etang'a göre halkla ilişkiler ve kamu diplomasisi hem kuruluşlarla kurumsal iletişimden hem de daha geniş gruplarla ilişkilerden sorumludur ve kamuoyuna ve medya kapsamına duyarlı olmalıdır. Her ikisi de özellikle sosyal ilişkilerin her zaman akış halinde olduğunu kabul ederek, sosyal değişime uyum sağlamalıdır. Bu sosyal alanlar içinde ister iş dünyası ister STK ister kurucu grup olsun, her iki alan da mikroskobik olarak hedef kitlelerine odaklanmalıdır.³⁹

Bakıldığında, literatürde halkla ilişkiler ve kamu diplomasisinin oldukça ilişkili kavramlar oldukları görülmektedir. Özellikle medya ve haber kaynaklarında yer alan bilgileri kontrol etmek ve yönlendirmek, kamusal söylemi şekillendirmek için çalışmak ve bu yönde stratejik iletişim çalışmaları yürütmek iki kavramın benzer özellikleri arasında bulunmaktadır. Halkla ilişkiler ve kamu diplomasisi, fonksiyonları gereği; kamuoyu, itibar, imaj, ulus markalama ve algılama yönetimi kavramları ile doğrudan ilişkilidir. Bu noktada her bir kavramın kısaca açıklanması ve halkla ilişkiler eksenindeki kamu diplomasisi ile bağlantılarına değinilmesi yerinde olacaktır.

1.4.1 İmaj ve İtibar Yönetimi

Günümüzde hala pek çok halkla ilişkiler ve kamu diplomasisi uygulamasının kamuoyunu yönlendirme amacı taşıdığı düşünülmektedir. Tam da bu noktada devreye itibar ve imaj konuları girmektedir. Çünkü kamuoyu nezdinde propaganda ve/veya manipülasyon olarak algılanacak iletişim çalışmaları, onu uygulayan aktörler üzerinde itibar kaybına ve imaj zedelenmesine yol açmaktadır. Kamu diplomasisinde imaj ve itibar yönetimi önemli temalardır. Kamu diplomasisi faaliyetinde bulunan ülkeler, etkilemek istedikleri halklar nezdinde ulusal imajlarını ve itibarlarını çeşitli yöntemlerle arttırmak istemektedir. Bunları çoğunlukla medya aracılığı ile bazen ise bireysel temaslarını kullanarak (ziyaret vb.) sağlarlar. Yang, Kluyeva ve Taylor'a göre medya genellikle devlet eliyle diğer devletler karşısında nasıl görünmek isteniyorsa o şekilde biçimlendirilmektedir. Bu noktada imaj yaratımı için 21.yy'ın karmaşık ve çoklu ilişki yönetimi olan kamu diplomasisi ve halkla ilişkilerin ilişki yönetimi

³⁹ Jacquie L'Etang, **Public Relations and Diplomacy in a Globalized World: An Issue of Public Communication**, American Behavioral Scientist, vol: 53, no: 4, 2009, ss. 608-611, akt. Alexander E. Hopkins, **Government Public Relations: Public Diplomacy or Propaganda?**, INQUIRES Journal, vol: 7, no:3, 2015, s. 2.

literatürü ile bir çerçeve yaratılabilir.⁴⁰ Halkla ilişkiler nezdinde kurumların oluşturmaya ve ardından korumaya çalıştıkları kurumsal imaj ve itibar kamu diplomasisinde, uluslar için geçerlidir. Nye’a göre bir devletin imajı o devletin kültürü, iç politikası, değerleri ve kısmen dış politika özüne, taktiklerine ve tarzına bağlıdır.⁴¹ Sonuç olarak kamu diplomasisi imaj ve itibar yönetimini de içeren bir iletişim ve yönetim gerektirmektedir.

1.4.2 Ulus Markalama

Ulus markalama, kamu diplomasisi ve halkla ilişkiler benzer bağlamlarda kullanılan ve keskin ayrımları bulunmayan kavramlardır. Fan’a göre ulus markası, ulusu bir bütün olarak ifade eder; bir ürünle herhangi bir açık bağlantı olmaksızın ülkenin maddi olmayan varlıklarını tanımlar. Ulus markalaşmasında amaç hem sözlü hem de görsel olarak sembolize edilebilen ve çeşitli durumlarda çeşitli izleyiciler tarafından anlaşılabilen duygusal nitelikler etrafında inşa edilmiş açık, basit, farklılaştırıcı bir fikir yaratmaktır. Ulus markalaşması sadece pazarlamayı değil, aynı zamanda bir ulusun karakterinin neredeyse tüm yönlerini içermektedir.⁴² Szondi, ulus markalamanın itibar ve stratejik iletişim ile bağlantısına dikkat çekmektedir. Ona göre ulus markalaşması; bir ülkenin yurtiçinde ve yurtdışında ekonomik, politik ve sosyal çıkar teşviki yoluyla itibar sermayesi yaratmak amacıyla stratejik olarak kendini tanıtmaları olarak tanımlanmaktadır.⁴³ Ulus markalama tanımlarına bakıldığında, onun kamu diplomasisi ile benzer yönlerini görmek mümkündür. Her ikisi de yabancı halklarla iletişime geçmekte ve menşe ülkenin çıkarları için stratejik faaliyetler içermektedir. Ancak aralarında bazı nüanslar bulunmaktadır. Yine Szondi’ye göre; “Olumlu ülke imajı yaratmak amacıyla markalaşma, büyük ölçüde imaj odaklıdır. İletişimcinin mesaj üzerinde kontrole sahip olduğu, basit ve öz olma eğiliminde olan ve diyalog ve etkileşimler için çok az yer bırakan, büyük ölçüde tek yönlü iletişimdir. Bununla birlikte, birçok ülkenin kamu diplomasisi iki yönlü iletişime dayanmaktadır; burada A ülkesinin B ülkesindeki kamu diplomasisi çabaları, B ülkesinin A

⁴⁰ Aimei Yang, vd., **Beyond a Dyadic Approach to Public Diplomacy: Understanding Relationships in Multipolar World**, Public Relations Review, vol: 38, no: 5, 2012, ss. 652-664, akt. Gonca Yıldırım, **Uluslararası Halkla İlişkiler Perspektifinden Kamu Diplomasisi: “Türkiye Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü Örneği Çerçevesinde Kültürel Diplomasi”**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2014, s. 44.

⁴¹ Nye, **a.g.e.**, 2005, s. 68.

⁴² Ying Fan, **Branding the Nation: What is Being Branded?**, Journal of Vacation Marketing, vol: 12, no: 1, 2005, s. 6.

⁴³ Szondi, **a.g.e.**, s. 5.

ülkesindeki kamu diplomasisi kadar önemlidir. Bu simetrik yaklaşım, diyalogun gerçekleşmesini sağlar ve rekabetten ziyade operasyon ve karşılıklı anlayış içerir.”⁴⁴

1.4.3 Algılama Yönetimi

Algılama yönetimi tıpkı önceki kavramlarda olduğu gibi, hedef kitleyi kaynağın yararına olacak şekilde etkilemek için belli mesajların iletilmesini ve iknayı içermektedir. Ancak diğerlerinden farklı olarak daha çok propaganda ile ilişkilendirilmektedir. Algı yönetimi, gerçeklerin yansıtılması, operasyonel güvenliğin sağlanması, gerçeğin saklanması ve çarpıtılması, psikolojik operasyonların çeşitli yollarla yönetilmesi gibi faktörlerin birleşimidir. Bu tanıma göre algı yönetimi; yabancı ülkelerdeki hedef kitlenin görüşlerini etkilemek amacıyla gerçekleştirilen tüm faaliyetleri kapsamaktadır⁴⁵ Algıların yönetilebilirliği yadsınamaz bir gerçektir. Hatta bazı toplumların manipülasyon yoluyla algı yönetimine diğerlerine göre daha uygun olduğu bilinmektedir. Yönetim faaliyetleri, belirlenen hedefler üzerinde en kolay ve en az zarar verecek şekilde kamuoyu baskısını oluşturmak yerine, artık onları belirli hedeflere doğru ikna etme ve harekete geçirme yöntemine dönüşmüştür.⁴⁶

1.5 Kamu Diplomasisinin Faaliyet Alanları

Kamu diplomasisi, literatürde keskin çizgilerle ayrıştırılamamakla birlikte, ülkelerin kullandığı yöntemlere göre birçok farklı şekilde adlandırılarak çeşitlendirilebilmektedir. Örneğin ülkelerin kültürel kaynakları kamu diplomasisi faaliyetleri kapsamında başka halkları etkilemek için kullanıldığında kültürel diplomasi olarak adlandırılabilir. Günümüzde dijitalin çok daha fazla hayatımıza girmesi ve uluslararası ilişkilerde yeni konu ve sorunların gündeme gelmesiyle birlikte kamu diplomasisi çeşitleri ve isimlendirmeleri de genişlemiştir. Uzun zamandır literatürde bulunan insani diplomasi, kültürel diplomasi, sağlık ve bilim diplomasisi gibi kamu diplomasisi çeşitlerinin yanında artık dijital diplomasi, siber diplomasi, çevre diplomasisi, su diplomasisi, gastro diplomasi ve eğitim diplomasisi gibi daha spesifik kamu diplomasisi alanları karşımıza çıkmaya başlamıştır.

⁴⁴ Szondi, **a.g.e.**, s. 16.

⁴⁵ Yunus Emre Kayabas, **Effect of Perception and Perception Management on Public Diplomacy in Public Management**, Elm və İnnovativ Texnologiyalar Jurnalı, no: 13, 2020, s. 13.

⁴⁶ **A.g.e.**, s. 15.

1.5.1 Kültürel Diplomasi

Kültürel diplomasi kavramı, kamu diplomasisi içerisinde geniş bir yer almasına rağmen, kullanımı ve uygulamaları net ve kesin değildir. Bunun sebebi çoğunlukla kültür kavramının başlı başına zor ve geniş bir terim olmasıdır. Mark’a göre daha eski dönemlerde kültürel diplomasinin içerisinde yer alan kültür kısmı; görsel sanatlar, edebiyat, tiyatro, dans (bale ve çağdaş) ve müzik gibi, elitlerin ilgilendiği yüksek kültür anlamına gelmekteydi. Son yıllarda ise bu varsayım değişerek kültürel diplomasi içerisindeki kültür sıklıkla kitleleri çeken kültürel faaliyetler olan popüler kültürü içermektedir.⁴⁷

Tıpkı kamu diplomasisinde olduğu gibi kültürel diplomasi de başka ülke halklarıyla uzun vadeli ilişkiler kurmak amacıyla, politik, ekonomik ve diplomatik ilişkilerin kolaylaştırılabilmesi için olumlu bir imaj yaratılmasını sağlamaktadır. Ancak bunu kültürel kaynakları kullanarak yapmaktadır. Bu anlamda Cummings’in kültürel diplomasi tanımına atıfta bulunmak yerinde olacaktır: “*Kültürel diplomasi kavramı, karşılıklı anlayışı geliştirmek için uluslar ve halkları arasında fikir, bilgi, sanat ve kültürün diğer yönlerinin değiş tokuşunu ifade eder. Ancak "kültürel diplomasi", iki yönlü bir değiş tokuştan çok bir ulusun çabalarını ulusal dili geliştirmeye, politikalarını ve bakış açısını açıklamaya veya dünyanın geri kalanına "hikayesini anlatmaya" yoğunlaştırması gibi tek yönlü bir yol da olabilir.*”⁴⁸ Mark bu tanımları biraz daha basitleştirerek şu şekilde yorumlamaktadır: “*Kültürel diplomasi "bir devletin kültürünün dış politika hedeflerini veya diplomasisini desteklemek için konuşlandırılmasıdır."*”⁴⁹

Kültürel diplomasinin uygulama alanı oldukça çeşitlidir. Bu geniş kapsama örnek olarak; eğitim bursları, yurt içi ve yurt dışından bilim insanları, aydınlar, akademisyenler ve sanatçıların ziyaretleri, kültürel grup performansları, sanatçı performansları, sergiler, seminerler ve konferanslar, kütüphane faaliyetleri, yurt içindeki festivaller, yurt içinde düzenlenen diğer ülke festivallerine destek, yurt dışındaki üniversitelerde profesörlük ve kürsüler kurmak, ulusal liderlerin büstlerinin,

⁴⁷ Simon Mark, **A Greater Role for Cultural Diplomacy**, Netherlands Institute of International Relations ‘Clingendael’, 2009, s. 5.

⁴⁸ Milton C. Cummings, **Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey**, Americans for the Arts, Washington, 2009, s. 1.

⁴⁹ Mark, **a.g.e.**, s. 7.

heykellerinin ve portrelerinin yaptırılması, yurtdışındaki ileri gelenleri ve diplomatik misyonları bulanan kişilerin ziyaretlerinde kitap ve müzik aletlerinin sunumu yapmak, bir makale ödülü ve spor verilebilmektedir.⁵⁰

Kültürel diplomasi kapsamında önemli bir rol oynayan Alliance Française gibi kurumlar da bulunmaktadır. 1853 yılında kurulan Alliance Française, kültür ve dilin yayılmasına odaklanan bir kuruluştur. Yurt içinde ve yurt dışında sayısız şubesi bulunan bu kurum, Fransız kültürünü ve dilini tanıtmak, öğretmek ve yaymak amacıyla bir dizi etkinlik düzenlemektedir. Yurt dışındaki ülkelerde Fransız kültürünün temsilcisi olarak faaliyet gösteren Alliance Française, dil kursları, sanat etkinlikleri, konferanslar ve diğer kültürel programlar aracılığıyla insanlar arasında köprüler kurmayı hedeflemektedir.

Kamu diplomasisinin alt dalı olan kültürel diplomasi bile kendi içinde gastro diplomasi, sanat diplomasisi gibi birçok alt dala bölünebilecek kadar geniş anlamalı bir kavramı ifade etmektedir.

Gastro diplomasi; ülkelerin, bölgesel ve yöresel yiyecekleri üzerinden küresel diplomasiye dahil olmalarını ve ulus markalama stratejilerine katkı sağlamayı hedefledikleri bir diplomasi türü olarak tanımlanabilir. Gastro diplomasi, etkili bir şekilde uygulandığında, ulusal etkiye sahip bir kişiliğin geliştirilmesine yardımcı olabilmektedir. Küresel özdeşleşme yoluyla gıda, çeşitli ekonomik ilkelere ulaşmak için ulusal bireyselliğin sembolü olarak kullanılır.

Yemeğin birincil rolü geçim sağlamak olmasına rağmen, uzun zamandır gelenekleri aktarmanın, müzakereleri teşvik etmenin ve fikir veya ifade alışverişinde bulunmanın bir aracı olarak kullanılmıştır. Diplomatlar yönelik tören yemekleri ve toplantılarda, dikkate değer bir olayı kutlamak ve ülkeler arasında yakınlık kurmak için hassas, geleneksel mutfak yöntemlerinden ve bölgesel mutfaktan yararlanılması gastro diplomasi örnekleri arasında yer alır.⁵¹

⁵⁰ Mark, a.g.e., s. 10.

⁵¹ Wajeana White, vd., **Gastrodiplomacy: Captivating a Global Audience Through Cultural Cuisine-A Systematic Review of the Literature**, Journal of Tourismology, vol: 5, no: 2, 2019, s. 128.

Sanat diplomasisi; müzik, sinema gibi birçok sanat dalını bünyesinde barındırmaktadır. Özellikle devlet dışı aktörlerin kamu diplomasisi sahnesinde yer almaya başlamasıyla birlikte sanatçılar, yapımcılar ve yönetmenler gibi meslek grupları, sanatlarını bir farkındalık yaratma aracı olarak kullanarak, insanlara gündelik ortamlarında ulaşmaya ve onları, normalde kolaylıkla göz ardı edilebilecek sosyal adaletsizliklerle yüzleştirmeyi başarmaktadır.⁵² Örneğin, Avrupa Birliği tarafından finanse edilen Drama, Çeşitlilik ve Kalkınma projesi, sokak tiyatrosunun kültürel diplomasi faaliyetleri için nasıl bir araç olarak kullanılabileceğini gösteren bir sanat diplomasisi örneğidir. Projenin amacı MENA bölgesindeki çeşitliliği teşvik etmek ve azınlıklara karşı ayrımcılığa karşı mücadele etmek için sokak tiyatrosunu bir araç olarak kullanmıştır.⁵³

Tıpkı kamu diplomasisinde olduğu gibi kültürel diplomasi de Soğuk Savaş sonrası çok kutuplu dünyada daha da önem kazanmıştır. Özellikle iki kutuplu düzenin sona ermesiyle birlikte uluslar, ulusal kimliklerini inşa etme ve bunu diğer ülkelere yayma konusunda önemli adımlar atmıştır. Ülkeler uluslararası ilişkilerde, dış politikada ve kamuoyunun görüşlerini şekillendirmede kültürün etkisini daha iyi anlamaya başlamıştır. Çünkü kültür, insanların birbirlerini nasıl algıladıkları ve farklılıklarını nasıl müzakere ettikleri konusunda önemli bir belirleyicidir.

Küresel temas ve değişim fırsatları daha önce hiç olmadığı kadar çoğalmakta ve bu temaslar kültürün kendisini de değiştirmektedir.⁵⁴ Kültür kamu diplomasisi için oldukça önemli bir kaynaktır. Çünkü insanları çekme yeteneği oldukça yüksektir. Örneğin, 2003 yılında BM'nin Dünya Kültürlerinin Hazinesi sergisi Japonya'ya 1.3 Milyon ziyaretçi çekmiştir. Benzer şekilde, performans sanatları geniş bir erişime sahiptir. Bunlar tiyatro ve konserlerle sınırlı olmayıp, radyo, televizyon ve internet gibi kitle iletişim araçları aracılığıyla yayınlanarak etkilerini genişletmektedir.⁵⁵ Popüler kültürün etkisine en yaygın verilen örneklerden birisi de tartışmasız Hollywood'dur. Türkiye ise özellikle dizi sektörü ile kültürel diplomaside öne çıkmaktadır.

⁵² Matea Senkic, **Cultural Diplomacy From The Bottom-Up**, EU Competences and National Cultural Policies: Critical Dialogues, 2017, s. 10.

⁵³ A.g.e., s. 12.

⁵⁴ Kirsten Bound, vd., **Cultural Diplomacy**, Demos, Londra, 2007, s. 19.

⁵⁵ A.g.e., s.29.

Politika ve kültür arasındaki yakın ilişki oldukça eskilere dayanmaktadır. Kültürün farklı uluslar arasındaki ilişki geliştirici yönü, onu stabil olmayan siyasi koşullar için etkili bir araç haline getirmektedir. Ancak bu araçsallığın fazla görünür hale geldiği ve dengesinin kurulamadığı zamanlarda hem kültür hem de politikalar zarar görebilmektedir. Tıpkı kamu diplomasisinde olduğu gibi kültür de devlet dışı aktörler tarafından başka halklarla iletişim kurmak ve iyi ilişkiler geliştirmek için kullanılmaktadır. Özellikle sanat merkezleri ve eğitim enstitüleri gibi kültürel kurumlar zaman zaman siyasetçiler ve diplomatlardan çok daha etkili olabilmektedir.

1.5.2 İnsani Diplomasi

Kamu diplomasisinin alt kollarından birisi de insani diplomasıdır. İnsani diplomasi literatürde sıklıkla insan hakları, ahlaki ve etik değerler ile birlikte ele alınan ve güncel bir alanı ifade etmektedir. Güçlü ahlaki değerler göz önüne alındığında, insani yardım eylemlerinin devletler için çekicilik yaratma ve böylece imajlarını olumlu yönde güçlendirme konusunda yararlı bir araç olduğu varsayılmaktadır. İnsani yardımcılık esas olarak insanlığın, acil zarar tehdidi altındaki savunmasız nüfuslara yardım etme görevine sahip olduğu duygusunu ifade eder.⁵⁶

İnsani yardım gerektiren durumlarda koşulların iyileştirilmesi için çalışmak politikacılar ve yardım kuruluşları tarafından çoğunlukla majör bir konu olmaktadır. Tarihsel sürece bakıldığında özellikle savaşlar ve doğal afet durumlarında, ülkeler ve insani yardım kuruluşları sivillere yardım etme ve koruma çalışmaları yürütmektedir. İnsani diplomasının bir kavram olarak ortaya çıkışı ise 2000’li yılların başında olmuştur.⁵⁷ İnsani yardım ve diplomasi arasında aynı zamanda bir çatışma da söz konusudur. İnsani yardım, doğası gereği ihtiyaç durumunda ihtiyacı olanlara yardım edilmesi durumunu ve insani olmayı kapsamaktadır. Oysa diplomasının özünde siyasi çıkarların müzakere yöntemi ile gözetilmesi söz konusudur. Sonuçta yardım ve çıkar kavramlarını yan yana kullanmak risklidir. Bu anlamda insani diplomasi çalışmalarında bu çatışmanın yaşanmasını önlemek ve insani yardım ile diplomasının birlikte çalıştığı kompleks yapının ortaya çıkartılması esastır.

⁵⁶ Lina Gong, **Humanitarian Diplomacy As an Instrument For China’s Image-Building**, Asian Journal of Comparative Politics, vol: 6, no: 3, 2021, ss. 241-242.

⁵⁷ Antonio De Lauri, **Humanitarian Diplomacy: A New Research Agenda**, CMI BRIEF, no: 4, 2018, s.1.

İnsani krizler ve uluslararası insancıl hukukla ilgili konular hakkında farkındalık yaratmak için insani diplomasi faaliyetleri yürüten aktörler arasında; sivil toplum kuruluşları, hükümetler veya hükümetler arası kuruluşlar bulunmaktadır.⁵⁸ İnsani diplomasi faaliyetleri içerisinde bilinçlendirme ve savunuculuk faaliyetleri, maddi yardım kampanyaları ve hükümetlerle müzakere gibi yöntemler bulunmaktadır. Devletler, kamu diplomasisinin, dış politika amaçları ve güvenlik çıkarları doğrultusundaki önemini keşfetmeleri sonrasında, insani diplomaside daha belirgin aktörler olarak yer almaya başlamıştır. Devletler tarafından bu amaçlarla kullanılan insani diplomasi ise stratejik ve politik bir araç haline gelmiştir.

İnsani diplomasiyi bilinçli bir kamu diplomasisi biçimi olarak kullanan birçok ülke bulunmakla birlikte Türkiye’de bu ülkeler arasında yer almaktadır. 2018 yılında yaklaşık 8,4 milyar dolara ulaşan insani yardım harcamalarıyla dünyanın en cömert bağışçı ülkeleri arasında yer almıştır. Özellikle TİKA, diğer Türk kuruluşlarıyla birlikte yaklaşık 500 milyon doların üzerinde yardım sağlamıştır. Türkiye'nin yakın zamanda yaşadığı bölgesel krizler, onun büyüyen insani statüsünü daha da hızlandırmıştır. Kalkınma Girişimi tarafından yayımlanan Küresel İnsani Yardım Raporu'na göre, Türkiye'nin insani yardımları Suriye (2,58 milyar dolar), Yemen (1,55 milyar dolar), Irak (1,42 milyar dolar), Filistin (1,15 milyar dolar) ve Güney Sudan'ı (1,1 milyar dolar) kapsamaktadır.⁵⁹

1.5.3 Dijital Diplomasi

Dijitalleşme, insan hayatının ve uluslararası bütün aktörlerin hayatına geri dönülemez bir biçimde girmiştir. Bu sebeple artık hem iletişim hem de iletişim ile ilgili bütün disiplinler dijital ile çok yakından ilişkili hale gelmiştir. Genel olarak diplomasi ve stratejik iletişim çalışmaları içerisinde de dijital önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Çünkü dijital, kamu diplomasisinin yürütülebileceği yeni bir alan olarak ortaya çıkmıştır. Dijital alanın ortaya çıkışı, devlet dışı aktörlerin mesajlarını çevrimiçi

⁵⁸ Daniel Fiott, **Humanitarian Diplomacy**, The Encyclopedia of Diplomacy, Gordan Martel, (ed), London/New Jersey, Wiley Publishers, vol: 4, 2018, ss. 1-2, akt. Volkan Şeyşane, Gökem Tanrıverdi-Şeyşane, **States as ‘Humanitarians’: The Turkish Brand of Humanitarian Diplomacy**, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, vol: 10, no: 1, 2022, s. 157.

⁵⁹ Xiaoli Guo, **Turkey’s International Humanitarian Assistance during the AKP Era: Key Actors, Concepts and Motivations**, Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies, 2020, <https://doi.org/10.1080/25765949.2020.1728974> erişim: 15.Ekim 2023.

ortamlardan yayabilmelerine olanak sağlayarak bazı kamu diplomasisi uygulamalarındaki devlet tekelinin de kırılmasını sağlamıştır.

Dijital diplomasi literatürü, sosyal medyanın ülkelerin etkileşim ve diyalog yoluyla olumlu imajlarını oluşturmalarına yardımcı olabileceğini öne sürmektedir.⁶⁰ Dijital araçlar yoğunluklu olarak internet, sosyal medya, çevrimiçi haber siteleri ve bloglardan oluşmaktadır. Dijital diplomasi tıpkı diğer diplomasi türlerinde olduğu gibi daha spesifik diplomasi türlerini içerisinde barındırmaktadır. Günümüzde siber diplomasi ve Twitter diplomasisi gibi dijital diplomasinin içinde yer alabilecek diplomasi türleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Dijital diplomasi ile siyasi liderler, sivil toplum kuruluşları, dışişleri bakanlıkları ve belediye başkanları gibi kamu diplomasisi aktörleri, etkilemek istedikleri hedef kitleleri doğrudan sosyal medya aracılığıyla hedefleyebilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri eski başkanı Donald Trump'ın yoğun Twitter kullanımı buna örnektir. Türkiye'de ise dışişleri bakanlığı ve bazı belediye başkanlarının uluslararası sosyal medya hesapları aracılığıyla mesajlarını İngilizce olarak yayınlamaları bu uygulamalara örnek verilebilir.

Dijitalleşmenin getirdiği risk ve tehditler dijital diplomasi için de geçerlilik göstermektedir. Hocking ve Melissen'e göre dijital diplomasinin zorluklarını yenmek için aktörlerin çevrimiçi ve çevrimsiz uygulamaları entegre ederek bu yönde stratejiler geliştirmesi gerekmektedir.⁶¹ Böylece daha bütünsel bir iletişim gerçekleşmiş olacaktır. Özellikle dezenformasyonun çok hızlı yayılması ve radikelleşme bu risklere örnek gösterilebilir. Dijital diplomasi içerisindeki dijital dünyada bulunan bireylerin de birer içerik üreticisi olması sebebiyle yanlış bilginin çok hızlı yayılımının söz konusudur. Bu sebeple kamu diplomasisi aktörlerinin özellikle kriz durumlarında hızlı hareket ederek bilgi kaynağı konumlarını korumaları ve dezenformasyona izin vermemeleri kritiktir. Aksi halde dijital diplomasinin avantajlarından birisi olan hızlı aksiyon alabilme özelliği, tam tersi etki yaparak ülkelerin imajlarının önemli ölçüde kötü etkilenmesine yol açabilmektedir.

⁶⁰ Muhammed Ittefaq, **Digital Diplomacy via Social Networks: A Cross-National Analysis of Governmental Usage of Facebook and Twitter for Digital Engagement**, Journal of Contemporary Eastern Asia, vol: 18, no: 1, 2019, s. 50, [10.17477/JCEA.2019.18.1.049](https://doi.org/10.17477/JCEA.2019.18.1.049) erişim: 15 Ekim 2023.

⁶¹ Briam Hocking, Jan Melissen, **Diplomacy in the Digital Age**, Clingendael Report, The Hague: Netherlands Institute of International Relations Clingendael, 2015, s. 12.

1.5.4 Turizm Diplomasisi

Turizm uzun yıllardır diğer halkları kendi ülkelerine çekmek isteyen aktörlerin kullandığı araçlardan birisi olmuştur. Hem ulus markalama stratejisinin hem de kamu diplomasisinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Öte yandan, Uluslararası İlişkiler alanında turizm, kamu diplomasisi yoluyla geliştirilebilecek, bir ülkenin dünya sahnesinde ulusal itibarının ve imajının güçlendirilmesine katkıda bulunabilecek yumuşak bir güç aracı olarak kabul edilmektedir.⁶²

Turizm diplomasisinin amacı bir ülkedeki turistik bölgelerin birçok farklı yönden öne çıkartılması yoluyla potansiyel turistlerin ülkeye çekilmesini sağlamaktır. Turizm diplomasisi bu amaçla birçok farklı araç ile kullanılabilir. Bir marka stratejisi geliştirmek, logo ve marka mesajı odaklı görsel kimlik oluşturmak, reklam kampanyaları başlatmak, sosyal medya içerikleri oluşturmak gibi çeşitli çalışmalar yürütülebilir. Bu çalışmaların yürütülmesi çok paydaşlı desteği gerektirir: turizm kurulları, devlet kurumları, büyük şirketler, yerel işletmeler ve yerel topluluklar gibi. Basit bir logo, bir slogan, bir web sitesi veya bir reklam kampanyası olmanın çok ötesinde destinasyonun kişiliği ve farklı çekiciliklerinin yanı sıra ziyaretçilerin ve bölge sakinlerinin algılarının bir sonucunu ifade eden bir süreçtir.⁶³

Turizm, bir ülkenin yumuşak gücünü gösterebileceği ve kamu diplomasisi stratejilerini uygulayabileceği çok iyi bir alanı ifade eder. Kendi turistik bölgelerini küresel oyuncular arasında öne çıkartabilen ülkeler mevcut ya da olası kötü izlenimlerini yok ederek doğru imajı oluşturabilmektedir. Ayrıca hedef kitlenin ülkede geçireceği zamanı doğru değerlendirerek kültür öğelerini, politik değerlerini ve inançlarını aktarabilmek doğru bir turizm diplomasi stratejisi oluşturabilmek açısından değerli olacaktır. Ayrıca turistik olarak talep gören ülkeler diğer ülkeler ile kurulacak siyasi ilişkiler açısından avantajlı hale gelecektir.

Ooi turizm ile yumuşak güç arasındaki ilişkiyi 4 madde ile açıklamaktadır; (1) turistler bir destinasyonu ziyaret ettiğinde bu ziyaret sonucunda ziyaret edilen yere daha derin bir anlayış geliştirecektir. Bu da genellikle yerle ilgili daha fazla empati

⁶² Jose Pastrana Huguet, vd., **Tourism as a Soft Power Tool. The Role of Public Diplomacy in Japan's Country and Destination Branding**, Journal of Tourism, Sustainability and Well-Being, vol: 11, no: 2, 2023, s. 67.

⁶³ A.g.e., s. 69.

kurulmasına yol açacaktır. (2) Ülkelerin turizmi teşvik eden aktörleri, destinasyonun çekici bir imajını dünyaya sunma sorumluluğuyla görevlidir. Süreç içerisinde olumsuz algılar ortadan kaldırılırken destinasyonun çekiciliğini yüceltmeyi ve yükseltmeyi amaçlamaktadır. (3) Olimpiyat Oyunları ve Dünya Sergileri gibi büyük çaplı etkinlikler de turistik etki oluşturmada önemlidir. Turistleri ülkeye çekerek destinasyonu sergilerler. (4) Turizm sosyal bir faaliyettir. Turistler ve yerli halk arasında karşılıklı bir iletişim söz konusu olur. Böylece turistler de yerli halka karşı kendi ülke temsilcisi gibi hareket etmektedir.⁶⁴

İlk bölüm kapsamında; devletlerin, dış politika hedeflerine ulaşmak, imajlarını güçlendirmek ve toplumlar arasında anlayışı artırmak amacıyla kullandıkları kamu diplomasisi, kamu diplomasisi ile ilişkili kavramlar ve çeşitli kamu diplomasisi türleri incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise kamu diplomasisinin diğer bir alanı olan sağlık diplomasisi, Covid-19 pandemisi bağlamında incelenecektir.

⁶⁴ Can-Seng Ooi, **Soft Power, Tourism**, Encyclopedia of Tourism, Jafar Jafari, H. Xiao, (ed), 2015, ss. 1-2, https://doi.org/10.1007/978-3-319-01669-6_184-1 erişim: 14 Ekim 2023.

2 SAĞLIK DİPLOMASİSİ VE COVID-19 PANDEMİSİ

Uluslararası ilişkiler ve diplomasi kavramları çok eskiye dayanan ve üzerlerinde pekçok görüş ayrılığı bulunan iki önemli alandır. Ancak sağlık hem uluslararası ilişkiler alanına hem de diplomasi alanı içerisine dahil olmaktadır. Tüm dünyayı etkileyen pandemiler, sağlığı tüm ülkelerin ortak konusu yapmıştır. Günümüzde yaşanan Covid-19 pandemisi dünyada yaşanan ilk pandemi olmamakla birlikte sonuncu da olmayacaktır. Yine de her pandemi kendine has özellikler barındırmaktadır. Günümüzün küreselleşen dünyasında önemli bir sorun olarak ortaya çıkan Covid-19 ise bu duruma bağlı olarak önceki pandemilere kıyasla çok hızlı bir yayılım göstermiştir. Ayrıca ülkelerarası ilişkilere bakıldığında geçmiş dönemlere kıyasla politika, ekonomi ve güvenlik ile ilgili konular çok daha karmaşık bir yapıdadır. Tüm bunlara rağmen pandemilerle mücadelede küresel bir iş birliği, iletişim, bilgi paylaşımı, tıbbi destekler ve eğitim gibi küresel sağlık diplomasisi faaliyetlerine her zamankinden çok daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

Sağlık diplomasisinin birçok aktörü ve bu aktörlerin farklı yetkinlikleri bulunmaktadır. Özellikle ülkeler, hükümetler, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum örgütleri, sağlık kuruluşları, bilim insanları ve halklar sağlık diplomasisinin en önemli aktörleri arasında yer almaktadır. Bu aktörler arasında şeffaf ve açık iletişim, dürüstlük ilkelerinin gözetimi, aksiyon ve kararların hesap verilebilir olması çok önemlidir. Çalışmanın sonraki bölümünde de görüleceği üzere hastalıkların saklanması, geç haber verilmesi gibi durumlar söz konusu olmakta ve bu durum pandemilere müdahale noktasında büyük gecikmelere sebebiyet vermektedir. Bu gibi durumların önüne geçebilmek için birçok anlaşma ve sözleşme hayata geçirilmiş ve zamanla da kapsamı genişletilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde; sağlık diplomasisi kavramından, kavramın gelişimi ve bir diplomasi faaliyeti olarak kullanılan yöntemlerinden bahsedilecektir. Ardından sağlık diplomasisi aktörlerine ve küresel sağlık diplomasisine yer verilecektir. Daha sonra geçmiş pandemilerden örnekler verilerek uygulanan sağlık diplomasisi çalışmalarına değinilecektir. Son olarak ise çalışmanın ana konusu olan Covid-19 pandemisi üzerinde durularak ikinci bölüm tamamlanacaktır.

2.1 Sağlık Diplomasisinin Tanımı ve Sağlık Diplomasisinin Yöntemleri

Çağlar boyunca insanlar ve topluluklar, hastalık ve salgınlarla karşı karşıya kalmış ve bunlarla mücadele etmiştir. Devletler ise halklarını, hastalık ve salgınlardan korumanın yollarını aramıştır. Yüzyıllar içinde bilimin gelişimi hastalıklarla mücadele konusunda önemli aşama kaydedilmesini sağlamıştır. Ancak küreselleşme sonucunda artık dünya üzerinde yaşanan hastalık ve salgınların yayılma hızı daha öncesinde olmadığı kadar hızlı olmaktadır. Sonuçta insan sağlığına yönelik tehditler çok daha fazla önem kazanarak çağdaş bir güvenlik sorununa dönüşmüştür. Devletler ise bu konuda daha fazla önlem almaya ve uluslararası politikada iş birliği içerisinde çalışmaya başlamıştır. Devletlerin hem iç hem de dış politikasında önemli bir konu haline gelen bu durum, sağlık diplomasisi olarak adlandırılmaktadır. Sağlık diplomasisi tıpkı kültürel diplomasi, insani diplomasi ve dijital diplomasi gibi kamu diplomasisinin alt olarak karşımıza çıkmaktadır. Sağlığın, devletlerin dış politikasında potansiyel bir konu, hatta bir araç olarak kabul edilmesi olgusu ise, ilk örneği Avrupa'da görülen sağlık konularının uluslararasılaşması ile başlamıştır.⁶⁵

Altılı sağlık diplomasisini şu şekilde tanımlamaktadır; *“bir ülkenin sağlık hizmetlerinin göze çarpan unsurlarının bir "yumuşak güç" aracı olarak kullanılması ve bu unsurların ülkenin dış politika gündemiyle tutarlı bir şekilde seferber edilmesi olarak tanımlanabilir.”*⁶⁶ Fazal ise sağlık diplomasisini; *“sağlığı geliştirmeyi amaçlayan veya sağlıkla ilgili olmayan yabancı amaçları desteklemek için sağlık programlamasını kullanan uluslararası yardım veya iş birliği”*⁶⁷ olarak tanımlamaktadır. Nye'nin kavramsallaştırdığı yumuşak güç konsepti çerçevesinde, tıpkı diğer kamu diplomasisi alt dallarında olduğu gibi sağlık ile ilgili konularda da belirgin girişimler ve tartışmalar, uluslararası arenada ve dış politikada hız kazanmaya başlamıştır. Devletler uluslararası arenada sağlık ile ilişkili birçok anlaşma imzalamış, çeşitli konferanslar düzenlemiş, örgütler kurmuş ve sivil toplum örgütleriyle iş birliği yoluna gitmeye başlamıştır. Fidler, sağlığın devletlerin dış politikalarında önemli hale gelmesindeki bakış açısında, “sağlığı” yalnızca hastalığın olmamasından daha fazlası olarak görür ve sağlığı, insan faaliyetinin daha geniş sosyal ve ekonomik bağlamına

⁶⁵ Sinan Kuneralp, **Studies on Turkish Arab Relations**, TAİV, İstanbul, 1989, akt. Rüştü Altılı, **Turkey's Health Diplomacy**, Journal of Emerging Economies and Policy, vol: 6, no: 2, 2021, s. 394.

⁶⁶ A.g.e., s. 395.

⁶⁷ Tanisha M. Fazal, **Health Diplomacy in Pandemical Times**, International Organization, vol: 74, 2020, s. 78.

yerleştirir. Sağlığın bu kapsamlı görüşü, dış politikanın kapsamını, askeri güç ve ülke toprakları dışındaki meselelerle ilgili geleneksel kaygıların ötesine genişletir.⁶⁸

Sağlık diplomasisinin kavramsal çerçevesinin ardından dış politika uygulamalarına ve sağlık diplomasisi araçlarına değinilmesi, kavramın daha anlaşılır olması açısından faydalı olacaktır. Bourne, 1970’lerde sağlık diplomasisi alanındaki unsurları; global iş birlikleri, uluslararası kuruluşlar ve anlaşmalar, uluslararası sağlık politikası, denizaşırı insani yardımlar, kamu-özel sektör iş birlikleri, personel ve teknoloji konularında kapasite güçlendirmeleri, ekonomi ve fonlama, eğitim ve araştırmalar, sağlık alanında sürdürülen çabaları desteklemek için etkili bir seçim bölgesi oluşturma gibi farklı noktalarda karakterize etmeye çalışmıştır.⁶⁹ Devletler sağlık ile ilişkili bu unsurları, yumuşak güç aracı olarak, uluslararası toplumda ve ikili ilişkilerde oldukları diğer ülke halklarında pozitif imaj oluşturmak için kullanmaktadır. “Ülkeler, günümüz koşullarında önemli bir diplomasi konusu olarak sağlığı ele alırken, sağlık alanını oluşturan alt unsurları bu perspektiften ele almalıdır. Bu alt alanların önemini ve bir ülkenin uluslararası imajına katkıda bulunma potansiyellerini akılda tutmak önemlidir.”⁷⁰ Altılı, bir ülkenin sağlık alanını oluşturan alt unsurları aşağıdaki başlıklar ile sınıflandırmaktadır;

- Sağlık sistemi,
- Sağlık araç ve gereçleri,
- Sağlıkla ilgili insan kaynakları,
- Sağlık tesisleri,
- Sağlık Endüstrisi

Sağlık hizmetlerinin bu unsurları kullanılarak oluşturulabilecek diplomasi araçları ve bunların özelliklerine göre sınıflandırılmasını ise şu şekilde açıklamaktadır;

1. Sağlık diplomasisinin insani ve sosyal araçları

1.1 Sağlık yardımı faaliyetleri

1.2 Başka bir ülke için sağlıkla ilgili mesleki yardım ve eğitim faaliyetleri

⁶⁸ David P. Fidler, **Health as Foreign Policy: Between Principle and Power**, Maurer School of Law: Indiana University, 2005, s. 183.

⁶⁹ Peter G. Bourne, **A Partnership for International Health Care**, Public Health Reports, Washington, D.C., vol: 93, no: 2, 1978, ss. 114-123.

⁷⁰ Altılı, **a.g.e.**, s. 396.

2. Sağlık diplomasisinin ticari araçları

2.1 Sağlık turizmi faaliyetleri

2.2 Sağlık ürünleri ticareti⁷¹

Battır, benzer şekilde sağlık diplomasisi çerçevesinde değerlendirilebilecek faaliyetleri 5 ayrı düzeyde sınıflandırmaktadır; acil/insani yardım faaliyetleri, tedavi edici hizmetler, koruyucu ve önleyici sağlık hizmetleri, fiziki ve beşerî kapasite geliştirme ve sistem transferi.⁷² Devletler bahsi geçen sınıflandırmalara uygun olarak ikili ve çok taraflı biçimde sağlık diplomasisi faaliyetlerini kullanmaktadır. Ekonomik olarak daha güçlü olan ülkeler sağlık diplomasisi uygulamalarını daha etkin kullanabilme becerisine de sahip olmaktadır. Bu anlamda ABD ve Çin gibi ülkelerin ön plana çıktığı görülmektedir. Burada ABD Eski Dış İşleri Bakanı Hilary Clinton'ın, sağlık diplomasisine ilişkin olarak ABD'nin izlediği politikaların amaçları ile ilgili açıklamasına yer vermek sağlık diplomasisi uygulamalarının somutlaştırılması adına anlamlı olacaktır;

“Kırılgan veya başarısız devletleri güçlendirmek için küresel sağlığa yatırım yapıyoruz. ... Sosyal ve ekonomik ilerlemeyi desteklemek ve bölgesel ve küresel sorunları çözmemize yardımcı olabilecek yetenekli ortakların yükselişini desteklemek için küresel sağlığa yatırım yapıyoruz. ... Ulusumuzun güvenliğini korumak için küresel sağlığa yatırım yapıyoruz. Bir örnek vermek gerekirse, her gün binlerce insanın bir kıtada uçağa binip diğerinde indiği birbirine bağlı dünyamızda hastalığın yayılmasının yarattığı tehdit. Sağlık verilerini izlemek, tehditleri izlemek ve yanıtları koordine etmek için kapsamlı, etkili bir küresel sisteme ihtiyacımız var. ... Bir kamu diplomasisi aracı olarak küresel sağlığa yatırım yapıyoruz.”⁷³

Clinton'ın yaptığı bu açıklama ABD'nin, Altılı ve Battık'ın sınıflandırdığı birçok kategoride sağlığı, bir kamu diplomasisi aracı olarak kullandığını göstermektedir. Daha da somutlaştırmak adına farklı kategorilerdeki sağlık diplomasisi yöntemlerinin örnekleri genişletilebilir. Örneğin farklı ülke ve bölgelerde ortaya çıkan kriz durumlarında, doğal afetler, iklim olayları, savaşlar ve salgınlar gibi,

⁷¹ A.g.e., s. 396.

⁷² Orhan Battır, **Küreselleşme Çağında Bir Yumuşak Güç Unsuru Olarak Sağlık Diplomasisi**, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2019, vol: 7, no: 5, s. 158.

⁷³ The U.S. Global Health Initiative by Hillary Clinton, Voltaire Network, Washington D.C., 2010, <https://www.voltairenet.org/article166782.html> erişim: 22 Ocak 2023.

bu bölgelere yapılan sağlık kaynaklı yardımlar sağlık diplomasisi faaliyetlerindendir. Bu yardımların içerikleri ise çoğunlukla tıbbi malzeme, ilaç ve sağlık personeli desteği şeklinde görülmektedir. Bu noktada sağlık diplomasisi ve insani diplomasinin kesiştiği söylenebilir. Az gelişmiş ve yeterli düzeydeki sağlık hizmetlerine erişim sorunu yaşayan bölge ve ülkelere yapılan yardımlar bir diğer sağlık diplomasisi yöntemidir. Bu şekilde yapılan yardımlar acil yardımlardan farklı olarak, planlı organizasyonlar çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Sahra Altı Afrika Ülkelerinde çok sık görülen katarakt hastalığının ameliyatla tedavi edilmesine yönelik, özellikle insani yardım kuruluşu niteliğindeki STK'lar tarafından yürütülen projeler bu yardımlara örnek olarak verilebilir.⁷⁴

Daha küresel sorunlardan oluşan ve global iş birliğini gerektiren; pandemi ve yoksul bölgelere yapılan yardımlar kapsamında, koruyucu ve önleyici yöntemlerin kullanımı bir başka sağlık diplomasisi alanını oluşturmaktadır. Dünya geneline yayılan bulaşıcı hastalıklar, SARS, MERS, AIDS/HIV vb. ile mücadele bu alana örnek verilebilir. “Bunların yanında özellikle yoksulluğa ve sağlıklı yaşam şartlarından yoksunluğa dayalı yaygın sağlık sorunlarıyla mücadele etmek zorunda kalan toplumlarda/bölgelerde; beslenme sağlığından temiz ve kullanılabilir suya erişime, aşılardan hastalıklardan korunma konusunda bilinç düzeyinin yükseltilmesine kadar pek çok farklı alanda resmi ve sivil aktörler tarafından önemli çalışmalar yapılmaktadır. Tüm bu çalışmaların yardım yapan tarafların cazibesini ve saygınlığını artırdığı, küresel imajlarını olumlu etkilediği, dolayısıyla da sağlık diplomasisi kapsamında değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir.”⁷⁵

Sağlık konusunda ekonomik ve fiziki yardımlar ve insani kapasite desteği sağlanması bir başka sağlık diplomasisi alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. “Fiziki kapasite geliştirmenin en görünür şekli, yetersiz ve elverişsiz sağlık tesislerinin iyileştirilmesi ya da yenilerinin inşa edilmesidir. Uygun ekipman, tıbbi cihaz, sarf malzemesi ve ilaç gibi sağlık hizmet sunumu için zorunlu ihtiyaçların düzenli tedarikiyle ilgili faaliyetler de bu kapsamda değerlendirilebilir.”⁷⁶ Yetişmiş ve alanında uzman personel desteği ve ihtiyacı olan bölgelerdeki insan kaynağının eğitilmesi ise insani kapasite desteğinin örnekleridir. Görüldüğü üzere sağlık diplomasisi

⁷⁴ Battır, **a.g.e.**, s. 159.

⁷⁵ **A.g.e.**

⁷⁶ **A.g.e.**

uygulamaları birçok farklı düzeyde ve yöntemde gerçekleşmektedir. Ayrıca yoğunluklu olarak ekonomik gücü elinde bulunduran ülkelerden daha az gelişmiş, fakir ülkelere doğru tek yönlü şekilde gerçekleşmektedir.

2.2 Sağlık Diplomasisi Aktörleri ve Global Sağlık Diplomasisi

Bir önceki bölümde belirtildiği gibi sağlık diplomasisi, ülkeler arasında ikili ilişkiler çerçevesinde gerçekleşebileceği gibi küresel olarak çok aktörlü şekilde de gerçekleşebilmektedir. Küresel olarak gerçekleşen sağlık diplomasisi faaliyetleri yoğunluklu olarak uluslararası konferanslar ve anlaşmalar çerçevesinde yürütülmektedir. Uluslararası sağlık konferanslarının ilki 1851 yılında Paris'te gerçekleşmiş ve konferansa 11 Avrupa ülkesi ve Türkiye katılmıştır.⁷⁷ “Toplantıya katılanlar bulaşıcı hastalıkları özellikle deniz ulaşımı ve Akdeniz ticareti açısından ele almış, deniz ulaşımında karantina kurallarını saptayarak hem Akdeniz ticaretini ve gemiciliğini geliştirmek hem de halk sağlığını korumak adına çalışmalar yapmışlardır. Altı ay süren yoğun çabaların ardından 137 maddelik bir Uluslararası Sağlık Tüzüğü oluşturulmuştur. ... Bu tarihten itibaren bu ülkeler artık farklı amaçlar için de temas kurmaya ve iş birliğine gitmeye başlamışlardır. Londra’ da 1851 yılında Uluslararası Ticaret Fuarı açılmış, 1853 yılında ise uluslararası bir istatistik kongresi düzenlenerek ölüm sebeplerinin istatistiki olarak sınıflandırılmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu kongre Brüksel’de gerçekleştirilmiştir. 1800lü yılların sonuna kadar 11 farklı ülkede toplam 12 konferans düzenlenmiş, üçüncü kongre İstanbul’ da 1866 yılında gerçekleşmiştir. ABD’nin katıldığı ilk kongre ise 1881 yılında Washington’da gerçekleşen beşinci kongredir. Bu konferansların konusunu genel olarak bulaşıcı hastalıklar oluşturmuştur. Bu hastalıkların nasıl kontrol altına alınacağı tartışılmış, en çok korkulan hastalık olan kolera ise pek çok toplantının tek konusu olmuştur.”⁷⁸

Görüldüğü üzere sağlık diplomasisinin birincil aktörleri hem ikili ilişkiler hem de çok aktörlü küresel çerçevede, devletler ve devlet yetkilileridir. Ancak günümüzde tıpkı kamu diplomasisinde olduğu gibi sağlık diplomasisinde de devletin tek başına aktör olma tekeli kırılmaya başlamış ve uluslararası sistemdeki değişim ile yeni aktörler

⁷⁷ Norman Howard-Jones, **The scientific background of the International Sanitary Conferences 1851-1938**, World Health Organization Geneva, 1975, s. 12.

⁷⁸ Howard-Jones, **a.g.e.**, akt. Sait Söyler, **Geçmişten Günümüze Uluslararası Sağlık Kuruluşları**, Sağlık Yönetimi Dergisi, vol: 1, no: 1, 2017, s. 61.

ve yeni etkileşim biçimleri ortaya çıkmıştır. Battır, uluslararası sistemde devlet tekelinin kırılmasını ve gücün devlet dışı aktörlere doğru kaymasını iki şekilde açıklamaktadır. İlki; belli ekonomik, politik, askeri vb. amaçlarla bir araya gelen devletlerden türemiş resmi nitelikli yapılar olan uluslararası örgütlerin güce ortak olmasıdır. Devletler bu örgütlerin asli unsuru olmakla birlikte doğrudan değil, dolaylı aktör konumundadır. İkincisi; tamamıyla resmi alanın dışında kalan sivil nitelikli aktörlerin nicelik ve nitelik bakımından gelişmesi, böylelikle devletleri/hükümetleri farklı yol ve yöntemlerle etkileyerek belli amaç ve hedefler doğrultusunda yönlendirebilecek etkinliğe ulaşması durumudur. Bu durumda sivil aktörlerin devletin yerine geçmeleri değil, devlet aracılığıyla dolaylı güç kullanmaları söz konusu olmaktadır.⁷⁹ Uluslararası sistemdeki bu yeni aktörler sağlık dahil birçok konuda aktif rol almaya ve hatta devletleri bile etkileme gücüne sahip olmaya başlamıştır.

“Devlet dışı (non-state) ya da hükümet dışı organizasyonlar (non-governmental organization/NGO) denildiğinde uluslararası sistemin devletler/hükümetler dışında kalan tüm aktörleri anlaşılabilir. Devlet dışı aktörler kuruluş biçimleri, statüleri, ölçekleri, amaçları, faaliyet konuları ve kâr amacı güdüp gütmemeleri gibi pek çok açıdan sınıflandırılabilir. Ancak aktörler/aktör grupları çok geniş bir yelpazede ele alındığında bazı ortak yanları ve kesişen özellikleri net bir ayrıma gitmeyi zorlaştırabilir. Bu nedenle sağlık diplomasisinin aktörleriyle ilgili olarak; resmi statüye sahip aktörler ve sivil aktörler şeklinde ikili, genel bir sınıflandırma daha açıklayıcı olabilir. Resmi statüye sahip aktörler, devlet aygıtıyla organik bağı bulunan ya da devletlerin bir araya gelerek oluşturdukları formel yapılardır. Hükümetlerin sağlık bakanlıkları başta olmak üzere bünyesinde sağlık profesyonelleri bulunduran ve ülke sınırlarının dışında yabancı unsurlarla yatay ve/veya dikey etkileşim içerisinde bulunan, devlet yapısına dahil, her düzeyde kurum/kuruluş bu çerçevede değerlendirilebilir. Bunun yanında bölgesel ya da küresel düzeyde, devlet dışı ancak yine devletler tarafından belli amaçlar etrafında kurulan, uluslararası alanda faaliyet gösteren, tarafları ve ilişki düzeyleri bakımından devletlerin merkezde olduğu örgütler de resmi nitelikli aktörlerdir. Birleşmiş Milletler (UN) bünyesinde Dünya Sağlık Örgütü (WHO) gibi doğrudan, ya da Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), Uluslararası Göç Örgütü (IOM),

⁷⁹ Orhan Battır, **İnsani Diplomasi Teoriden Pratiğe; Türk Dış Politikasının Yeni Aracı**, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2017, ss. 69-70.

İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (OCHA), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), BM Gönüllüleri (UNV), BM Kadın Birimi (UN Women) gibi dolaylı olarak küresel sağlık politikalarıyla ilgili çok sayıda kuruluşun bu kapsamda değerlendirilmesi mümkündür.”⁸⁰

Oral, sağlık diplomasisi aktörleri içerisinde bölgesel nitelikli aktörlerin de bulunduğunu ifade etmektedir. Başlangıçtaki kurulma amacı zamanla genişleyen Avrupa Birliği (UE), sosyal, politik ve ekonomik alanlar gibi birçok alanda yetki sahibi olmuştur. Bu alanlardan birisi de sağlık politikasıdır. Avrupa Birliği’nin yanında; Afrika Birliği Örgütü (Organization of African Unity - OAU), Arap Birliği (The League of Arab States), Şanghay İşbirliği Örgütü (Shanghai Cooperation Organization), Güney Doğu Asya Uluslar Birliği (Association of Southeast Asian Nations - ASEAN) gibi örgütlerin de sağlık diplomasisinin birer aktörü konumunda olduklarını ifade etmektedir.⁸¹

Devlet tekelinin kırılmasını sağlayan ikinci aktör tipi ise, devletlerin ve devletler tarafından kurulan resmi nitelikli yapıların dışında kalan ve otoritenin kontrolünden uzak olan sivil toplumun bünyesindeki unsurları içermektedir. En geniş kapsamlı ve en sade ifadesiyle resmi otoritenin hâkimiyet alanı dışındaki ekonomik ve toplumsal alana karşılık gelen sivil toplumun örgütlü hali ve sosyopolitik yansıması ise sivil toplum kuruluşlarıdır.⁸² Sivil toplum kuruluşları yeni bir olgu olmamasına rağmen mevcut sağlık odaklı sivil toplum kuruluşlarının çoğu, 20. yüzyılın son otuz yılında kurulmuştur.⁸³ Sağlık diplomasisi aktörü konumundaki sivil toplum kuruluşlarına örnek olarak; Bill & Melinda Gates Vakfı (BMGF), Sınır Tanımayan Doktorlar (Médecins Sans Frontières -MSF), Uluslararası Kızılây- Kızılhaç Hareketi, Dünya Tabipler Birliği (The World Medical Association) ve AIDS’e Karşı Global Fon sayılabilir.

⁸⁰ Battır, a.g.e., 2019, s. 156.

⁸¹ B. Gediz Oral, **Sağlık Hizmetlerinin Küresel Kamusal Mal Olarak Değerlendirilmesi: Uluslararası Örgütler**, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, vol: 51, no: 588, 2014, ss. 87-89.

⁸² Battır, a.g.e., 2019, s. 156.

⁸³ Kieke G. H. Okma, Kieke, G. H., vd. **The Changing Role of Health-Oriented International Organizations and Nongovernmental Organizations**, International Journal of Health Planning and Management, 2015, s. 11.

Devletlerin yanında eklenilen diğer sağlık diplomasisi aktörlerinin ortaya çıkmasındaki en önemli sebeplerden birisi de şüphesiz küreselleşme olgusudur. Dünya üzerindeki birçok konu, sorun ve tehdit tek bir aktörün çözemeyeceği kadar karmaşıklaşmıştır. Tıpkı; terör, iklim, çevre gibi konularda olduğu gibi sağlık ile ilişkili konular da küresel ve çok aktörlü katılım gerektiren bir hale gelmiştir. Artık bir ülkenin sağlık durumu, sistemi ve riskleri, yalnızca kendisini ve çevresini etkilemekle kalmayıp uluslararası sistemin geleceğini de etkileyebilir hale gelmiştir. Halk sağlığının artan önemi ve sağlığa yönelik tehditlere gerekli müdahalelerin doğru ve etkili yapılabilirliği için küresel iş birliğine yönelik taahhüt artmış, sağlık ile ilişkili aktörler arasında yeni anlaşma gereklilikleri doğmaya başlamıştır. Birçok ülke sağlık konularını dış politika gündemlerinin parçası haline getirmiştir. Sağlık konusunun bu denli önem kazanması ve küreselleşmesi, sağlık ile ilgili yeni aktörlere ve mekanizmalara ihtiyaç duyulmasına sebep olmuş, devletlerin de bu yeni aktör ve mekanizmalara yatırım yapmasını gerekli kılmıştır. Küresel sağlık diplomasisi, bu süreci ifade eden bir kavrama karşılık gelmektedir.

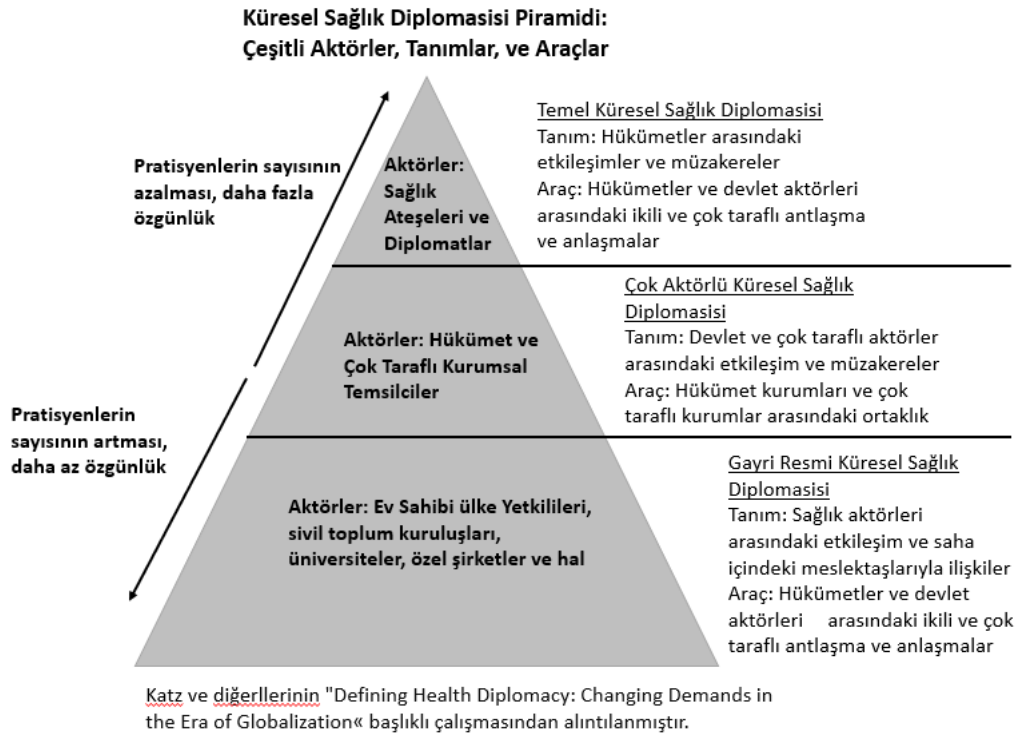
Kickbusch, Silberschmidt ve Buss'a göre küresel sağlık diplomasisi; *sağlık için küresel politika ortamını şekillendiren ve yöneten çok düzeyli, çok aktörlü müzakere süreçleridir*.⁸⁴ Küresel sağlık diplomasisi, uluslararası halk sağlığı sorunları etrafında diplomasi aktörleri arasındaki üç farklı etkileşim kategorisine ayrılmaktadır: (1) *çekirdek diplomasi*, uluslar arasında resmi müzakerelerdir; (2) *çok paydaşlı diplomasi*, uluslar ve diğer aktörler arasındaki müzakerelerdir. Mutlaka bağlayıcı anlaşmalara yol açması amaçlanmaz; (3) *gayri resmi diplomasi*, uluslararası halk sağlığı aktörleri ile ev sahibi ülke yetkilileri, sivil toplum kuruluşları, özel sektör şirketleri ve halk dahil olmak üzere sahadaki muadilleri arasındaki etkileşimlerdir.⁸⁵ *Çekirdek diplomasi* teriminin ana aktörleri devletlerdir. Devletlerin ve hükümet temsilcilerinin ikili ilişkiler çerçevesinde geliştirdikleri müzakereleri ve anlaşmaları içermektedir. Bu sınıflandırma içerisinde Dünya Sağlık Örgütü (WHO) gibi çok taraflı anlaşmaları ve normları şekillendiren diğer uluslararası kuruluşların himayesi altındaki uluslararası

⁸⁴ Ilona Kickbusch, vd., **Global Health Diplomacy: The Need for New Perspectives, Strategic Approaches and Skills in Global Health**, Bulletin of the World Health Organization, vol: 85, no: 3, 2007, akt. Kelley Lee, Richard Smith, **What is 'Global Health Diplomacy'? A Conceptual Review**, Global Health Governance, vol: 5, no: 1, 2011, s. 1.

⁸⁵ Rebecca Katz, vd., **Defining Health Diplomacy: Changing Demands in the Era of Globalization**, The Milbank Quarterly, vol: 89, no: 3, 2011, ss. 505-506.

müzakereler de girmektedir.⁸⁶ *Çok paydaşlı diplomasi*, adından da anlaşılacağı üzere birden fazla aktör ve aktör çeşidini barındırmaktadır. Bu diplomasi biçiminde devletler, devlet dışı ve çok taraflı aktörler etkileşim halinde hareket etmektedir. Devlet kurumları arasındaki ortaklıklar, küresel girişimler ve uluslararası kuruluşların müzakereleri çok paydaşlı diplomasiye örnektir. Bu tip müzakereler genellikle daha az resmi ve daha teknik bir forumda gerçekleşse de bu tür normların hazırlanması ve duyurulmasında çok uluslu angajman ve diplomatik uzmanlık gereklidir.⁸⁷ *Gayri resmi diplomasi* dünya çapında çalışan halk sağlığı aktörleri ile ev sahibi ülke yetkilileri, çok taraflı ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri, özel işletmeler ve halk dahil olmak üzere alandaki muadilleri arasındaki etkileşimleri kapsar. Çalışmaları da esas olarak temel hizmetlerin sağlanmasından hükümetlerin sağlık politikaları ve programlarının uygulanmasına kadar çeşitlilik gösterir.⁸⁸ Aşağıdaki diyagram (Şekil 1) Katz ve diğerlerinin tanımlayıcı terimleri kullanılarak, küresel sağlık diplomasisi uygulamasının yönlerini göstermesi açısından faydalı olacaktır:

Şekil 2.1 Küresel Sağlık Diplomasisi Piramidi: Sayısız Aktör, Tanım ve Araç



⁸⁶ A.g.e., s. 506.

⁸⁷ A.g.e., ss. 509-510.

⁸⁸ A.g.e., ss. 509-511.

Kaynak: Matthew D. Brown, vd., **Bridging Public Health and Foreign Affairs: The Tradecraft of Global Health Diplomacy and the Role of Health Attaches**, Science & Diplomacy, vol: 3, no: 3, 2014, <https://www.sciencediplomacy.org/article/2014/bridging-public-health-and-foreign-affairs> erişim: 24 Şubat 2023,

Küresel sağlık ve diplomasi kavramlarının birlikte kullanılması görece yenidir. Ancak son dönemde küresel sağlık diplomasisi kavramı artık hem dış politika hem de halk sağlığı ile ilişkili olarak literatürde sıkça kullanılmaktadır. Buna ek olarak son yirmi yıldaki birçok olay, küresel sağlık diplomasisi alanının gelişimine katkıda bulunmuştur, örneğin: HIV/AIDS ile mücadele için küresel finansmandaki artış, ortaya çıkan bulaşıcı hastalık tehdidi, pandemiye hazırlık ihtiyacı, uluslararası sağlık yardımının yeni çok düzeyli işbirlikçi ortaklıklara kaydırılması ve sağlık sisteminin güçlendirilmesine ve evrensel sağlık kapsamına artan odaklanma.⁸⁹ Sağlık konusunun küreselleşmesi ve çok boyutlu diplomasiyi gerektirmesi ile devletler üstü uluslararası organizasyonlara yönelik gereksinimi artmıştır. Bu noktada küresel sağlık diplomasisinin en önemli aktörlerinden birisi olan Dünya Sağlık Örgütü'ne ayrı bir parantez açmak yerinde olacaktır. Dünya Sağlık Örgütü, küresel sağlık standardının korunması noktasında hükümetler üstü bir yapıda bulunmaktadır. Görevleri arasında; küresel sağlık konusunda müzakere zemini oluşturmak, devletler ve devlet dışı aktörler arasında yapıcı ilişkiler geliştirmek ve sağlık ile ilişkisi olabilecek farklı alanlardaki kararlara gerektiğinde dahil olmak bulunmaktadır.

Günümüzde küresel sağlık diplomasisine dahil olan birçok aktör bulunmasına rağmen, Dünya Sağlık Örgütü bu alandaki merkezi aktör konumunu korumaktadır. Bunun birçok sebebi vardır; Öncelikle Dünya Sağlık Örgütü, küresel olarak tüm sağlık alanını kapsama yetkisine sahip tek kuruluş olmaya devam etmektedir ve yalnızca belirli hastalıklar, koşullar, zorluklar veya coğrafyalarla sınırlı değildir. Dünyadaki her ulus-devletin dahil olduğu üyeliği, ona yıllık Dünya Sağlık Asamblesi aracılığıyla küresel sağlık konularını tartışmak, çözmek ve Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesi, Uluslararası Sağlık Tüzüğü ve Araştırma ve Geliştirmeye İlişkin Danışma Çalışma Grubu: Finansman ve Koordinasyon gibi belirli sağlıkla ilgili konularda hükümetler arası müzakere grupları kurmak için benzersiz bir konum sağlamaktadır. Bir diğer

⁸⁹ Matthew D. Brown, vd., **Bridging Public Health and Foreign Affairs: The Tradecraft of Global Health Diplomacy and the Role of Health Attaches**, Science & Diplomacy, vol: 3, no: 3, 2014, <https://www.sciencediplomacy.org/article/2014/bridging-public-health-and-foreign-affairs> erişim: 24 Şubat 2023.

sebepe, Dünya Sağlık Örgütü'nün sağlık konularında küresel bir normatif işleve sahip olan ve Uluslararası Sağlık Mevzuatı gibi önemli küresel anlaşmaların başlatılmasında ve müzakere edilmesinde kilit bir rol oynamasını sağlayan tek organ olmasıdır.⁹⁰ Tüm bu işlevler sayesinde Dünya Sağlık Örgütü küresel sağlık diplomasisi içerisinde merkezi rol oynamasına rağmen, bazı özellikleri sebebiyle tam olarak lider konumuna ulaşmayı başaramamaktadır. Tıpkı diğer Birleşmiş Milletler organlarında olduğu gibi bir üye devlet örgütü olarak manevra alanı ve genel etkinliği, üye devletlerinin ulusal değil, küresel çıkarları destekleyen bir fikir birliği için çalışma isteği veya kapasitesi ile sınırlıdır. Dünya Sağlık Örgütü'nün sağlık politikalarına dahil olma ve teknik konularda tavsiye verme sorumluluğu ile ikili bir işlevi vardır. Bu ikisi arasındaki gerilim, örgütün, Üye Devletlerin Yürütme Kurulundaki temsilcilerinin prensipte kişisel bir sıfatla konuşması gerektiği gerçeğine kadar birçok yönüne yansımıştır. Ancak 1998'den beri bu temsilcilerin hükümetlerinin görüşlerini temsil ettikleri kabul edilmektedir.⁹¹

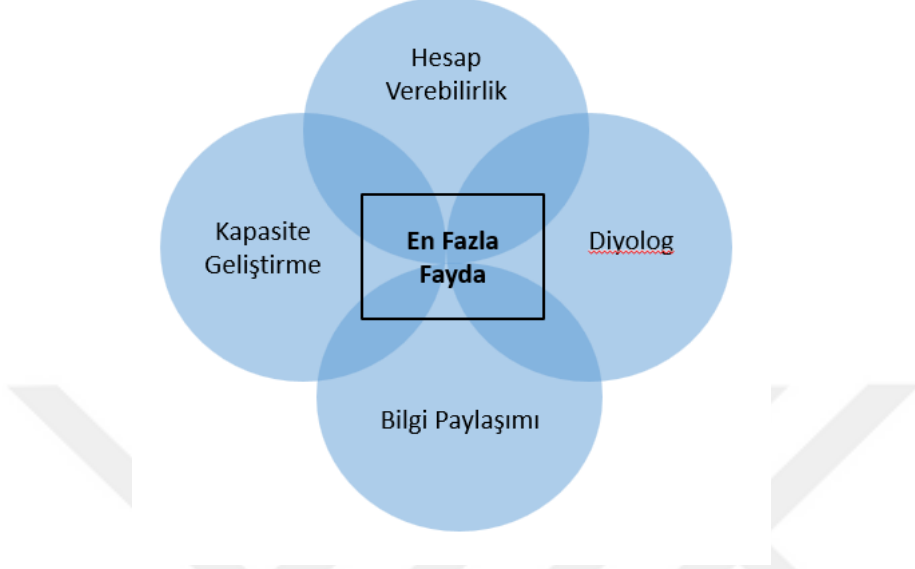
Küresel sağlık diplomasisinin sürdürülebilir şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Bu sürdürülebilirliğin sağlanması; hesap verebilirlik, paydaşların rol ve sorumluluklarını belirleme, verilerin doğruluğunu sağlama, mali yönetimde şeffaflık, hizmet içi eşitlik ve uyum sağlama gibi çeşitli konularla ilgilidir. Küresel S-sağlık diplomasisi perspektifinden hesap verebilirliğin geliştirilmesi, bilgilerin doğruluğunun ve verilerin şeffaflığının sağlanmasına ve mali yönetimin güçlendirilmesi ile ilişkilidir.⁹²

⁹⁰ Stephen A. Matlin, Ilona Kickbusch, **Introduction: Charting Pathways in Global Health Diplomacy**, Pathways to Global Health, Switzerland, The Graduate Institute of International and Development Studies, vol: 2, 2017, s. 5.

⁹¹ A.g.e., ss. 5-6.

⁹² Sharif Mustajib, Fahmida Alam, **Pandemic Experiences and the Possibility of Global Health Diplomacy**, Millennium Journal of Humanities and Social Sciences, vol: 2, no: 1, 2021, s. 79.

Şekil 2.2 Küresel Sağlık Diplomasinin Maksimum Faydasını Gösteren Dört Temel Ögesi



Kaynak: Sharif Mustajib, Fahmida Alam, **Pandemic Experiences and the Possibility of Global Health Diplomacy**, Millennium Journal of Humanities and Social Sciences, vol: 2, no: 1, 2021, s. 79.

Buna ek olarak, müzakere, bilgi paylaşımı ve sorumluluğun sonuçları kapasite geliştirmeyi artıracaktır. Kapasite oluşturma fikri, toplumun, kamu otoritesinin ve ulusal ve uluslararası kurumların sağlıkla ilgili acil durumlara etkili ve zamanında müdahale etme uygunluğunu gösterir. Küresel sağlık acil vakalarının deneyimleri, küresel sağlık iş birliğinin kolaylaştırdığı topluluk düzeyinde kapasite geliştirmenin, sağlık krizlerini ortadan kaldırmak için sağlık politikası uygulamasını iyileştirdiğini göstermektedir.⁹³ Buna örnek olarak, farklı ülkelerin ya da küresel örgütlerin az gelişmiş ülkelere yaptıkları mali yardımlar aracılığıyla bu ülkelerde salgın merkezleri kurulması verilebilir.

2.3 Geçmiş Pandemilerde Sağlık Diplomasisi

İnsanlık çok eski dönemlerden itibaren birçok hastalık ve pandemi ile karşı karşıya kalmıştır. Britannica'ya göre; "Pandemi, geniş bir coğrafi alanda ortaya çıkan ve yüksek yayılım hızına sahip bulaşıcı bir hastalık salgınıdır. Bir pandemi genellikle dünya nüfusunun önemli bir bölümünü, genellikle birkaç ay boyunca etkiler."⁹⁴ Dünya

⁹³ A.g.e., ss. 79-80.

⁹⁴ Britannica, "Pandemic", <https://www.britannica.com/science/pandemic> erişim: 11 Mart 2023.

nüfusunun zamanla artması ve küreselleşme hareketlerinin çoğalması sebebiyle pandemilerin hızı da eski zamanlara göre oldukça artış göstermiştir. Sağlıkla ilişkili uluslararası örgütlere ve devletlerarası iş birliklerine ihtiyaç da benzer şekilde artmıştır. Pandemi ile mücadele için ülkeler arasında yüksek koordinasyon ve küresel müdahale gerekli hale gelmiştir. Geçmiş pandemilerde uygulanan sağlık diplomasisi faaliyetleri de bunu destekler niteliktedir. Veba, Çiçek Hastalığı, Ebola, Sarıhumma, SARS, H1N1, AIDS ve MERS gibi birçok hastalığa karşı, küresel iş birlikleri ve uluslararası örgütler aracılığıyla müdahale edilmiştir. Her pandemi ve salgın hastalık sonrası; kapasite geliştirme, bilgi paylaşımı, koordinasyon ve iş birliği anlamında önemli dersler çıkartılmıştır. Bu tecrübeler can kayıplarının ve mali kayıpların azaltılması için doğru müdahalenin önünü açmaktadır.

Küresel sağlık yönetim süreçleri, on dokuzuncu yüzyıldan bu yana önemli ölçüde gelişmiştir. Eski uygulama, belirli hastalıkların gönüllü olarak ifşa edilmesine dayanırken mevcut uygulamada neredeyse tüm ülkeler yasal olarak yeni hastalıkları bir bilgi merkezi olarak hizmet veren ve laboratuvarlar arasında veri paylaşımını kolaylaştıran uluslararası bir kuruluşa bildirmekle yükümlüdür.⁹⁵ Devletler geçmişte bulaşıcı hastalıklarla mücadele için karantina yöntemini kullanmıştır. Bu şekilde hastalığın yayılımının azaltılmasını sağlamayı amaçlamışlardır. Ancak karantina uygulamaları sanıldığı kadar etkili olamamıştır. Bu eksiklik, sınır ötesi sağlık yönetim sistemi oluşturmaya yönelik çabaları teşvik etmiştir. 1854'te karantina kullanımına ilişkin düzenlemeleri hazırlamak için yapılan ilk toplantı etkili bir anlaşma sağlamasa da sağlık konularında uluslararası müzakerelere ivme kazandırmıştır. Viyana'daki 1892 Uluslararası Sağlık Konferansı'nda uluslararası toplum, sınır ötesi hastalık kontrolü konusunda bir anlaşma hazırlamıştır. Uluslararası Sağlık Sözleşmesi olarak adlandırılan bu anlaşmanın yetkisi başlangıçta oldukça dar hazırlanmıştır. Yalnızca sınırlı karantina önlemlerine olanak sağlamakta ve kolera yayılımını önlemek için tıbbi denetimlere izin vermektedir. Bu denetimler ise Süveyş Kanalı üzerinden yıllık hac için Mekke'ye gidip gelen gemilerle sınırlandırılmıştır. Sonraki revizyonlarla anlaşmanın kapsamı farklı hastalıkları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir.⁹⁶ Uluslararası Sağlık Sözleşmesi ilerleyen dönemlerde Uluslararası

⁹⁵ Jeremy Youde, **MERS and Global Health Governance**, International Journal, vol: 70, no: 1, 2014, <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0020702014562594> erişim: 11 Mart 2023.

⁹⁶ A.g.e.

Sağlık Mevzuatı olarak yeniden adlandırılmış ve düzenlenmiştir. Yeni düzenleme şu unsurları içermektedir;

- Bildirimi zorunlu hastalıklarla ilgili vakaların Dünya Sağlık Örgütü'ne bildirilmesi
- Ülkelerin; limanlarda, havaalanlarında, sınır karakollarında, uluslararası kargo, mal, bagaj, konteynırlar ve diğer eşyalara ilişkin hijyen önlemleri alması. Bu hijyen önlemleri arasında içme suyu ve sağlıklı yiyecekler sağlanması; ekipman, tesis ve tesislerin teftişlerini yapmak ve enfekte kişilerin izolasyonu, bakımı ve dezenfeksiyonu bulunması
- Ülkelerin, enfekte olan bölgelerden enfekte olmayan bölgelere seyahat edenler için sağlık ve aşı sertifikaları talep etmesi
- Bu önlemlerin uluslararası hukuk kapsamında izin verilen azami ölçüler olduğunun beyan edilmesi⁹⁷

Zaman içinde yeni salgın hastalıkların ortaya çıkışı, Uluslararası Sağlık Mevzuatı'nın birçok kez yenilenmesini gerektirmiştir. Yalnızca belirli hastalıklarla sınırlandırılan Mevzuat, 2005 yılında tüm riskler yaklaşımını benimseyerek yenilenerek, uluslararası iş birliğinin doğasını değiştirmiştir. Bir diğer yenilik ise artık hükümetler dışındaki aktörlerin de salgınları Dünya Sağlık Örgütü'ne bildirmesine imkân sağlanması olmuştur.⁹⁸ Görüldüğü üzere geçmiş deneyimler ve farklı salgın hastalıkların ortaya çıkışı, küresel sağlık diplomasisi ve yönetimi konusunda aktörlerin ve anlaşmaların oldukça ilerleme kaydetmesini sağlamıştır. Bu ilerlemeleri somutlaştırmak adına dünya üzerinde ortaya çıkmış bazı pandemilere bu bölümde yer verilecektir.

SARS 2003

SARS tıpkı Covid-19'da olduğu gibi Çin'de ortaya çıkmış ve dünyadaki birçok ülkeyi ve insanı etkilemiş bir salgındır. Ayrıca sonraki dönemde dünya çapında ortaya çıkan bazı salgınların da atası olmuştur. İnsani boyutunun yanı sıra ülke ekonomileri ve turizm sektörünü oldukça kötü etkilemiştir. Ticaret ve seyahat yoluyla hızla yayılan SARS öncelikle coğrafi olarak Çin'e yakın olan Asya Ülkeleri'ne yayılmıştır. Amerika

⁹⁷ Lavrence O. Gostin, **International Infectious Disease Law: Revision of the World Health Organizations's International Health Regulations**, Journal of the American Medical Association, vol: 290, no: 21, 2004, s. 2624.

⁹⁸ Youde, **a.g.e.**

Birleşik Devletleri Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi'ne göre SARS sebebiyle Kasım 2002'den Temmuz 2003'e kadar dünya çapında toplam 8.098 kişi, pnömoni veya solunum sıkıntısı sendromunun eşlik ettiği şiddetli akut solunum sendromu ile hastalandı ve 774 kişi öldü.⁹⁹ Tıpkı diğer pandemilerde olduğu gibi 2003 SARS salgınının başlangıçta nereden başladığı nasıl yayıldığı gibi konular araştırılmaya başlandı. Çok hızlı yayılan bu salgına Dünya Sağlık Örgütü aracılığıyla küresel bir müdahale gerekliliği bulunmaktaydı. Dünya Sağlık Örgütü böylece önceki salgınlardan edindiği tecrübe ile uluslararası aktör ve araçları harekete geçirdi.

“Dünya Sağlık Örgütü, vaka tanımları ve raporlama gereklilikleri ile bunların uygulanmasına yönelik araçlar yayınladı ve web sitesinde günlük olarak değişen durumu geliştirip değerlendirdikçe vakaları raporlamaya başladı. Uluslararası medya tarafından geniş çapta taşınan iki uyarı, dünya çapında klinisyenlerin farkındalığını artırdı ve sağlık bakanlıklarını, özellikle Batı Pasifik Bölgesi'ndeki ülke ve bölge ofisleri aracılığıyla şüpheli vakaları Dünya Sağlık Örgütü'ne bildirmeye teşvik etti... Salgın bölgelerindeki bilim adamlarından, epidemiyologlardan ve klinisyenlerden oluşan sanal ağlar kurmak için güvenli bir web sitesi, telekonferanslar ve video konferanslar kullandı. Rekabeti bir kenara bırakan bu uzmanlar, rekor sürede SARS'ın nedenini belirlemek, tanı testleri geliştirmek, klinik özellikleri belirlemek ve bulaşma yollarını araştırmak için günün her saati iş birliği yaptı. Laboratuvar ağı bir ay içinde SARS'ı daha önce bilinmeyen bir koronavirüse kadar takip etmiştir.”¹⁰⁰ Görüldüğü üzere Dünya Sağlık Örgütü'nün önderliğinde SARS'ın yayılımının durdurulabilmesi için çok taraflı iş birlikleri yapılmıştır. Bu iş birliklerinden en yaygınının bilgi paylaşımı olduğu görülmektedir.

SARS, uluslararası sağlık ile ilgili regülasyonların gözden geçirilmesini gerekli kılmıştır. Dünya Sağlık Örgütü ve üye ülkeler uluslararası seyahat ve ticaret kısıtlamaları yoluyla halk sağlığı risklerinin küreselleşmesini önlemek ve bunlara yanıt vermek için 2005 Uluslararası Sağlık Regülasyonlarını benimsemiştir. Bu Regülasyonlar Dünya Sağlık Örgütü'ne üye olan 194 ülkenin tamamını bağlamaktadır. Önceki regülasyon belirli hastalıkların ötesine geçerek halk sağlığı riski oluşturan

⁹⁹ Frequently Asked Questions About SARS, Center for Disease Control and Prevention, <https://www.cdc.gov/sars/about/faq.html> erişim: 12 Mart 2023.

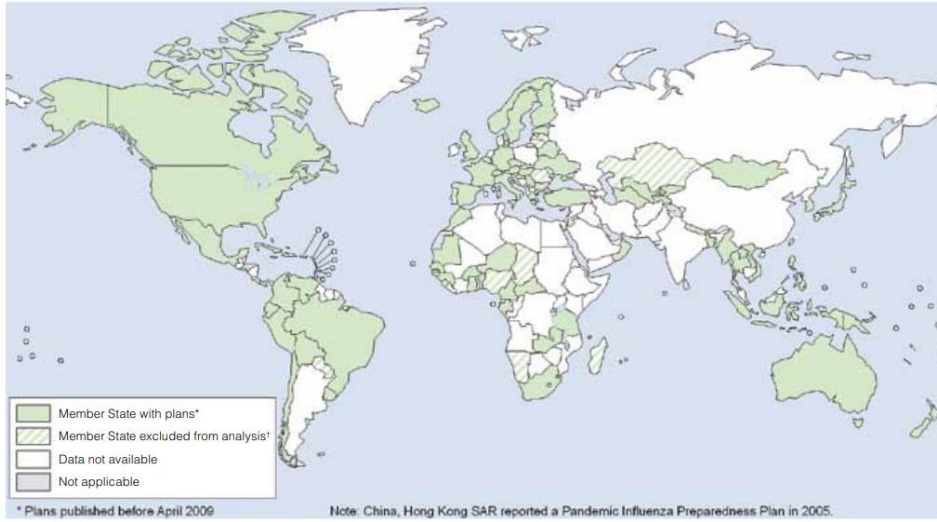
¹⁰⁰ World Health Organization, Regional Office for the Western Pacific, **SARS: how a global epidemic was stopped**, 2006, ss. 53-54.

herhangi bir olayı içerecek şekilde genişletilmiştir. Ayrıca, Dünya Sağlık Örgütü'nün halk sağlığı acil durumlarını ilan etme, hastalık sürveyansını zorunlu kılma ve seyahat ve ticaret kısıtlamaları hakkında tavsiyeler yayınlama yetkilerini genişletmiştir.¹⁰¹

H1N1 2009

H1N1 pandemisinin merkez üssü Kuzey Amerika, Meksika civarı olduğu bilinmektedir. Nisan 2009'da salgının ilk raporlamalarının ardından dünyanın geri kalanına hızlıca yayılmıştır. “Dünya Sağlık Örgütü'nün Haziran 2009'da pandemi ilan ettiği dönemde toplam 74 ülke ve bölge laboratuvar tarafından doğrulanmış enfeksiyonlar bildirmişti.”¹⁰² Diğer pandemilerde olduğu gibi uluslararası kuruluşların özellikle de Dünya Sağlık Örgütü'nün geçmiş tecrübeleri ve koordinasyon gücü H1N1 salgınının atlatılması için oldukça önemlidir. Aşağıda bulunan harita H1N1 salgını başlangıcında kamuya açık bir pandemi planı bulunan ülkeleri göstermektedir.

Şekil 2.3 2009 (H1N1) Salgınının Başlangıcında Kamuya Açık Pandemi Hazırlık Planlarına Sahip Dünya Sağlık Örgütü Üye Devletleri



Kaynak: Evolution Of a Pandemic A (H1N1) 2009, 2nd Edition, World Health Organization, https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/78414/9789241503051_eng.pdf erişim: 19 Eylül 2023.

¹⁰¹ Tim K. Mackey, Bryan A. Liang, **Lessons from SARS and H1N1/A: Employing a WHO–WTO forum to promote optimal economic-public health pandemic response**, J Public Health Policy, 2012, s. 121.

¹⁰² Influenza A (H1N1) Pandemic 2009 – 2010, World Health Organization, [https://www.who.int/emergencies/situations/influenza-a-\(h1n1\)-outbreak](https://www.who.int/emergencies/situations/influenza-a-(h1n1)-outbreak) erişim: 19 Eylül 2023.

Geçmiş tecrübe ve koordinasyon gücünün yanında ülkelere medikal destek sağlayan Dünya Sağlık Örgütü, H1N1 pandemisinin 5. fazının ilanının hemen ardından antiviral ilaç stoğundaki 3 milyon ilacın 72 ülkeye dağıtımını başlatmıştır.¹⁰³ Aşağıdaki harita Dünya Sağlık Örgütü'nün antiviral ilaç stoğunu dağıttığı ülkeleri göstermektedir;

Şekil 2.4. Antiviral Stokların Dağıtımı



Kaynak: Evolution Of a Pandemic A (H1N1) 2009, 2nd Edition, World Health Organization, https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/78414/9789241503051_eng.pdf erişim: 19 Eylül 2023

H1N1 salgını ile birlikte, 2015 yılında kabul edilen Uluslararası Sağlık Düzenlemelerinin etkileri görülmeye başlamıştır. Salgınla birlikte Dünya Sağlık Örgütü'ne üye olan devletler, pandemiye yönelik yapılan hazırlıkları test etme imkânı bulmuştur.

HIV/AIDS

AIDS ilk raporları 1981 yılında ABD'de başlamıştır.¹⁰⁴ Daha önce görülmemiş olması nedeniyle bu hastalığa neyin sebep olduğu da bilinmemekteydi. Ancak daha sonra HIV'in keşfi ile AIDS hastalığına sebep olan etken bulunmuş oldu. Birleşmiş Milletler 2001 yılında HIV/AIDS'i küresel bir halk sağlığı krizi olarak kabul ederek

¹⁰³ Evolution Of a Pandemic A (H1N1) 2009, 2nd Edition, World Health Organization, https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/78414/9789241503051_eng.pdf erişim: 19 Eylül 2023,

¹⁰⁴ Anthony S. Fauci, H. Clifford Lane, **Four Decades of HIV/AIDS — Much Accomplished, Much to Do**, The New England Journal Of Medicine, 2020, s. 1.

uluslararası mücadele kapsamındaki eylemlerin yoğunlaştırılmasını ve kaynakların seferber edilmesine yönelik küresel bir çaba başlatmayı kararlaştırmıştır.¹⁰⁵ Günümüzde hala mücadele edilen bir hastalık olarak HIV ve AIDS ülkelerce küresel iş birliği ve sağlık diplomasisi yürütülen konulardan bir tanesi olarak öne çıkmaktadır.

MERS, 2012

Dünya sağlık örgütü MERS'i enfekte tek hörgüçlü develerden insanlara aktarılan bir virüs olarak tanımlamaktadır. Zoonotik bir virüstür, yani hayvanlar ve insanlar arasında bulaşır ve enfekte hayvanlarla doğrudan veya dolaylı temas yoluyla bulaşabilir. Toplamda 27 ülke 2012'den bu yana vaka bildirmiş olup enfeksiyon ve buna bağlı komplikasyonlar nedeniyle bilinen 858 ölüme yol açmıştır.¹⁰⁶ İlk olarak Ortadoğu bölgesinde ortaya çıktığı bilinmektedir.

Fazal'a göre Dünya Sağlık Örgütü MERS'i yönetme konusunda SARS ve H1N1'e kıyasla daha az başarılı olmuş; ayrıca hastalığı kontrol altına almaya yönelik bölgesel ve ikili çabaların daha az olduğunu söylemiştir.¹⁰⁷ Fazal, bölgesel ve ikili çabaların SARS ve H1N1'e göre daha az olduğunu söylese de MERS'e yönelik olarak, bilim insanları ve hastalık merkezleri arasındaki veri paylaşımları, ortak bilgi merkezlerinin kullanımı, web sitelerinin, seyahat edenlerin sağlık bildirimlerinin ve sosyal medya mesajlarının geliştirilmesi gibi sağlık diplomasisi faaliyetleri mevcuttu.¹⁰⁸ Önceki salgınlarda olduğu gibi MERS salgını da uluslararası sağlık ile ilişkili iş birliğinin önemini ortaya koymuştur.

2.4 Covid-19 ve Sağlık Diplomasisi

Covid-19 SARS-CoV-2 virüsünün neden olduğu salgın bir hastalıktır. İlk kez 2019 yılında Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkmıştır. Oldukça bulaşıcı olduğu bilinmektedir. Statista'nın yaptığı araştırmaya göre 2 Mayıs 2023 itibarıyla dünya çapında toplam 687.225.609 adet Covid-19 vakası bulunmaktadır. Ölüm sayısı ise

¹⁰⁵ D. Romana Govender, vd., **Global Epidemiology of HIV/AIDS: A Resurgence in North America and Europe**, Journal of Epidemiology and Global Health, vol: 11, no: 3, 2021, s. 296.

¹⁰⁶ World Health Organization, **Middle East Respiratory Syndrome Coronavirus (MERS-Cov)**.

¹⁰⁷ Tanisha M. Fazal, **a.g.e.**, ss. 85-86.

¹⁰⁸ Richard Dunville, vd., **CDC's early response to a novel viral disease, middle east respiratory syndrome coronavirus (MERS-CoV)**, 2015, ss. 312-15.

6,87 milyona ulaşmıştır.¹⁰⁹ Bu süreçte, bilim dünyası, hükümetler ve uluslararası sağlık kuruluşları, salgının kaynağını belirlemek, yayılmasını kontrol altına almak ve etkilerini sınırlamak için koordineli bir çaba sarf etti.

Covid-19'un sınırlar ötesi yayılımı, küreselleşme ve yoğun seyahatler sonucunda hız kazandı. Virüs, Çin dışındaki diğer ülkelerle güçlü ekonomik, ticaret ve turistik bağlantılara sahip olan bölgelere hızla yayıldı. Hava yolu ulaşımının kolaylığı, salgının sınırları aşmasını hızlandırdı ve virüs, küresel bir tehdit haline gelmeden önce birçok ülkeye ulaştı.

Önceki pandemilerde bahsedildiği üzere, hastalıkların ortaya çıktığı ülkeler genellikle bu hastalıkları bildirmekte geç kalmış ve eleştirilmiştir. Covid-19'un ortaya çıktığı Çin'de de durum benzer şekilde olmuştur. Çin hükümeti hastalığı bildirmekte geç kaldığı için eleştirilmiştir. Bu durum küresel sağlık konularında diplomatik faaliyetlerin ve yaptırım gücünün zafiyetlerini açığa çıkartmaktadır. Halbuki diğer birçok konuya nazaran sağlık, diplomaside hayati bir alanı temsil etmektedir. Hastalıkların hızlı şekilde evrim geçirmesi ve mutasyona uğraması devletlerin sağlık ile ilgili konuları yalnızca teknik olarak çözmesine imkân vermemektedir. Müzakere ve iletişim, bilimsel çözümler, malzeme ve ekonomik yardımlara ihtiyaç bulunmaktadır. Covid-19 pandemisi bir kez daha küresel sağlık diplomasisinin geliştirilmesine yönelik çalışmaların gerekliliğini göstermiştir.

Küresel sağlık politikasının ana belirleyicileri arasında devletler ve uluslararası örgütler bulunmaktadır. Covid-19 pandemi süreci boyunca da devletlerin ve uluslararası örgütlerin rolü kritiktir. Covid-19'un yurtdışına yayılması, uluslararası sağlık kuruluşları, bilim insanları ve hükümetleri bir araya getirmiştir. Dünya Sağlık Örgütü ve diğer sağlık ajansları, salgının kontrol altına alınması için koordineli çabaları desteklemek üzere acil önlemler almıştır. Bilgi paylaşımı, tedavi protokollerinin oluşturulması ve aşı geliştirme çalışmaları gibi bir dizi konuda uluslararası iş birliği artmıştır. Süreç boyunca ülkeler arasında sağlık profesyonelleri, ilaç, ekipman, test ve aşı gibi destekler sağlanmıştır. Örneğin Çin; deneyimli sağlık profesyonelleri, 1000 solunum cihazı, 100.000 maske, 20.000 koruyucu ekipman ve

¹⁰⁹ Statista, **Number of coronavirus (COVID-19) cases worldwide as of May 2, 2023, by country or territory**, 2023, <https://www.statista.com/statistics/1043366/novel-coronavirus-2019ncov-cases-worldwide-by-country/#statisticContainer> erişim: 20 Eylül 2023.

50.000 test kiti ile İtalya'ya yardımda bulunmuştur. Ayrıca Dünya Sağlık Örgütü'nün müdahaleleri ve sivil toplum kuruluşlarının destekleri de oldukça önemlidir. Bill & Melinda Gates Vakfı, farmakolojik maddelerin Covid19'a karşı etkinliğini test etmek için Belçika'daki KU Leuven'e büyük mali destek sağlamıştır. Jack Ma Vakfı ABD'ye bir milyon maske ve 500.000 test kiti bağışlamıştır.¹¹⁰ Tüm bu dayanışma örnekleri küresel sağlık politikası ve sağlık diplomasisi açısından oldukça umut vericidir.

Özellikle Covid-19 pandemisi sürecinde küresel sağlık diplomasisine çok daha fazla ihtiyaç duyulmasının sebebi virüsün çok hızlı ve neredeyse tüm dünyaya yayılması olmuştur. Ebola ve SARS vakalarına bakıldığında Covid-19 kadar şiddetli olmadığı görülmektedir.¹¹¹ Covid-19; her türden gelişmişlik seviyesine sahip ülkelere yayılarak ülkeleri oldukça zor duruma düşürmüştür. Ekonomisi en güçlü ülkeler dahi salgını oldukça ağır kayıplarla yaşamıştır. Sonuçta ülkeler, iş birliğine dayalı müdahaleler başlatarak pandemi etkilerini azaltmaya çalışmıştır.

Covid-19 insanlık için büyük bir zorluktur. Modern insan yaşamının her alanını sekteye uğratmıştır. Salgın yalnızca sağlık boyutlarını etkilemekle kalmayıp, aynı zamanda ekonomik, sosyal ve politik alanları da etkilemiştir. Önceki her kriz ile sayısız ders çıkarılmış ve bunların sonucunda küresel sağlık diplomasisi gelişmiştir. Covid-19 da küresel sağlık diplomasisinin daha etkili bir şekilde ele alınması gerektiğini herkese göstermektedir. SARS gibi daha önceki krizler küresel sağlık iş birliği ihtiyacını doğurmuş olsa da Covid-19 krizinden alınan ek dersler, uygun ve eşgüdümlü bir küresel sağlık çerçevesinin bulunmaması nedeniyle dünyanın küçük bir virüsün yarattığı tahribatla mücadeleye hâlâ yetersiz şekilde hazırlandığını göstermiştir.¹¹²

26 Mart 2020 yılında G-20 zirvesi video konferans aracılığıyla sanal olarak gerçekleştirilmiştir. Bu zirvede en güçlü ekonomiye sahip 20 ülke, Covid-19 salgınına karşı bir araya gelmiştir. Sağlık diplomasisi anlamında güzel bir örnek teşkil etmesine rağmen konferansta beklenen somut adımların atılmadığı görülmüştür. “G-20 liderleri ‘ne gerekiyorsa yapma’ ve ‘gerekli olabilecek her türlü adımı atmaya hazır olma’ sözü

¹¹⁰ Dominique Vervoort, vd., **COVID-19 Pandemic: A Time For Collaboration and A Unified Global Health Front**, International Journal for Quality in Health Care, vol: 33, no: 1, 2021, s. 2.

¹¹¹ Annelies Wilder, vd., **Can We Contain The COVID-19 Outbreak With The Same Measures As For SARS?**, The Lancet Infectious Diseases, vol: 20, no: 5, 2020, s. e.102-106.

¹¹² Mustajib, Alam, **a.g.e.** s. 81.

vermişleridr. Ancak Dünya Sağlık Örgütü'ne sağlanan bazı ek fonlar ve sağlık ve maliye bakanlarının ayrı ayrı konuşması yönündeki talimat dışında, zirveden hiçbir somut yeni taahhüt ortaya çıkmamıştır.”¹¹³

Covid-19 salgını, sağlık diplomasisi bağlamında yeni zorlukları beraberinde getirmiştir. Salgın sürecinde, hızlı bilgi akışı ve haberleşme, sağlık diplomasisinin yanı sıra "infodemi" adı verilen bir durumu da beraberinde getirmiştir. DSÖ'nün tanımına göre infodemi; bir hastalık salgını sırasında dijital ve fiziksel ortamlarda yanlış veya yanıltıcı bilgiler içeren çok fazla bilgi olması durumudur.¹¹⁴ DSÖ Genel Direktörü Dr. Tedros'un, Şubat 2020'de yaptığı “biz sadece bir pandemiyle değil aynı zamanda bir infodemiyle de savaşıyoruz” açıklaması ile biyolojik dünyanın riskleri dışında, günden güne sınırlarını genişleten dijital platformların ve kullanıcı tipolojilerinin neden oldukları yalan haber, yanlış bilgi ve dezenformasyon gibi riskleri de tekrar gündeme getirmiştir. Söz konusu “infodemi” kavramı salgın ve bilgi kelimelerinin birleşiminden oluşan, İngilizce olarak “information” ve “pandemic” sözcüklerinden türetilmiş bir ifadedir. Covid-19 salgınının tüm insanlık için yeni şey oluşu ve pek çok alanda bu salgına hazırlıksız yakalanmak bu konu etrafında dolaşan doğru ve yanlış bilgi miktarının kritik boyutlara ulaşmasına neden olmuştur.¹¹⁵

Covid-19 sürecinde ülkelerin yaşadıkları birçok soruna rağmen bu salgın kamu diplomasisi anlamında oldukça büyük bir fırsat da barındırıyordu. Covid-19 küresel olarak kamu diplomasisi ve sağlık diplomasisi anlamında yepyeni bir dönem açmıştır. Ülkeler; halk sağlığı, ekonomik ve sosyal zorluklar ve birçok belirsizlik ile uğraşırken bazı aktörler salgını stratejik bir fırsat olarak gördü. Özellikle salgının başlangıcı sebebiyle çokça eleştirilen Çin, uluslararası kamuoyunda kendisine yönelik oluşan algıyı yönetebilmek için ikili yardımlara ağırlık verdi. Ulusal imajın yükseltilmesi için birçok ülke bu fırsatı değerlendirmeye çalıştı. Özellikle ikili ve uluslararası olarak yapılan ekonomik yardımlar, solunum cihazı, ilaç, test kiti ve aşı yardımları imaj ve algı yönetimi çalışmalarına büyük oranda destek oldu. Sonuçta Covid-19 gibi pandemi

¹¹³ Ash Jain, **Trump Just Missed a Perfect Opportunity to Reassert American Leadership**, Foreign Policy, 2020, https://foreignpolicy.com/2020/04/02/g20-helped-beat-ebola-but-not-coronavirus/#cookie_message_anchor erişim: 20 Eylül 2023.

¹¹⁴ World Health Organization, Infodemic, erişim: 24 Kasım 2023, https://www.who.int/health-topics/infodemic#tab=tab_1

¹¹⁵ Elgiz Yılmaz Altuntaş vd., **Covid-19 Pandemisi Sürecinde Bilgi ve Haber Kaynaklarına Ulaşmada Yeni Bir Risk Olan “Infodemi” Yönetiminde Kullanılan İletişim Stratejileri**, İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, vol: 11, no: 29, s. 16, 2022.

süreçlerinde sağlık konularının yanı sıra ülkelerin verdikleri tepkiler, krizleri fırsata çevirme yetenekleri ve ulus markalama stratejileri de önemli değişkenlerdir. Birçok ülke bir yumuşak güç gösterisi olarak Covid-19'dan yararlanmayı bildi. Salgın sürecinde zayıf ve yetersiz görünen ya da uluslararası arenada bu şekilde yer alan ülkeler ise tam tersine kötü bir imaj oluşturdu.

Tüm bunlara rağmen sağlık diplomasisi faaliyetleri, özellikle geçmiş pandemilerle karşılaştırıldığında asgari düzeyde görünmektedir.¹¹⁶ Fazal'a göre Covid-19, sağlık diplomasisinin birçok farklı örneğini sunmaktadır ancak çoğunlukla parçalanma ile karakterize edilmektedir. 2014'teki Ebola'ya yanıt verme çabaları gibi, Covid-19 sırasında da sağlık diplomasisinin ağırlık merkezi, Dünya Sağlık Örgütü gibi küresel kurumlardan uzaklaşmış olabilir.¹¹⁷ Bu noktada devletlerin pandemi zamanlarında sağlık diplomasisi faaliyetlerini hangi amaç ve yöntemlerle gerçekleştirdikleri sorusu önem kazanmaktadır.

Cull'a göre Covid-19 pandemisi 4 temel iletişim stratejisi ortaya çıkartmıştır. Bunlar; kendisini övmek, diğerini eleştirmek, hediyeler yoluyla başkalarını etkilemek ve iş birliği stratejileridir. Ona göre pandemi iletişimi kendini övmek ile başlamıştır. Çin, yetkinliklerini göstermek için bir dizi başarı hikayesi ile salgına yanıt veren ülke olmuştur. Ve birçok ülke bu stratejiyi takip etmiştir. Diğerlerini başarısız gösterme özellikle güçlü adam politikası izleyen ülkelere kullanılmıştır. Amaç diğer ülkelerin başarısızlıklarının altını çizerek retorik darbe yaratmaktır. Trump'ın Çin Virüsü söylemi buna bir örnek oluşturabilir. Kriz, bazı uluslararası aktörler için diğerlerinin güvenini sarsmak amacıyla hazırlanmış dezenformasyonun yayılmasına fırsat sağladı. Hediyeler yoluyla başkalarını etkilemek tıbbi yardımlar, para ve malzeme yardımları gibi çabaları anlatmaktadır. Cull'un bahsettiği son strateji ise iş birliğidir. Ulusötesi salgın, ulusötesi iş birliği ihtiyacını doğurdu. Bunu mümkün kılan en önemli aktör ise Dünya Sağlık Örgütü oldu. Bu tür bir iş birliklerinin parçası olarak görülmenin açıkça bir itibar faydası vardır ve aynı şekilde, uluslararası aktörler iş birliği yapmayı reddettikleri veya tek taraflı kazancı vurguladıkları zaman itibarları zarar görmektedir.¹¹⁸

¹¹⁶ Lara Jakes, **Despite Big Promises, U.S. Has Delivered Limited Aid in Global Virus Response**, The New York Times, 2020, <https://www.nytimes.com/2020/06/07/us/politics/coronavirus-humanitarian-aid-united-states.html> erişim: 20 Ekim 2023.

¹¹⁷ Fazal, **a.g.e.** s. 13.

¹¹⁸ Nicholas J. Cull, **From Soft Power To Reputational Security: Rethinking Public Diplomacy**

Çalışmanın sonraki bölümünde bu zamana kadar anlatılan kamu diplomasisi, sağlık diplomasisi ve Covid-19, Türkiye açısından incelenerek araştırmanın ana soru ve hipotezlerine yanıt vermek amaçlanacaktır.



3. TÜRKİYE’NİN COVID-19 DÖNEMİNDE SAĞLIK DİPLOMASİSİ UYGULAMALARI

“Günümüzün küreselleşme ve karşılıklı bağımlılık çağında, dış politikanın kapsamının acilen genişletilmesine ihtiyaç var... Sağlık, çevre, ticaret, ekonomik büyüme, sosyal kalkınma, ulusal güvenlik ve insan hakları ve onuru ile derinden bağlantılıdır. Küreselleşmiş ve birbirine bağımlı bir dünyada, küresel sağlığın durumu, gelişmiş ve gelişmekte olan tüm uluslar üzerinde derin bir etkiye sahiptir. Halk sağlığının küresel ölçekte sağlanması tüm ülkelerin yararınaadır.”¹¹⁹

Oslo Bakanlar Deklarasyonunda belirtildiği gibi küreselleşmiş bir dünyada küresel halk sağlığının sağlanması oldukça kritiktir. Halk sağlığının korunması için ülkelerin birlikte çalışması ve birbirlerine destek olması gerekmektedir. Sağlık kamusal bir konu olması sebebiyle günümüzde ülkelerin iç ve dış politikalarında önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle salgın dönemlerinde sağlık diplomasisi faaliyetlerinin önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Dünyanın yaşadığı son salgın olarak Covid-19 küresel sağlık anlamında dengeleri değiştirmiştir. Ekonomik olarak en gelişmiş ülkeler bile küresel yardıma muhtaç hale gelmiştir. Türkiye ise bu süreçte güçlü bir sağlık politikası izleyerek hem iç hem dış politikada sağlık konusundaki gücünü dünyaya göstermek istemiş ve birçok ülkeye çok çeşitli sağlık yardımları yapmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde genel olarak Türkiye’nin sağlık diplomasisi strateji ve araçlarından, Türkiye’de sağlık diplomasisi faaliyetlerini yürüten aktörlerden ve Covid-19 pandemisi özelinde Türkiye’nin çeşitli ülkeler bazında uyguladığı sağlık diplomasisi faaliyetlerinden bahsedilecektir. Çalışmanın son bölümünde ise devlet kurumu çalışanları, akademisyenler ve gazeteciler ile Covid-19 pandemi sürecinde Türkiye’nin sağlık diplomasisi faaliyetleri üzerine bir araştırma gerçekleştirilerek kullanılan sağlık diplomasisi faaliyetlerinde hangi araçlara odaklanıldığı, bu faaliyetlerin hangi amaçlar ile kullanıldığı, yardım edilen ülkelerin nasıl belirlendiği ve izlenen bu stratejilerde ana aktörlerin hangileri olduğu sorularına cevap aranmıştır.

¹¹⁹ Oslo Ministerial Declaration - **Global Health: a Pressing Foreign Policy Issue Of Our Time**, vol: 369, no: 9570, 2007, ss. 1373-1378

3.1 Türkiye'nin Sağlık Diplomasisi

Türkiye uzun yıllardır bölgesinin yükselen gücü olarak görülen bir ülke olmuştur. Önemli bir askeri gücü olmasına rağmen dış politika stratejisi olarak çevre ülkelerle dostane ilişkiler çerçevesinde yumuşak güç politikaları izlemektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtta Sulh Cihanda Sulh politikası her dönem Türkiye dış politikası ile paralellik göstermemiş olsa da özellikle Ahmet Davutoğlu dönemi Türkiye dış politikası, çevre ülkeler ile Türkiye'nin birçok yönden yakın olan bağlarını öne çıkartan ve komşu ülkelerle sıfır sorun politikası üzerinden şekillenmeye başlamıştır. Çevre ülkeler ile tarihi ve kültürel bağlar üzerinden izlenen yumuşak güç stratejisinin yanı sıra küresel olarak da turizm, dizi ve sinema sektörü, spor, gastro kültürü ve insani yardımlar gibi birçok farklı araç ve strateji kullanılmıştır. Sağlık da Türkiye'nin yumuşak güç ortaya koyduğu önemli alanlardan birini oluşturmaktadır.

Bir yumuşak güç aracı olarak sağlık diplomasisinin dış politika ile paralel kullanılması ülkelere çok çeşitli faydalar sağlayabilmektedir. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin bölgesel ve küresel hedeflerine daha kısa yoldan ulaşabilmeleri için önemli fırsatlar barındırmaktadır. Bugün bir insani yardım aracı olmanın çok ötesinde olan sağlık diplomasisi aracılığıyla Türkiye de bu konuda başarılı ülkeler olan Küba, Çin, Hindistan, Brezilya ve İran gibi sağlık hizmetlerini siyasi, ekonomik ve sosyal hedefleri olan bir dış politika aracı olarak kullanmaktadır.¹²⁰

Devletler insani yardım faaliyetleriyle küresel barış ve adalet için girişimlerde bulunurken; diğer yandan güvenilirlik, siyasi itibar ve etki oluşturmak ve diğer ülkelerle ilişkileri güçlendirmek için sağlık diplomasisiyle ilgilenmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin sağlık diplomasisine ilgisi 1980'li yılların sonlarında başlamış olsa da 2000'li yıllarda ivme kazanmıştır. Özellikle Sağlık Bakanlığı ve TİKA koordinasyonunda yürütülen sağlık diplomasisi faaliyetleriyle sağlık alanı yumuşak güç unsuru olarak şekillenmeye başlamıştır.¹²¹ Sağlık diplomasisinin birçok yöntemi bulunmaktadır. Türkiye bu anlamda birden fazla sağlık diplomasisi stratejisini bir ara kullanan ülkelerden birisidir.

¹²⁰ Aziz Küçük, **Health Diplomacy in Turkey as the Interface of Health and Foreign Policy**, Abant Sosyal Bilimler Dergisi, vol: 23, no:1, 2023, s. 453.

¹²¹ A.g.e., ss. 454-455.

Bu yöntemlerden bir tanesi yurtdışında hastane, sağlık ve tıp merkezi gibi sağlık kurumları kurulmasıdır. Yurt dışında hastane veya tıp merkezleri kurmak ve işletmek, bir devletin uluslararası itibarını ve nüfuzunu önemli ölçüde artırabilir. Bu hedef doğrultusunda Türkiye, Afrika (Sudan, Somali, Nijer, Libya), Yakın Doğu (Suriye), Balkanlar (Arnavutluk), Orta ve Doğu Asya (Kırgızistan, Bangladeş) ülkeleriyle siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerini geliştirmek amacıyla sağlık tesisleri inşa etme ve işletme politikasını aktif olarak yürütmüştür. Bu kapsamda ikili iş birliği protokolünün imzalandığı, sağlık tesislerinin inşa edilip işletildiği ülkelere biri de Sudan'dır.¹²²

Yurtdışı tesisleri kurmanın yanında başka ülkelere eğitimli sağlık personeli göndermek ve sağlık konusunda eğitim desteği sağlamak Türkiye'nin kullandığı bir başka sağlık diplomasisi yöntemidir. Türkiye, 1926 yılında Afganistan'a aralarında doktorların da bulunduğu uzman heyetleri göndermiştir. Türkiye Cumhuriyeti tarafından 1932 yılında inşa edilen Aliabad Sanatoryumu, ülkenin sağlık yardım faaliyetlerinin bir örneği olup, daha sonra Afganistan'ın ilk tıp fakültesi haline gelmiştir.¹²³

Devletler arasında sağlık ve tıp alanında iş birliği süreçleri ikili anlaşmalarla yürütülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Mart 2022 verilerine göre halihazırda 74 ülke ile sağlık alanında 155 anlaşma yürürlüğe girmiştir. Sağlık Bakanlığı tarafından imzalanan ikili anlaşmalarda sağlık personeli ve uzman değişimi, sağlıkla ilgili tüm konularda bilgi ve deneyim alışverişi, bilimsel kurumlar arasında doğrudan temasın sağlanması, ticari girişimlerin desteklenmesi gibi hususlar yer almaktadır. Türkiye'de tıp eğitiminin kalitesi, yakın diplomatik ilişki bulunan ülkelere sağlık personelinin eğitimi konusunda Türkiye'nin iş birliği yapmasına yönelik talebin artmasına neden olmuştur. Türkiye bu durumu yumuşak güç aracı olarak kullanarak birçok ülkede eğitim ve bilimsel iş birliği faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. Özellikle 2015 yılında 6639 sayılı Kanun ile Sağlık Bakanlığı tarafından Sağlık Bilimleri Üniversitesi'nin (SBÜ) kurulmasından sonra bilimsel iş birliklerinin düzeyi artmıştır. 8 tıp fakültesi ve 60 eğitim ve araştırma hastanesi ile kullanım protokolü bulunan SBÜ, yabancı dilde eğitim veren programlar açma ve

¹²² A.g.e.

¹²³ Altılı, a.g.e., s. 397.

yabancı yükseköğretim kurumlarıyla ortak programlar yürütmek de dahil olmak üzere yurt dışındaki yükseköğretim kurumlarıyla iş birliği yapma yetkisine sahiptir.¹²⁴

Türkiye'nin sağlık diplomasisi alanında yürüttüğü başarılı programlardan bir tanesi de yabancı öğrencilere burs sağlamasıdır. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) verilerine göre 2021 yılında tıp ve sağlık bilimleri alanında 1001 öğrenciye burs verilmiştir. Tıp ve sağlık bilimleri alanında verilen bursların 2015-2021 döneminde yıllar geçtikçe arttığı ve burs sağlanan öğrenciler içerisinde; Suriyeli, Afgan, Azeri ve Rum kökenlilerin ağırlıkta olduğu görülmektedir.¹²⁵

Küresel sağlık diplomasisinde kullanılan yöntemlere paralel olarak Türkiye'nin kullandığı önemli sağlık diplomasisi stratejilerinden bir diğeri ise ülkelere ekipman, ilaç, aşı vb. desteği sağlamasıdır. Bu kapsamda Türkiye'de bulunan Kamu kurumları ve özel sektörün yanı sıra sivil toplum kuruluşları Afrika ülkeleri başta olmak üzere Suriye, Afganistan, Pakistan ve Azerbaycan gibi birçok ülkeye ilaç ve tıbbi malzeme desteği sağlamıştır. Öte yandan tıbbi teşhis ve tedaviye yönelik cihaz ve sarf malzemelerinin ihracatı da bir sağlık diplomasisi aracı olarak kullanılmaktadır.¹²⁶ Bu gibi ekipman destekleri ve sağlığa yönelik yardımların yapılması, devletlerin tanıtımında önemli yer tutar. Özellikle pandemi dönemleri ve Covid-19 pandemi sürecinde birçok ülkenin tıbbi malzeme, aşı, maske, ilaç yardımları ile diğer ülke halklarına yardım gönderdiği görülmektedir.

Sürdürülebilir kalkınmanın temel göstergelerinden biri olan sağlık alanında, Türkiye geliştirmekte olan birçok ülkede temel sağlık hizmetlerine erişimin sağlanması, anne ve çocuk sağlığının iyileştirilmesi, bulaşıcı hastalıklarla mücadele ve sağlık dışı nedenlerden kaynaklanan ölümlerin azaltılması amacıyla çeşitli projelere destek vermektedir.¹²⁷ Bu faaliyetleri son yıllarda sağlığın kurumsallaşması sonucunda kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları gibi farklı aktörler aracılığıyla gerçekleştirmektedir.

¹²⁴ Küçük, **a.g.e.**, s. 456.

¹²⁵ **A.g.e.**, s. 457.

¹²⁶ **A.g.e.**

¹²⁷ **A.g.e.**, s. 458

Sağlık turizmi ülkelerce kullanılan bir başka sağlık diplomasisi çeşididir. Ülkeler, kendi ülkelerinde tedavi edilemeyen hastaları ağırlayarak veya uzman oldukları sağlık alanı sayesinde ülkelerine ziyaretçi çekerek onları tedavi etmektedir. Türkiye de ikili anlaşmalar çerçevesinde bu yöntem ile hasta tedavi etmektedir. “Türkiye tarihi ve doğal güzellikleri, kaplıcaları, denizi ve iklimi ile ideal bir sağlık turizmi, her yönden donanımlı hastaneleri ile tercih edilen bir medikal turizm bölgesidir. ... Son yıllarda devlet desteğiyle turizm altyapısını geliştirmiş ve dünya turizm pazarındaki payı giderek artmaya başlamıştır. Türkiye'yi tercih eden uluslararası hastaların büyük çoğunluğu komşu ülkelerden (Irak, Azerbaycan, Gürcistan gibi) gelmekle birlikte, İngiltere, Almanya, Hollanda, Fransa gibi Avrupa ülkeleri ile Özbekistan, Türkmenistan gibi Türki Cumhuriyetler de ülkemize gelmektedir.”¹²⁸

Son dönemde ülkeler, sağlık alanını dış politikaları ile bütünsel bir bakış açısıyla ele almaktadır. Türkiye de geçmişten günümüze birçok sağlık diplomasisi faaliyeti yürütmüş ancak kamu ve sivil toplum kurumları ile koordineli ve sağlıklı bir kamu diplomasisi faaliyeti olarak dış politika hedefleri ile paralel kullanmaya başlaması görece yenidir. Bu sayede diğer ülkeler ve onların halkları ile yeni ilişkiler kurmakta ve var olan ilişkileri geliştirmeye çalışmaktadır. Türkiye bu çabasını başta yakın çevresi sonrasında ise gelişmemiş fakir ülkeler ve kalan diğer ülkelerle diplomatik ilişkilerini geliştirmektedir. Bu amaç doğrultusunda yukarı da belirtildiği üzere çok çeşitli yöntemler kullanmıştır; diğer ülkelerde hastaneler ve sağlık merkezleri kurmak, sağlık personeli göndermek, eğitim ve burs sağlamak, malzeme yardımları, yurtdışından hasta getirmek ve sağlık turizmi... Sağlık konusu yukarıda da bahsedildiği gibi Türkiye'nin yumuşak gücünü gösterebileceği potansiyelde bir alandır. Bu alanda sunduğu eğitimler, yeterli bilgi birikimine sağlık insan gücü ve sağlık teknolojisi sayesinde uluslararası prestijini yükseltmektedir.

¹²⁸ Aziz Küçük, **Türkiye’de Sağlık Turizmi Politikası**, (ed) Tekin Avaner, Recep Fedai, Türkiye’de Sağlık Yönetimi, Ankara: Gazi Kitabevi, 2019, s.291-311.

3.2 Türkiye’de Sağlık Diplomasisi Aktörleri, İlişkili Kurumlar ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü

Türkiye zaman içerisinde kamu diplomasisi faaliyetlerini daha koordineli ve kamu kurumları ve özel sektör aktörleri ile destekli ve sistematik gerçekleştirmeye başlamıştır. 2000’li yılların sonlarında Türkiye güvenlik odaklı dış politika yaklaşımından yumuşak güç yaratmayı amaçlayan bir dış politika yaklaşımına geçmiştir. Bu geçişi desteklemek amacıyla 2010 yılında Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü kurulmuştur. Bu aşamada bu yardım faaliyetlerinin Türkiye’nin kamu diplomasisi stratejilerini tamamlayıcı bir araç olduğu anlayışı oluşturulmuştur. Bu dönemde Türkiye, çeşitli sivil toplum kuruluşlarının ve resmî kurumların faaliyetlerini koordine ederek dış yardımı dış politikasında etkin bir araç olarak kullanmaya çalışmıştır. Bu faaliyetler yaygın olarak TİKA tarafından düzenlenmiştir.¹²⁹ Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü ve TİKA’nın yanı sıra birçok kurum, kuruluş ve sivil toplum örgütü Türkiye’nin kamu diplomasisi faaliyetlerine katkı sağlamaktadır.

Bir iletişim yönetimi olarak sağlık diplomasisi Türkiye’de benzer şekilde son dönemlerde belli aktörler çerçevesinde ve dış politika stratejileri ile paralel olarak uygulanmaktadır. Kahraman ve Cinman Türkiye’nin sağlık diplomasisi modelini şu şekilde göstermektedir;

Tablo 3.1 Türkiye Sağlık Diplomasisi Modeli

	Dış Politikada Sağlık İlişkisi Modeli	Yöntem
İki Taraflı	• Dış Politikada Sağlıkın araç olarak kullanılması • Dış Politika ile Bütünleşmiş Sağlık	• Kişilerarası İletişim • Uluslararası Yayıncılık

Kaynak: Nida Kahraman, Melda Cinman, **Kamu Diplomasisinin Uygulama Alanı Olarak Sağlık Diplomasisi**, Muhakeme Dergisi, vol: 2, no: 1, 2019, s. 68.

¹²⁹ Altılı, **a.g.e.**, s. 397.

Bu model iki devlet arasında verici ve alıcı ülke ilişkisi kapsamında ikili taraflı sağlık diplomasisi yöntemine göre önerilmiştir. Türkiye’ye kavram ve kuramsal olarak sağlığın dış politikada kullanımına yönelik;

- Sağlığın dış politikada araç olarak kullanılması ve
- Dış politika ile bütünleşmiş sağlık modelleri önerilmiştir.

Kullanılacak olan iletişim yöntemleri ise kişilerarası iletişim ve uluslararası yayıncılıktır. Aslında her iki strateji arasında ince bir çizgi vardır. Her ikisi de farklı yönlerden ulusal çıkarlara hizmet etmektedir. Sağlığın dış politikada araç olarak kullanılması dış politika ve ulusal çıkarların korunmasına yönelik bir modeldir. Bu yöntem ikili ilişkilerde tercih edilerek yabancı kamulara yönelik sağlık proje ve uygulamaları tercih edilmelidir. Dış politika ile bütünleşmiş sağlık modeli de hem bölgesel hem de ikili ilişkilerde tercih edilmelidir. Sert güç uygulamaları ile kullanılan yumuşak güç uygulamaları söz konusu olduğunda tercih edilmelidir. Bu yöntem de akıllı güç olarak görülmektedir. ... Aktörler arttığında dış politika ile bütünleşmiş sağlık modeli tercih edilmelidir.¹³⁰ Türkiye’nin sağlık alanındaki aktörleri her geçen gün artmaktadır. Onun sağlık konusundaki en önemli aktör ve paydaşları şu şekilde sıralanabilir; Sağlık Bakanlığı, TİKA, AFAD, Kızılay ve benzer STK’lar.

3.2.1. Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılışını takiben 3 Mayıs 1920 tarihinde 3 sayılı kanun ile kurulmuştur.¹³¹ Bu kapsamda bakanlığın birçok görev ve sorumluluğu bulunmaktadır;

- a) Halk sağlığının korunması ve geliştirilmesi, hastalık risklerinin azaltılması ve önlenmesi,
- b) Teşhis, tedavi ve rehabilite edici sağlık hizmetlerinin yürütülmesi,
- c) Uluslararası önemi haiz halk sağlığı risklerinin ülkeye girmesinin önlenmesi,
- ç) Sağlık eğitimi ve araştırma faaliyetlerinin geliştirilmesi,

¹³⁰ A.g.e.,

¹³¹ T.C. Sağlık Bakanlığı, **Tarihçe**, <https://www.saglik.gov.tr/TR,11492/tarihce.html> erişim: 26 Ekim 2023.

- d) Sağlık hizmetlerinde kullanılan ilaçlar, özel ürünler, ulusal ve uluslararası kontrole tâbi maddeler, ilaç üretiminde kullanılan etken ve yardımcı maddeler, kozmetikler ve tıbbî cihazların güvenli ve kaliteli bir şekilde piyasada bulunması, halka ulaştırılması ve fiyatlarının belirlenmesi,
- e) İnsan gücünde ve maddî kaynaklarda tasarruf sağlamak ve verimi artırmak, sağlık insan gücünün ülke sathında dengeli dağılımını sağlamak ve bütün paydaşlar arasında iş birliğini gerçekleştirmek suretiyle yurt sathında eşit, kaliteli ve verimli hizmet sunumunun sağlanması,
- f) Kamu ve özel hukuk tüzel kişileri ile gerçek kişiler tarafından açılacak sağlık kuruluşlarının ülke sathında planlanması ve yaygınlaştırılması ile ilgili olarak sağlık sistemini yönetir ve politikaları belirler.¹³²

Bu görev ve sorumlulukları gerçekleştirebilmek amacıyla Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı aşağıdaki faaliyetleri yürütür;

- a) Strateji ve hedefleri belirler, planlama, düzenleme ve koordinasyon yapar.
- b) Uluslararası ve sektörler arası iş birliği yapar.
- c) Rehberlik, izleme, değerlendirme, teşvik, yönlendirme ve denetleme yapar, müeyyide uygular.
- ç) Acil durum ve afet hallerinde sağlık hizmetlerini planlar ve yürütür.
- d) Bölgesel farklılıkları gidermeye ve herkesin sağlık hizmetine erişimini sağlamaya yönelik tedbirler alır.
- e) İlgili kurum ve kuruluşların insan sağlığını doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen faktörler ve sosyal belirleyicilerle ilgili uygulamalarına ve düzenlemelerine yön verir, bunu teminen gerekli bildirimleri yapar, görüş bildirir ve müeyyide uygular.
- f) Görevin ve hizmetin gerektirdiği her türlü tedbiri alır.
- g) İlaç fiyatlarının belirlenmesine ilişkin usul ve esaslar Bakanlığın teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca belirlenir.¹³³

Covid-19 pandemisi öncesinde “Sağlıkta Dönüşüm Programı” çerçevesinde sağlık sisteminin güçlendirilmesi sağlanmıştır. Büyük altyapı yatırımları yapılarak şehir hastaneleri inşa edilmiş, sağlık altyapısı güçlendirilmiştir. Bu süreç Türkiye’nin

¹³² T.C. Sağlık Bakanlığı, Görev ve Yetkiler, <https://www.saglik.gov.tr/TR,11464/gorev-ve-yetkiler.html> erişim: 29 Ekim 2023.

¹³³ A.g.e.

Covid-19 sürecine hazırlıklı girmesini sağlamıştır. Sağlık Bakanlığı, Covid-19 salgınının Çin’de başlamasından sonra muhtemel risklere karşı Operasyon Merkezi’ni 10 Ocak 2020 tarihinde kurmuştur. Kriz ekibi olarak değerlendirilebilecek Bilim Kurulu da aynı gün kurulmuştur. Sağlık Bakanlığı, Dünya Sağlık Örgütü’nün hastalığı pandemi ilan etmesinden 31 gün önce bu kurulların kurulmasını sağlamıştır. Salgın süresince Bilim Kurulu sürecin yönetilmesinde etkin bir rol üstlenmiş, alınan kararların uygulanmasında ise Türkiye Cumhuriyeti Devletinin tüm organları eşgüdümlü ve koordinasyon halinde çalışmıştır.¹³⁴

Covid-19 sürecinde Türkiye’nin sağlık diplomasisi faaliyetlerinde ana aktörlerden bir tanesi Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı olmuştur. Salgın döneminde kendi haline yeten ülkeler yumuşak güçlerini kullanmak adına bir fırsat yakalamışlardır. Türkiye, Covid-19 salgını boyunca az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra gelişmiş ülkelere de yardımlarda bulunmuştur. Türkiye önceki dönemlerde az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere sağlık yardımları yapmıştır ancak Covid-19 dönemi Türkiye’nin gelişmiş ülkelere yaptığı yardımlar açısından bir ilk olmuştur. Dünyanın birçok ülkesinden gelen yardım talepleri, Dışişleri Bakanlığı tarafından alınmış, değerlendirilmiş, yönlendirilmiş ve Sağlık Bakanlığı ve diğer kurumların iş birliği ile tedarik edilmiştir.¹³⁵

T.C. İletişim Başkanlığı verilerine göre bu süreçte 159 ülkeden farklı nitelikte (malzeme hibesi, nakdi yardım, satış/ihracat izni) yardım talebi alınmış ve 157 ülkeye yardım sağlanmıştır. Yardım yapılan 157 ülkeden 129’u hibe, 75’i satın alma ve ihrac izni olup, 50 ülkeye de nakdî yardım yapılmıştır. (Aynı ülkenin Türkiye’den farklı kategorilerde -malzeme hibesi/nakdi yardım/ ihrac izni/satın alma izni- yardım almış olması mümkündür). Türkiye’nin yardım talebi aldığı bölgeler arasında 49 ülkeyle Afrika kıtası başta gelmektedir. Bunu sırasıyla, Avrupa (41 ülke), Asya (33 ülke), Amerika (21 ülke) ve Okyanusya (15 ülke) izlemektedir.¹³⁶

¹³⁴ Murat Güreşçi, *Covid-19 Salgınında Türkiye’de Kriz Yönetimi İletişimi: T.C. Sağlık Bakanlığı*, ASEAD, vol: 7, no: 5, 2020, s. 58.

¹³⁵ Mehmet Çelik, *Covid-19 Salgınında Türkiye’nin Yaptığı İnsani Yardımların Kamu Diplomasisi Bağlamında Değerlendirilmesi*, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2023, s. 77, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3063277> erişim: 20 Kasım 2023.

¹³⁶ T. C. İletişim Başkanlığı, *Asrın Küresel Salgını: Türkiye’nin Koronavirüsle Başarılı Mücadelesi.*, Ankara: T. C. İletişim Başkanlığı Yayınları, 2021, s. 371

3.2.2. TİKA

Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Türk Cumhuriyetlerinin yeniden yapılanma, uyum ve kalkınma ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla Bakanlar Kurulu'nun 24 Ocak 1992 tarihli kararıyla, Dışişleri Bakanlığı'na bağlı bir uluslararası teknik yardım teşkilatı olarak kurulmuştur. Misyonu; Türkiye'nin uluslararası kalkınma iş birliği faaliyetleri çerçevesinde, ülkelerin ekonomik, sosyal ve insani kalkınma süreçlerini destekleyecek, ortak tarihi ve kültürel mirasımızı geleceğe taşıyacak sürdürülebilir proje ve faaliyetler gerçekleştirmektir.¹³⁷

“TİKA, uluslararası kalkınma ve iş birliğini geliştirmek amacıyla Balkanlar, Orta Asya ve Ortadoğu gibi birçok bölgede koordinasyon daireleri kurmakta ve yürütmekte proje ve faaliyetlerde bulunmaktadır. Afganistan'dan Bosna-Hersek'e, Filistin'den Libya'ya ve Somali'ye kadar 60 farklı ülkede 62 Program Koordinasyon Ofisi'ne ve 9 İrtibat Ofisi'ne sahip olan kuruluş, yayınladığı faaliyet raporlarıyla söz konusu ülkelerde yapılan yardımlar ile gerçekleştirilen faaliyetlere dair kapsamlı bir şekilde bilgi akışı sağlamaktadır.”¹³⁸

TİKA özellikle düşük gelirli ve gelişmemiş ülkeler arasında yer alan ülkelere yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır. Özellikle Ortadoğu, Asya ve Afrika bölgesine yoğun sağlık diplomasisi ve insani yardım faaliyeti gerçekleştirmedir. Türkiye'nin Afrika'da en fazla faaliyet gösterdiği Sahra altı ülkeleri Somali, Sudan, Senegal, Nijer ve Benin'dir. Sağlık Bakanlığı ve TİKA bu bölgelerde hastaneler kurmuş, gerekli tıbbi cihaz, ambulans ve ilaç teminlerini gerçekleştirmiştir. Ayrıca sağlık personeli geliştirilmesi amacıyla uzmanlık eğitimleri vermiştir.¹³⁹

¹³⁷ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Hakkımızda, <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649> erişim: 29 Ekim 2023.

¹³⁸ Şeyma Kızılay, **Değerleri Ve Aktörleriyle Türkiye'nin İnsani Yardım Politikası**, UPA Strategic Affairs, 2021, s. 202.

¹³⁹ Miraç Kadioğlu, Necmiye Tutar, **Türkiye'nin Kendine Has Yumuşak Güç Yöntemi Olarak Sağlık Yardımlarının Değerlendirilmesi**, no: 8, 2019, s. 166.

3.2.3. AFAD

Türkiye sahip olduğu sismik, topografik ve iklimsel yapısı gereği birçok doğal afet riskine sahip bir ülke konumundadır. Bu sebeple afetlerle mücadelede önemli kurumların yetki ve sorumluluklarının yeniden tanımlanması ihtiyacı afet ve acil durumlarda yetki ve koordinasyonun tek bir elde toplanmasını gerekli kılmıştır. Bu doğrultuda 2009 yılında çıkarılan 5902 sayılı yasa ile Başbakanlık’a bağlı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) kurularak yetki ve sorumluluklar tek bir çatı altında toplanmıştır. AFAD’ın görevleri “afet ve acil durumlar ile sivil savunmaya ilişkin hizmetlerin ülke düzeyinde etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi için gerekli önlemlerin alınması ve olayların meydana gelmesinden önce hazırlık ve risk azaltma, olay sırasında yapılacak müdahale ve olay sonrasında gerçekleştirilecek iyileştirme çalışmalarını yürüten kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması, yurt içinde ve yurt dışında insani yardım operasyonlarının yapılması ve koordine edilmesi ile bu konularda politika önerilerinin geliştirilmesi ve uygulanması” şeklinde özetlenmektedir. Kararname ile AFAD; görevleriyle ilgili konularda kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, yerel yönetimler, Türkiye Kızılay Derneği ve konu ile ilgili diğer sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve uluslararası kuruluşlar ile iş birliği ve koordinasyonu sağlamakla yetkilendirilmiştir.¹⁴⁰

AFAD, uluslararası olarak farklı ülkelerde meydana gelen birçok afet durumunda Türkiye’nin yardımlarını bu ülkelere ulaştıran kurumdur. 2009 yılından beri birçok farklı ülkeye bu kapsamda yardım götürmüştür. 2019 yılında da Türkiye’nin bu alanda en çok yardım yapan ülkeler arasında yer almasına büyük katkı sağlamıştır. Resim 3’te Türkiye’nin 2009-2019 yılları arasında yardım yaptığı ülkeler ve yardım miktarları gösterilmiştir;

¹⁴⁰ T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Hakkında, <https://www.afad.gov.tr/afadhakkinda> erişim: 29 Ekim 2023.

Şekil 3.1 2009-2019 Yılları Arasında AFAD Tarafından Yapılan Toplam İnsani Yardım Miktarları

Afganistan	650.900 \$	Libya	22.207.000 \$
Arnavutluk	730.596 \$	Lübnan	10.065.000 \$
Bangladeş	6.250.768 \$	Makedonya	359.136 \$
Bosna-Hersek	906.000 \$	Malezya	282.000 \$
Bulgaristan	27.700 \$	Mısır	2.820.500 \$
Burkina Faso	100.000 \$	Moğolistan	776.000 \$
Çad	328.000 \$	Moldova	200.000 \$
Çin	5.950 \$	Moritanya	2.650.000 \$
Demokratik Kongo Cumhuriyeti	1.300.000 \$	Mozambik	1.300.000 \$
Ekvador	300.000 \$	Myanmar	10.362.000 \$
Endonezya	195.000 \$	Nepal	377.960 \$
Filipinler	700.000 \$	Nijer	5.360.000 \$
Filistin	202.146.144 \$	Özbekistan	108.000 \$
Gambiya	72.500 \$	Pakistan	198.120.800 \$
Gine	880.000 \$	Rusya	1.165.800 \$
Güney Sudan	146.269 \$	Senegal	2.650.000 \$
Haiti	5.930.000 \$	Sırbistan	259.000 \$
Irak	38.440.930 \$	Sierra Leone	860.000 \$
İran İslam Cumhuriyeti	64.600 \$	Somali	217.310.000 \$
İsrail	768.000 \$	Sudan	14.720.000 \$
İtalya	76.700 \$	Suriye	1.187.900.000 \$
Japonya	1.595.000 \$	Şili	1.005.000 \$
Kamerun	200.000 \$	Tacikistan	100.000 \$
Kırgızistan	1.848.000 \$	Tunus	2.732.000 \$
Kolombiya	100.000 \$	Uganda	100.000 \$
Kosova	61.300 \$	Ukrayna	140.000 \$
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti	1.096.500 \$	Vanuatu	150.000 \$
Laos	25.000 \$	Vietnam	50.000 \$
Liberya	860.000 \$	Yemen	6.765.000 \$

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, **Uluslararası İnsani Yardım Raporu**, 2019, https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Kitaplar/Insani-Yardim-2019-V5.pdf erişim: 29 Ekim 2023.

3.2.4. Kızılay

Türkiye'nin sağlık diplomasisinde etkili kamu kurumlarını, sağlık ve insani yardımlarla ilişkili STK'lar desteklemektedir. Sağlık alanında Türkiye'de faaliyet gösteren STK'lar arasında en önemlilerinden birisi Türk Kızılayı'dır. Türk STK'ların 2020 yılında en fazla proje hayata geçirdiği ülkeler ise sırasıyla Yemen, Suriye, Etiyopya ve Somali olmuştur.¹⁴¹

Türk Kızılay'ı son 10 yılda 138 değişik ülkede tabii ve insan kaynaklı afetlere dahil olmuş, ihtiyaç sahiplerinin barınma ve beslenme gibi temel ihtiyaçlarını karşılamıştır.

¹⁴¹ Küçük, a.g.e., s. 459

Filistin, Somali, Sudan, Pakistan, Endonezya, Kırgızistan, Kosova, Sri Lanka gibi ülkelerde insani yardım etkinliklerinin yanı sıra pek çok kalıcı refaha yönelik çalışmalara imza atmıştır. İhtiyaç sahibi ülkelerdeki çalışmalarını; konut, okul, toplum merkezi, ibadethane, kamu tesisleri inşası, geçim kaynaklarının temini ve desteklenmesi, sağlık, eğitim, sosyal yardım, tarım ve sulama gibi alanlarda yoğunlaştırmaktadır.¹⁴² 2018 yılında Türk Kızılay aracılığıyla Suriye'ye 630 milyon dolarlık yardım gönderilmiştir. Günümüzde ise, gıda, hijyen, tıbbi malzeme ve temel yaşam malzemeleri de dahil olmak üzere bu ülke halkına birçok yardım gönderilmeye devam etmektedir.¹⁴³ Kızılay, Covid-19 sürecinde, salgın tedavisinde kullanılmak üzere plazma bağışına yönelik çalışmalar yapmıştır. Ek olarak Covid-19'a yönelik bilgilendirme projeleriyle pandemi aktörü haline gelmiştir.

3.3 Covid19 sürecinde Türkiye'nin Sağlık Diplomasisi Faaliyetlerinin Analizi

Türkiye'de Covid-19'un ilk vaka tespiti, 11 Mart 2020 tarihinde gerçekleşmiştir. Sağlık otoriteleri, virüsün ülkeye yayılmasını sınırlamak ve kontrol altına almak için hızla önlemler almaya başlamıştır. Bu dönemde, dünya genelindeki salgının dinamikleri ve risk faktörleri, Türkiye'nin karar alma süreçlerini etkilemiş ve ülkede çeşitli tedbirlerin hayata geçirilmesine neden olmuştur. Türkiye, salgının etkilerini en aza indirmek amacıyla kapsamlı önlemler almıştır. Sağlık Bakanlığı, Bilim Kurulu ve ilgili diğer kurumlar, halk sağlığını koruma, enfeksiyonun yayılmasını önleme ve sağlık sistemini güçlendirme amacıyla koordineli bir şekilde çalışmıştır. Bu süreçte, sosyal izolasyon, sokağa çıkma kısıtlamaları, sağlık altyapısının güçlendirilmesi gibi çeşitli tedbirler uygulanmıştır. Türkiye, Covid-19 salgınının ortaya çıkma anı itibarıyla yurt içinde ve uluslararası arenada mücadele eden sağlık ve insani diplomasi faaliyetleri yürüten ülkelere bir tanesi olmuştur.

Önceki bölümde gösterildiği üzere Türkiye sağlık diplomasisi kapsamında birçok ülkeye yardım etmiştir. Ancak Covid-19 pandemisi ile, sağlık yardımları hayati bir öneme ulaşmıştır. Bu kapsamda Türkiye sağlık ile ilişkili hem iç hem de dış politika faaliyetlerini yeniden ele almıştır. Covid-19 salgını ülkelerin uluslararası arenadaki imajlarını güçlendirmek için bir fırsat yaratmıştır. Bu dönemde uygulanan özellikle siyasi ve ekonomik politika ve yardımlar Türkiye'nin küresel söz sahipliğini arttırmak

¹⁴² Radha, **a.g.e.**

¹⁴³ Kızılay, **a.g.e.**, s.197

için motivasyon kaynağı olmuştur. Bu bölümde Covid-19 pandemisi sürecinde Türkiye'nin sağlık ile ilişkili diplomasi faaliyetlerine yer verilecektir.

Türkiye'de Covid-19 sürecinde sağlık ile ilişkili politikalar yoğunluklu olarak Sağlık Bakanlığı öncülüğünde yürütülmüştür. Cumhurbaşkanlığı ise pandemi sürecinde alınan kararların belirleyicisi olmuştur. Bu süreç, Cumhurbaşkanlığı'na bağlı çeşitli örgütler aracılığıyla da ele alınmıştır. Sağlık Bakanlığı'nı destekleyici Bilim Kurulu ve Sağlık ve Gıda Politika Kurulu gibi kurullar oluşturulmuştur.¹⁴⁴ Sağlık yardımlarının koordinasyonu ve dağıtımında ise ana sorumlu kurum TİKA olmuştur. Türkiye bu süreçte resmi kalkınma yardımlarının alıcı ülkeleri konumunda olmayan gelişmiş birçok ülkeye insani yardımda bulunmuştur. Özellikle tıbbi ekipman yardımları Türkiye'nin kullandığı en önemli sağlık diplomasisi araçlarından birisini oluşturmuştur. Bu anlamda Türkiye ilk yardımlarını 31 Mart'ta İtalya ve İspanya'ya toplam 450 bin maske olarak göndermiştir.¹⁴⁵ Sonraki süreçte de yardımlarına devam eden Türkiye, İspanya'ya solunum cihazı desteği de sağlamıştır. Dışişleri Bakanlığı, Twitter'da Türk bayraklı kargo uçağının görüntülerini paylaşarak; "Türkiye'den gelen solunum cihazları İspanya'da Barajas Havalimanı'nda boşaltılıyor" açıklamalarını yapmıştır.¹⁴⁶

Bu kapsamda yardım gönderilen bir diğer ülke İngiltere olmuştur. Covid-19 salgınına karşı kullanılacak tıbbi malzemeleri taşıyan Türk askeri kargo uçağı İngiltere'ye gönderilmiştir. Milli savunma bakanlığı İngiltere'ye gönderilen bu yardımı Twitter hesabından duyurmuştur; "Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın talimatıyla, Sağlık Bakanlığı tarafından Kovid-19 ile mücadelede kullanılmak üzere hazırlanan tıbbi yardım malzemelerini Birleşik Krallık'a taşıyacak Türk Silahlı Kuvvetleri'ne ait uçak Etimesgut/Ankara'dan yola çıktı." Sonraki günlerde ikinci tıbbi yardım paketi taşıyan bir uçak daha İngiltere'ye gönderilmiştir.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Ercan Oktay, Selime Yıldırım, **Türkiye'de Covid-19 Sürecinde Sağlık Politikalarının Oluşturulmasında Sağlık Diplomasisinin Rolü**, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, vol: 23, no: 41, 2021, ss. 597-598

¹⁴⁵ Berrin Balay Tuncer, **Covid-19 Sürecinde Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Uluslararası Halkla İlişkileri, Kamu Diplomasisi Örneği Olarak Dış Yardımlarla Yarattığı Etki Üzerine Bir Değerlendirme**, The Journal of Social Science, vol: 4, no: 8, 2020, s. 445

¹⁴⁶ TRT World, **Turkey sends aid to nearly 30 countries in fight against Covid-19**, 2020, <https://www.trtworld.com/turkey/turkey-sends-aid-to-nearly-30-countries-in-fight-against-covid-19-35290> erişim: 03 Ekim 2023.

¹⁴⁷ A.g.e.

Dünyanın en gelişmiş ülkelerinden bir tanesi olan ABD, Covid-19 salgınından en fazla etkilenen ülkelere birisi olmuştur. Bu kapsamda Türkiye'nin yardım gönderdiği ülkeler arasında yer almıştır. Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanı Fahrettin Koca, 19 Mart 2020'de yaptığı açıklamada, Türkiye'nin talep üzerine ABD'ye 500 bin koronavirüs test kiti gönderdiğini söylemiştir.¹⁴⁸ 28 Nisan 2020'de ABD'ye askeri uçakla tıbbi malzeme yardımı da gönderilmiştir.¹⁴⁹

Bu ülkelere ek olarak Dünya'nın birçok farklı bölgesinden onlarca ülkeye Türkiye tarafından Covid-19 yardımları sağlanmıştır. Çin, Gine, Tunus, Kenya, Çad, Kamerun, Lübnan, Etiyopya, Güney Afrika Cumhuriyeti gibi Afrika ülkelerine, Moğolistan, Özbekistan, Tacikistan gibi Orta Asya ülkelerine, Karadağ, Moldova, Kuzey Makedonya, Avrupa ülkelerine ve Kolombiya, Meksika gibi Latin Amerika ülkelerine, Balkan ülkeleri Bosna-Hersek, Kosova, Sırbistan, Irak, İran gibi birçok ülkeye tıbbi malzeme yardımları yapılmıştır.¹⁵⁰ Türkiye bu ülkelere ek olarak Kuzey Kıbrıs'a da yardım göndermiştir. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı 21 Mart'ta yaptığı açıklamada, Türkiye'nin Covid-19 salgınıyla mücadeleye yardımcı olmak için KKTC'ye 11 milyon dolar (72 milyon Türk lirası) mali yardım sağladığını söylemiştir.¹⁵¹

Covid-19 pandemi sürecinde Türkiye'nin yardım yaptığı ülkeler arasında özellikle Balkanlar'a bir parantez açmak faydalı olacaktır. Balkanlar Türkiye'nin uzun yıllardır yumuşak güç kullandığı, tarihsel ve coğrafi yakınlığı sebebiyle stratejik hedefleri arasında yer alan bölgelerden birisidir. Covid-19 ile mücadele sürecinde de Balkanlar'da uyguladığı sağlık diplomasisi faaliyetleri ile yumuşak gücünü desteklemeyi amaçlamıştır. 8 Nisan 2020'de Türk askeri uçakları, Sırbistan, Bosna-Hersek, Karadağ, Kosova ve Kuzey Makedonya'ya çok ihtiyaç duyulan tıbbi malzemeleri ulaştırmak üzere yola çıkmıştır. Arnavutluk ve Kuzey Makedonya'ya ikinci kez malzeme yardımı göndermiştir.¹⁵² Aşağıdaki tablo Türkiye'nin Mart-Mayıs 2020 döneminde Balkan ülkelerine yaptığı çeşitli yardımları göstermektedir;

¹⁴⁸ A.g.e.

¹⁴⁹ Balay Tuncer, a.g.e., s. 445

¹⁵⁰ A.g.e., s. 446

¹⁵¹ TRT World, a.g.e.

¹⁵² İdlir Lika, *Turkey's Corona Diplomacy In The Balkans*, SETA, no: 64, 2020, s. 9.

Tablo 3.2. Türkiye Tarafından Balkan Ülkelerine Gönderilen Covid-19 Medikal Malzemeleri (Mart-Mayıs 2020)

TABLE 1. COVID-19 MEDICAL SUPPLIES SENT BY TURKEY TO BALKAN COUNTRIES (MARCH-MAY 2020)				
Country	Type of Medical Supply			
	# Protective Masks	# Protective Suits	# Protective Goggles	# Covid-19 Test Kits
Albania	75,000	2,000	2,000	
Bosnia and Herzegovina	50,000	1,000		1,000
Bulgaria	50,000	1,000	1,000	
Kosovo	50,000	1,000		1,000
Montenegro	50,000	1,000		1,000
North Macedonia (2 times)	125,000	3,000	2,000	1,000
Serbia	100,000	2,000		1,500
TOTAL	500,000	11,000	5,000	5,500

Kaynak: Idrır Lika, *Turkey's Corona Diplomacy In The Balkans*, SETA, no: 64, 2020, s. 10

Devlet kurumları ve ona bağlı kuruluşların yanında, Türkiye süreç içerisinde kendisinden yardım talebinde bulunan birçok ülkeye sivil toplum kuruluşları ve uluslararası örgütler aracılığı ile de korunma maskesi, biyolojik tehlikelere karşı tulum, koruyucu kıyafet ve gözlük, tıbbi eldiven ile antiseptik özelliklere sahip materyaller ve Covid-19 test kitleri göndermiştir.¹⁵³

Covid-19 süresinde Türkiye'nin sağlık diplomasisi faaliyetlerine devlet ve kamu kurumları yanında özel sektörden firmalar da destek olmuştur. Bu anlamda Türkiye İhracatçılar Meclisi, Çin'e tıbbi malzeme yollayan kuruluşlardan birisi olmuştur.¹⁵⁴ THY, Covid-19 döneminde ülke itibarına katkı sağlayan bir diğer önemli firmadır. THY yürütmüş olduğu çalışmalar, reklamlar ve göstermiş olduğu başarılar sayesinde Türkiye'nin marka diplomasisine de katkı sağlayan en büyük firmalardan birisi olmuştur. Özellikle Covid-19 salgını sırasında THY, dünyada en fazla yolcu taşıyan 10. havayolu şirketi olurken toplamda 126 ülkeye uçuş yaparak en fazla ülkeye uçuş yapan firmalara göre 1. sırada yer almıştır. Diğer yandan ise Covid-19 ile ilgili

¹⁵³ Füsün Özerdem, *Covid-19 Salgınının Türk Kamu Diplomasisine Etkisi*, Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, vol: 10, no: 1, 2021, s. 86.

¹⁵⁴ Oktay, Yıldırım, *a.g.e.*, s. 601.

yapılan yardımların, hastaların ve elbette aşının taşınmasında THY'nin kullanılması yine imaj, marka ve sağlık diplomasisi açısından önemlidir.¹⁵⁵

Türkiye'nin Covid-19 dönemi sağlık diplomasisi faaliyetleri arasında tıbbi malzeme yardımlarının yanında sağlık personeli desteği sağlanması da bulunmaktadır. Bu kapsamda Beyrut'a sağlık personeli desteği sağlanmıştır. Bilim Kurulu üyelerinden bir grup ise tecrübe paylaşımı için Özbekistan'a gönderilmiştir.¹⁵⁶ Türkiye'den başka ülkelere gönderilen desteklerin yanı sıra, salgınla mücadele kapsamında Türk vatandaşlarının ve diğer ülke vatandaşlarının salgından korunma ve tedavi için Türkiye'ye getirilmesi kamu diplomasisi açısından önem teşkil etmektedir. Bu kapsamda Çin'den uçak ile Türkiye'ye tahliye edilen 32 Türk, 6 Azerbaycan, 3 Gürcistan ve 1 Arnavutluk vatandaşı bulunmaktadır. Tahliyede Millî Savunma Bakanlığı tarafından tahsis edilen askerî uçak görev almıştır. Millî Savunma Bakanlığı resmî Twitter hesabından tahliye videosu paylaşılmıştır. Millî Savunma Bakanlığı'nın Twitter paylaşımının ardından Gürcistan Dışişleri Bakanı David Zalkaliani de resmi Twitter hesabından Türkiye'ye teşekkür etmiştir. Aynı şekilde Azerbaycan ve Arnavutluk Dışişleri Bakanlıklarının resmî Twitter hesaplarından Türkiye'ye teşekkür paylaşımları yapılmıştır.¹⁵⁷ Yurtdışından getirilen hastalar için Sancaktepe ve Atatürk Havalimanı yerleşkelerinde çok amaçlı salgın hastaneleri kurulmuştur. Yapılan bu salgın hastaneleri sayesinde yurt dışından birçok hasta Türkiye'ye getirilip tedavi edilmiştir. Bu durum özellikle yumuşak güç ve insani diplomasi çerçevesinde Türkiye'nin yurt dışındaki imajını olumlu bir şekilde etkilemiştir.¹⁵⁸

Türkiye'nin Covid-19 sürecinde etkili olduğu bir kamu diplomasisi yöntemi ise aşı diplomasisi olmuştur. Biontech ve Sinovac aşılarının yanında Türkiye'nin geliştirmiş olduğu yerli aşı Turkovac birçok ülkeye yardım amaçlı gönderilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı, süreçte 11 ülkeye aşı hibesinde bulunmuştur. Buna göre, KKTC'ye 543 bin 330 doz, Kırgız Cumhuriyetine 160 bin 800 doz, Özbekistan'a 200 bin doz, Libya ve Türkmenistan'a 150 biner doz, Karadağ'a 100 bin

¹⁵⁵ Özerdem, **a.g.e.**, ss. 89-90.

¹⁵⁶ Oktay, Yıldırım, **a.g.e.**, s. 602

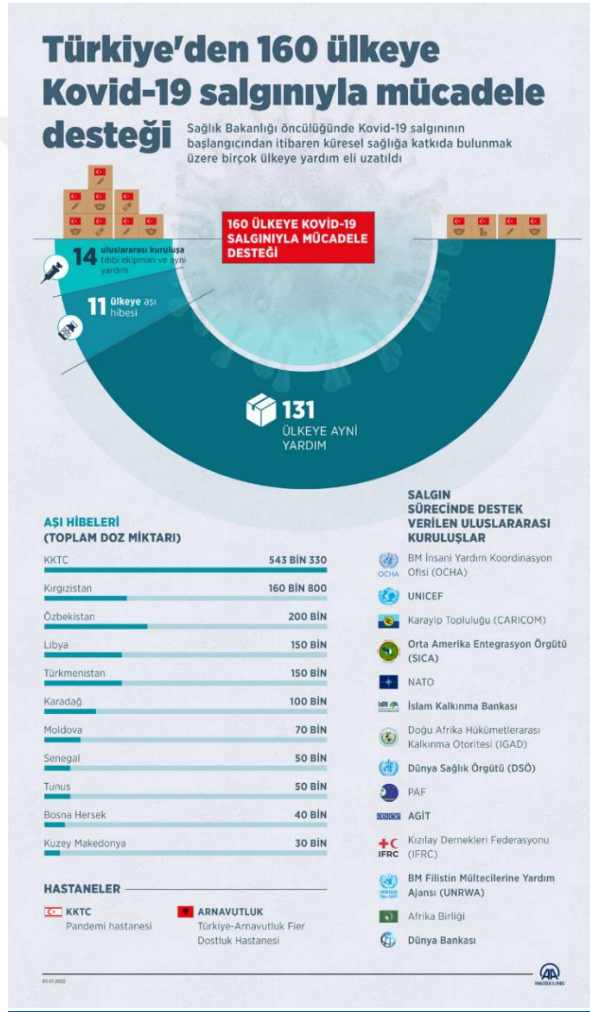
¹⁵⁷ Serhan Koyuncu, **Olağandışı Süreçlerde Kamu Diplomasisi: Covid-19 Pandemisi ve Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Faaliyetleri**, Selçuk İletişim Dergisi, vol: 14, no: 2, 2021, s. 940.

¹⁵⁸ Özerdem, **a.g.e.**, s. 88

doz, Moldova'ya 70 bin doz, Senegal ve Tunus'a 50 biner doz, Bosna Hersek'e 40 bin doz, Kuzey Makedonya'ya 30 bin doz aşı hibe edilmiştir.¹⁵⁹

Tezin bu bölümünde belirtilen; toplam yardım yapılan ülke sayıları, aşı yardımları ve destek verilen kuruluşların toplu görülebilmesi açısından Anadolu ajansının paylaştığı aşağıdaki görsel faydalı olacaktır;

Şekil 3.2 Türkiye'nin Covid-19 Salgınıyla Mücadelede Yapılan Yardımlar



Kaynak: Yıldız Nevin Gündoğmuş, **Türkiye'den 160 ülkeye Kovid-19 salgınıyla mücadele desteği**, Anadolu Ajansı, 05.01.2022, <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/turkiyeden-160-ulkeye-kovid-19-salginiyla-mucadele-destegi/2465665#> erişim: 31 Ekim 2023.

¹⁵⁹ Yıldız Nevin Gündoğmuş, **Türkiye'den 160 ülkeye Kovid-19 salgınıyla mücadele desteği**, Anadolu Ajansı, 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/turkiyeden-160-ulkeye-kovid-19-salginiyla-mucadele-destegi/2465665#> erişim: 31 Ekim 2023.

3.4 Türkiye'nin Covid-19 Pandemisi Sürecinde Sağlık Diplomasisi Çalışmaları Üzerine Niteliksel Bir Çalışma

Bu bölümde çalışmanın araştırma bölümüne yer verilecek olup, sırasıyla araştırmanın öneminden ve hedeflerinden, sorularından, kullanılan metodolojiden ve bu yöntemin karşılaştığı kısıtlamalardan, örneklem seçiminden, veri toplama ve analiz süreçlerinden bahsedilecek; ardından elde edilen bulgular sunularak çalışma sonuç bölümüne ulaşacaktır.

3.4.1 Literatür Taraması

Kamu diplomasisi dış politikanın ayrılmaz bir parçasıdır ve kamu diplomasisindeki başarılar dış politika hedeflerinin başarıyla gerçekleştirilmesine katkıda bulunur.¹⁶⁰ Uluslararası olarak ülkeler arası ilişki kurma amacıyla imaj yönetimi ve kimlik güçlendirmeye de etki etmektedir. Gregory, kamu diplomasisinin işlevlerini şu şekilde tanımlamaktadır; kültürleri, tutumları ve davranışları anlamak; ilişkiler kurmak ve yönetmek ve çıkarları ve değerleri geliştirmek için görüş ve eylemleri etkilemek.¹⁶¹

Hem barış zamanlarında hem de kriz dönemlerinde kamu diplomasisi gündeme gelebilmektedir. Kamu politikası ve diplomasi analizlerinin Türkçe literatürde tek yönlü ele alınması, bu alanda sınırlılıklara neden olmaktadır Kamu diplomasisi, hükümetler tarafından yapılacak faaliyetlerin tesadüflere bırakılmayacak hale getirilmesini, belli aktör ve süreçlere bağlanmasını hedeflemektedir. Kriz anları, kamu politikalarının sınıandığı ve planlanan politikaların yeniden ele alındığı zamanlardır.¹⁶²

Akar'a göre, dış politikadaki sorunların barışçıl yöntem ve müzakereler yoluyla çözümlenmesini ifade eden diplomasi kavramı, son dönemlerde ülkelerin sağlık politikalarının yönlendirilmesinde etkili bir rol oynamaktadır. İnsani tarafı ağır basan bu politikalar, yeni ve farklı yakınlaşmaların çerçevesini çizmekte, diplomasi yoluyla çözümlenmesi güç sorunların çözümünde önemli fırsatların ortaya çıkmasına

¹⁶⁰ James K., Glassman, **Public Diplomacy 2.0: A New Approach to Global Engagement**, New America Foundation, 2008.

¹⁶¹ Bruce, Gregory, **Public Diplomacy: Sunrise of an Academic Field**, The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 2008, ss. 274-290

¹⁶² Oktay, Selime, **a.g.e.** s. 593.

kapı aralamaktadır.¹⁶³ Covid-19 döneminde Türkiye tarafından yürütülen dış politika uygulamaları, hem kriz dönemi kamu diplomasisi kapsamında sağlık diplomasisi faaliyetlerine hem de diplomasideki barışçıl yöntemlere doğru bir örnek teşkil etmektedir.

Katz vd. sağlık diplomasisinin gelişiminde, Bourne'nin 1978 yılında kavramsallaştırdığı “tıp diplomasisi”nin önemli bir yeri bulunduğunun altını çizmektedir.¹⁶⁴ Sağlık politikaları ve sağlık diplomasisi dünyada gelişmeye devam etmektedir. Özellikle yeni süreçler ve krizlerle birlikte önemi artmaktadır. Sağlık diplomasisini, mevcut dış politika amaçları ile paralel yürüten birçok ülke mevcuttur. Türkiye de bu ülkeler arasında yer alma yolunda olan, özellikle Covid-19 pandemi sürecinde sağlık diplomasisi uygulamaları ile dikkat çeken ülkelerden birisi olmuştur.

Türkiye'nin Covid-19 dönemi sağlık politikaları ve sağlık diplomasisi üzerine 2020 yılından itibaren akademik çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi'ne bakıldığında Sorkun ve Övür'ün 2019 ve 2022 aralığında Türkiye'nin insani yardım operasyonlarının uluslararası siyasette stratejik bir araç olarak kullanılıp kullanılmadığını ortaya koymayı amaçladığı çalışması görülmektedir. Çalışmada kapsamında ikincil veri analizleri yapılarak Türkiye'nin çeşitli insani operasyonları değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda Türkiye'nin küresel yumuşak güç endeksinde sıralamasını yükselttiği sonucuna ulaşılmıştır.¹⁶⁵

Covid-19 Dönemi Türkiye'nin sağlık diplomasisi çalışmalarına yönelik Google Akademik üzerinden yapılan tarama sonucunda ilgili birçok çalışma bulunduğu görülmüştür. Bunlardan birisi, Oktay ve Yıldırım'ın, Türkiye'de Covid-19'un ortaya çıktığı dönemde sağlık politikalarının belirlenmesinde sağlık diplomasisinin etkilerini tartıştıkları çalışmadır. Çalışmanın ana hipotezi, Covid-19 süreci, küresel çapta bir pandemi dönemi olduğundan politika ve uygulama süreçlerinin de küresel ölçekte olması gerekliliğidir. Dolayısıyla sağlık alanında gerçekleştirilen diplomasi, mücadelenin başarısını pozitif olarak etkileyecektir.

¹⁶³ Yasin, Akar, **Türkiye'nin Sağlık Diplomasisi Başarısı**, 2015, <https://www.aksam.com.tr/saglik/turkiyenin-saglik-diplomasisi-basarisi/haber-380437>, erişim: 16 Ocak 2024.

¹⁶⁴ Katz, vd., **a.g.e.** s. 505.

¹⁶⁵ Metehan Feridun, Sorkun, Emre Oktay, Övür, **Humanitarian operations as a political tool during Covid-19 era: The case of Turkey**, İzmir Ekonomi Üniversitesi, Business Administration, İzmir, 2023.

Çalışma kapsamında yöntem olarak Sağlık Bakanlığı'nın rapor ve çalışmaları başta olmak üzere pek çok basın ve yayın organının güncel haberleri incelenmiştir.¹⁶⁶

Çelik, Covid-19 salgınında Türkiye'nin yaptığı insani yardımları kamu diplomasisi bağlamında değerlendirdiği çalışmasında; Türkiye'nin Covid-19 döneminde ABD'ye ve Avrupa Birliği ülkelerine yaptığı sağlık malzemeleri yardımlarının yine bu ülkelerin İngilizce yayın yapan internet haber sitelerindeki söyleme yansımalarını incelemiştir. Çalışma kapsamında, 1 Nisan ve 15 Mayıs 2020 tarihleri arasında Türkiye'nin bu ülkelere Covid-19 salgını sürecinde yaptığı sağlık yardımlarını konu alan haberleri Teun Adrianus Van Dijk'ın Eleştirel Söylem Çözümlemesi yöntemi kullanılarak analiz etmiştir. Çalışma neticesinde, yaptığı önemli insani yardımlara rağmen Türkiye'nin kamu diplomasisi çabasının Avrupa Birliği ve ABD basınında yeteri kadar yer almadığı sonucuna ulaşmıştır.¹⁶⁷

Balay Tuncer, Covid-19 sürecinde Türkiye'nin uluslararası halkla ilişkileri, kamu diplomasisi örneği olarak dış yardımlarla yarattığı etki üzerine bir çalışma gerçekleştirmiştir. Türkiye kamu diplomasisini yumuşak güç faaliyeti olarak yorumlayarak, dış yardımlarla uluslararası alanda küresel gücünü göstermeyi başardığını belirtmiştir. Bu yardımları uluslararası halkla ilişkiler açısından başka bir ifade ile kamu diplomasisinin önemli araçlarından biri olarak irdelemektedir. Çalışma kapsamında Türkiye'nin 11 Mart 2020 ile 15 Mayıs 2020 tarihleri arasında 88 ülkeye yaptığı yardımları, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı web sitesi, çevrimiçi gazete metinleri ve twitter paylaşımları ile değerlendirmiştir.¹⁶⁸

Özerdem, Covid-19 salgınının Türk kamu diplomasisine etkisi üzerine yaptığı çalışmada Türkiye'nin, 2002 yılı itibariyle dış politika araçlarından kamu diplomasisinin yumuşak güç faktörüne önem verdiğini belirtmektedir. Buna paralel olarak Türkiye'nin uluslararası sistemde oluşan negatif imaj durumunu özellikle Covid-19 sürecinde pozitif hale dönüştürebilmek adına kamu diplomasisinde yumuşak gücünü öne çıkarmaya çalıştığının altını çizmiştir.¹⁶⁹

¹⁶⁶ Oktay, Selime, **a.g.e.**

¹⁶⁷ Çelik, **a.g.e.**

¹⁶⁸ Balay Tuncer, **a.g.e.**

¹⁶⁹ Özerdem, **a.g.e.**

Türkiye'nin pandemi sürecindeki kamu diplomasisi pratikleri üzerine çalışan Koyuncu, olağandışı süreçlerde etkin kamu diplomasisi pratiklerinin nasıl işlerlik kazandığı sorusunu irdelemektedir. Çalışmada veri toplama tekniği olarak içerik/veri taraması tekniği, analiz yöntemi olarak ise betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda Türkiye'de Covid-19 döneminde katı yaklaşımlı reaktif kamu diplomasisi anlayışının uygulandığı ve böylece diğer ülkelerle ilişkilerin geliştirildiği sonucuna ulaşılmıştır.

3.4.2 Araştırmanın Amacı ve Önemi

Covid-19 salgını, 2019 yılında ortaya çıkarak küresel ölçekte bir sağlık krizine dönüşmüş ve ülkeler arası dayanışma ve iş birliği ihtiyacını artırmıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin Covid-19 dönemi sağlık diplomasisi faaliyetleri, akademik literatür anlamında henüz sınırlı çalışmaya sahip bir konu olarak görülmüştür. Mevcut çalışmalarda özellikle belge ve haber inceleme ve veri taraması gibi yöntemler tercih edilmiştir.

Bu akademik çalışmanın temel amacı, Türkiye'nin Covid-19 dönemindeki sağlık diplomasisi stratejilerini, öncelikle literatür araştırması ile detaylandırmak olup, ardından sağlık, sağlık iletişimi ve sağlık diplomasisi üzerine çalışan politika yapıcı, akademisyen ve gazetecilerden oluşan bir örneklem grubu üzerinden Türkiye'nin Covid-19 dönemi sağlık diplomasisi çalışmalarının dış politika amaçları ile uyumlu olup olmadığı ve bu çalışmalarda coğrafi yakınlık etkisi bulunup bulunmadığı sorularına cevap aranacaktır.

Bu analiz Türkiye'nin, son dönemin en önemli küresel sağlık sorunu olan Covid-19 pandemi sürecinde kullandığı sağlık diplomasisi faaliyetlerini analiz edebilmek adına önemli bir akademik katkı sunmayı amaçlamaktadır.

3.4.3 Araştırma Soruları

Araştırmanın temelde 2 adet ana sorusu bulunmaktadır. Bu sorulardan ilki: "Türkiye'nin sağlık diplomasisi faaliyetleri dış politika amaçları ile uyumlu mudur?" İkincisi ise: "Covid19 sürecinde Türkiye'nin sağlık diplomasisi faaliyetleri hangi ülke veya coğrafi bölgeler üzerinde yoğunlaşmaktadır? Ya da böyle bir yoğunlaşmadan

bahsedilebilir mi?” Araştırma kapsamında görüşmecilere sorulan bütün sorular aşağıdaki gibidir;

- 1- Adınız, soyadınız, mesleğiniz ve çalıştığınız kurum ismini içerecek şekilde kısaca kendinizden bahsedebilir misiniz?
- 2- Sağlık alanıyla ilgili deneyim ve çalışmalarınızdan kısaca bahseder misiniz?
- 3- Sizce Türkiye'nin Covid-19 sürecinde kullandığı sağlık diplomasisi faaliyetleri hangi yöntemler üzerinde yoğunlaşmıştır?
- 4- Sağlık alanındaki deneyimleriniz çerçevesinde sizce Türkiye'nin Covid-19 pandemisi sürecindeki sağlık diplomasisi faaliyetlerinin amaçları nelerdir?
- 5- Sizce Türkiye'nin sağlık diplomasisi faaliyetleri dış politika amaçları ile uyumlu mudur?
- 6- Sizce Türkiye'nin Covid-19 sürecinde uyguladığı sağlık diplomasisi faaliyetleri amaçlanan hedeflerine ulaşmakta mıdır?
- 7- Covid19 sürecinde Türkiye'nin sağlık diplomasisi faaliyetleri hangi ülke veya coğrafi bölgeler üzerinde yoğunlaşmaktadır? Ya da böyle bir yoğunlaşmadan bahsedilebilir mi?
- 8- Eğer böyle bir yoğunlaşma var ise sizce bu ülke/bölgelerde yoğunlaşmasının sebebi nedir? Böyle bir yoğunlaşma yok ise ülkeler nasıl seçilmiştir?

3.4.4 Araştırmanın Yöntemi, Örneklemi ve Sınırlılıkları

Bu çalışma, belirtilen amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilen nitel bir saha çalışmasına odaklanmıştır. Derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak, katılımcılardan açık uçlu sorularla detaylı cevaplar alınması hedeflenmiştir. Araştırma soruları yarı yapılandırılmış formatta hazırlanmıştır. Araştırma örneklemini, deneyimleri üzerinden, çalışma konusu ve soruları hakkında bilgi sahibi olabilecek ve fikir yürütebilecek meslek grupları üzerinden oluşturulmuştur. Bu kapsamda; sağlık, sağlık iletişimi, kamu ve sağlık diplomasisi üzerine çalışan politika yapıcı, gazeteci ve akademisyenlerden oluşan bir örneklem üzerinden çalışma yürütülmüştür. Toplamda 4 politika yapıcı, 3 akademisyen ve 3 gazeteci olmak üzere toplamda 10 kişi ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Görüşmecilerin anonimleştirilmesi için kişilere

“K” (katılımcı) denilerek sayı kullanımı (Katılımcı-1, Katılımcı-2) yapılmıştır. Katılımcı listesi, Tablo 3.3’te sunulmuştur.

Tablo 3.3 Katılımcı Listesi

No	Katılımcı	Meslek Grubu
1	K-1	Akademisyen
2	K-2	Akademisyen
3	K-3	Politika Yapıcı
4	K-4	Gazeteci
5	K-5	Politika Yapıcı
6	K-6	Politika Yapıcı
7	K-7	Akademisyen
8	K-8	Gazeteci
9	K-9	Politika Yapıcı
10	K-10	Gazeteci

3.4.5 Araştırma Verilerinin Toplanması ve Analizi

Çalışma kapsamında yapılan görüşmeler, Kasım 2023 ile Ocak 2023 arasındaki bir aylık dönemde Microsoft Teams görüntülü konferans üzerinden çevrim içi olarak gerçekleştirilmiştir. Her bir görüşme 15 ile 45 dakika arasında sürmüştür. Görüşmelerin çevrim içi olarak tercih edilmesinin sebebi katılımcılara ve görüşmeciye esnek görüşme saati sunmaktır. Her görüşme öncesinde katılımcılardan kayıt onayı alınmıştır. Ayrıca, araştırmanın niteliği gereği, Galatasaray Üniversitesi Etik Kurulu'na başvuru yapılarak onay alınmıştır. Kayıt altına alınan görüşmeler araştırmacı tarafından deşifre edilerek belirlenen araştırma soruları çerçevesinde betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Tespit edilen cevaplar, araştırma sorularına yönelik doğrudan alıntılarla sunulmuştur.

3.4.6 Araştırma Bulguları

Araştırmanın bu bölümünde, sağlık alanıyla ilişkili meslek gruplarından oluşan örneklem grubundaki kişilerle yapılan derinlemesine görüşmeler, araştırma soruları çerçevesinde incelenecektir.

Sağlık alanı ile ilişkili deneyimler

Katılımcıların sağlık iletişimi ve sağlık diplomasisi alanındaki deneyimleri, araştırma sorularına verecekleri cevaplar ile doğrudan ilişkili olup araştırmanın önemli bir bulgusunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda katılımcıların sağlık alanıyla ilişkili deneyimleri, katılımcıların kendi cümleleri üzerinden doğrudan alıntılanarak yer verilmiştir.

Doktora çalışmalarım itibariyle uzmanlık alanım sağlık iletişimi. Sağlık iletişimi uzmanlık alanımda ben sektörde Amerikan Hastanesi'nde stratejik iletişim uzmanı olarak çalışıyordum. Orada normalde teoride bildiğimiz stratejik iletişim yönetimi süreçlerinin yanı sıra sağlık iletişim disiplini de uygulanıyordu. ... Hem bu alanda sektörde İl Sağlık Müdürlüğü, Sağlık Bakanlığı, çeşitli ilaç firmaları, Türkiye Organ Nakli Vakfı gibi STK'ler ile iş birliklerimiz devam ediyor, hem üniversite düzeyinde imzalanmış protokoller nezdinde, hem de bireysel ilişkilerim nezdinde. (K-1, Akademisyen)

Sağlık iletişimi, sağlık diplomasisi aynı zamanda kamu diplomasisi üzerine de çalışıyorum. Zaten yüksek lisans tezimi de kamu diplomasisinin insani diplomasi uygulamaları üzerine yazdım. Doktora özelinde de daha çok yaşlılık ve sağlık iletişimi çalışıyorum. Yaşlıların sağlık ihtiyaçlarına yönelik deneyimleri üzerine çalışıyorum diyebilirim. (K-2, Akademisyen)

2015 yılından itibaren Sağlık Bakanlığı'nda sağlık iletişimi ve kurumsal iletişim görevlerini üstlenmekteyim. T.C. Sağlık Bakanlığı gibi Türkiye'nin en büyük ve bu alandaki etki, yetki alanı en geniş olan kurumunda uzun yıllardır üst seviyede görev yapmaktayım. Bu durumun bir çıktısı olarak da sağlık alanında bilhassa sağlık iletişimi alanında birçok çalışma hayata geçirilmesinde aktif rol oynadım. Bu çalışmalardan ön plana çıkanlardan bazıları göçmen sağlığı, bağımlılıklarla mücadele çalışmaları ve Covid-19 çalışmalarını sayabilirim. (K-3, Politika Yapıcı)

Bilim sağlık teknoloji habercisiyim. Şu an editör olarak çalışıyorum. Bilim sağlık teknoloji haberlerini hem Türkiye'den hem de dünyadan sürdürmeye devam ediyorum. 16 yıllık gazeteciyim. ... Sağlık dergisinde muhabir olarak başladım. Yazı işleri müdürü olarak çalışmaya devam ettim. Sağlık bakanlığında çalıştım bir süre,

danışman olarak. Sağlıkla ilgili medya çalıştayları yaptık. Sağlık habercisi olarak birçok yayın kuruluşunda çalıştım. (K-4, Gazeteci)

Mevcut görevim öncesinde 5 yıl boyunca Sağlık Bakanlığı Basın ve Halkla İlişkiler Müşaviri olarak Sağlık Bakanı Dr. Fahrettin Koca'nın ekibinde görev yaptım. Şu anda Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Uluslararası Medya Koordinatörüüm. (K-5, Politika Yapıcı)

13 yıldır Yeditepe Üniversitesinde akademisyenlik yapıyorum. 7 yıldır da bölüm başkanlığı görevini sürdürmekteyim. Çalışma alanlarım arasında kamu diplomasisi ve dış politika, göç ve sağlık konuları bulunuyor. Daha önce göç, göç ve sağlık konulu paneller düzenledik Yeditepe Üniversitesi içerisindeki Küresel Eğitim ve Kültür Araştırmaları Uygulamaları ve Araştırma Merkezi çerçevesinde. (K-7, Akademisyen)

2006 yılında Hürriyet'te haber editörü olarak çalışmaya başladım. Ardından Posta ve Milliyet'te sağlık editörü olarak çalıştım. Şu anda ise Milliyet'te lifestyle yayın koordinatörü olarak çalışıyorum ve sağlıkla ilgili haberler yazmaya devam ediyorum. Bir gazeteci olarak tıbbi buluşlardan tedavi seçeneklerine ve halk sağlığı politikalarına kadar çeşitli sağlık konularında yazılarım mevcut. (K-8, Gazeteci)

Türk İş Birliği ve Koordinasyon ajansında Türkiye'nin yurtdışında kalkınma yardımlarında hedef ülkelerde bölge sorumlusu olarak çalışıyorum. Kalkınma faaliyetlerimizin tamamı kamu diplomasisi kapsamına girmektedir. Özellikle sağlık alanında öncü faaliyetlerimiz bulunmaktadır. Covid-19 öncesi birçok sağlık eğitimi ve sağlık merkezi inşaatı projeleri yürüttük. Özellikle Venezuela'da sağlık sisteminin haritasını çıkartmak üzere Türkiye'den uzman doktor heyetimizle birlikte bir proje yürüttük. Bu sayede Venezuela sağlık sisteminin tüm ihtiyaçları Venezuela Sağlık Bakanlığı yetkililerine sunuldu. Bunun benzeri projeler farklı ülkelerde de gerek benim bölgem gerek diğer bölgelerde yapıldı. (K-9, Politika Yapıcı)

Şu an TRT'de iletişim uzmanı olarak çalıştığım için Türkiye'nin mevcut kamu diplomasisine ve diğer ülkelerle olan ilişkilerine yumuşak güç sert güç vb. hakimim (K-10, Gazeteci)

Görüşme yapılan her katılımcının sağlık iletişimi, kamu ve sağlık diplomasisi konularında uzmanlık sahibi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu kişilerin sağlık, sağlık iletişimi, kamu ve sağlık diplomasisi alanındaki deneyimleri, araştırma sorularına verdikleri yanıtların temelini oluşturacaktır. Bu çalışma ve birikimler ışığında, katılımcıların sağlıkla ilgili konulardaki görüşleri ve deneyimleri, araştırma sorularının doğrudan test edileceği önemli veriler sunacaktır.

Türkiye'nin Covid-19 dönemi sağlık diplomasisi uygulamaları

Türkiye, Covid-19 döneminde birçok ülke ile çeşitli sağlık diplomasisi uygulamaları üzerinden ilişki kurmuştur. Bu uygulamaların hangi yöntemler üzerinde yoğunlaştığı ile ilgili katılımcılar farklı yorumlarda bulunmuştur.

Türkiye en çok diğer ülkelere yaptığı tıbbi yardımlarla ön plana çıktı. ... Türkiye'nin yapmış olduğu başka ülkelere tıbbi yardımlar, İspanya'ya maske göndermek, sağlık çalışanlarına giysi göndermek, kendi aşımızı geliştirmek... Birçok ülke koruma ve hijyen odaklı malzemeye erişimde sıkıntı yaşarken ki birçoğu Avrupa ülkesi, biz hem ülke olarak kendimize yettik hem de dışarıya da bu konuda yardım gönderdik. Bunların gazete haberleri de var elimizde askeri uçakları da kullanarak ülkenin tüm imkanlarını seferber edilerek kullanıldı. Bu konuda da yine hem uluslararası basına yansıyan hem de bizim kendi basınımıza yansıyan haberlerde görüyoruz ki Türkiye'nin bu anlamda bir soft power bir kamu diplomasisi bileşeni olarak yardımlarla ses getirdi. Büyükelçiler ve ülke başkanları nezdinde teşekkürler aldık. Görünürlük anlamında, sağlık sistemimizin kendine yetmesi anlamında, ülke markalaması açısından bakarsak güzel bir ülke imajı çizildi. Hatta transfer edilen hastalar oldu. Yoğun bakımdaki yatak kapasiteleri açısından da Türkiye'deki hastanelere dışarıdan hasta kabulü bu anlamda da sağlık sisteminin aslında iyi bir altyapısı olduğunu gösterdi. Buradaki stratejiler kamu diplomasisi, soft power, ülke imajı, ülke markalama açısından da kurumsal bir imaj çerçevesinde gücümüzü ortaya koymuş oldu. (K-1, Akademisyen)

Aslında Türkiye'nin sağlık diplomasisi çalışmaları genel anlamda uluslararası medya yönetimi kapsamında gerçekleşti diyebiliriz. Sağlık diplomasisinin birçok boyutu var. Bunlardan bir kısmı uluslararası sağlık kurumlarının uluslararası organizasyonların, Dünya Sağlık Örgütü gibi kurumların koordinasyonu,

kooperasyonu dediğimiz onların arasındaki etkileşim. Diğer bir kısmı Türkiye'nin kendi yapmış olduğu sağlık hizmetleri, kendi ulusal sağlık hizmetlerinin dünyaya duyurulması. Diğer bir boyut ise sağlık yardımları. Uluslararası sağlık yardımları da insani yardımlar da yine sağlık diplomasisinin boyutu. Türkiye'ninki iki boyutta gerçekleşti. Önce ihtiyacı olan İtalya gibi İspanya gibi birçok ülkeye uluslararası sağlık yardımı, acil insani yardımda bulundular. Birçok ülkeye aşı yardımı vantilatör yardımı gerçekleşti. Ayrıca uluslararası medyada BBC'de ve birçok farklı kanalda da Türkiye'nin sağlık sistemine yönelik haberler yapıldı. Aslında uluslararası medya yönetimi de itibar yönetimi de gerçekleştirilmiş oldu. (K-2, Akademisyen)

Covid-19 pandemisi dünyayı sadece sağlık alanında değil ekonomik, sosyal, diplomatik gibi birçok alanda etkileyen çok faktörlü bir salgın olma özelliği taşıdı. Pandemiyle birlikte dezavantajlı birçok ülke ciddi sorunlarla karşılaştı ve bu durumu yardımsız atlatalmaları mümkün değildi. Özellikle aşı tedariki, koruyucu ve hijyen kiti ve diğer tıbbi malzeme ihtiyaçları had safhaya ulaştı. Türkiye bu ülkelere aşı, koruyucu ve hijyen kiti, solunum cihazı ve diğer tıbbi malzemelerden oluşan yardım paketleri ile doğrudan destek sağladı. (K-3, Politika Yapıcı)

Burada amaç, bilim insanları ve akademisyenlerin, T.C. Sağlık Bakanlığı aracılığı ile halkı doğru bilgilendirmesi idi. (K-4, Gazeteci)

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, rutin dönemlerde olduğu gibi pandemi boyunca da dünyanın neresinde olursa olsun ihtiyacı olan ülkelere yardım elini uzatmıştır. Sağlık Bakanlığı başta olmak üzere devlet kurumları, pandeminin ilk döneminden itibaren ilaç, tıbbi malzeme, maske, koruyucu giysi, aşı, vb. ihtiyaçlar dünyaya hem tedarik sağlamış hem de onlarca ülkeye bedelsiz hibe yapmıştır. Pandemi döneminde ulaşım imkanlarının kısıtlanmasından dolayı sağlık turizmi verilerinde gerileme olsa da Türkiye, dünyanın dört yanından kendi vatandaşlarını tahliye ederek ülkeye getirmiş; bu refleks sağlık diplomasisi adına iç ve dış kamuoyunda büyük takdir görmüştür. Pandeminin en başında Wuhan'dan ülkemize tahliye edilen Türk vatandaşlarından başlamak üzere, İran'dan, Suudi Arabistan'dan toplu tahliyeler, devamında Avrupa ülkelerinde ve hatta Amerika'da tedaviye erişemediği için ambulans uçaklarla ülkemize getirilen onlarca hastayı bu duruma örnek gösterebiliriz. Bu dönemde birçok ülke ile online ortak bilim kurulu toplantıları, eğitim

ve tecrübe aktarımı faaliyetleri yoğun şekilde devam etmiştir. Türkiye, güçlü sağlık sistemi ve tecrübeli sağlık çalışanları sayesinde dünyada pandemiyle mücadelede öne çıkarak takdir edilen bir örnek oluşturmuştur. Bu mücadele, başta DSÖ olmak üzere birçok ülke tarafından takdirle karşılanmış, bu sayede pandemi sonrası dönemde sağlık turizminde ciddi bir artış gözlemlenmiştir. (K-5, Politika Yapıcı)

... Sürecin başında Türkiye’de hâlihazırda üretilmekte olan maske gibi basit / temel malzemeleri çeşitli ülkelere yardım amaçlı göndermeye başladı. Hatta siyasal ve ekonomik anlamda kendisinden çok daha güçlü olan ABD’ye bile jest olarak maske gönderdi. ... Türkiye Hükümeti, kendi vatandaşlarına sağladığı sağlık hizmetlerinin yanı sıra, başka ülkelere de tıbbi cihaz ve malzeme tedarik etme konusunda hep etkin olmayı amaçladı. Türkiye’nin bu alanda belki de en göze çarpan çalışması TURKOVAC aşısını ülkenin yerli imkânları ile geliştirmesi oldu. Gerek Sinovac, gerek Biontech aşıları Turkovac öncesi üretilerek dünyada geniş kitlelere dağıtılmış olsa da, Türkiye ürettiği Turkovac stokundan Afrika’da maddi olanakları kısıtlı olduğu için aşıya daha zor erişimi olan ülkelere yardımda bulundu. (K-6 Politika Yapıcı)

Türkiye'nin Covid-19 salgını sırasındaki sağlık diplomasisi uygulamaları birden fazla alana yoğunlaştı. Tek bir uygulama söyleyemeyiz burada. Özellikle ihtiyacı olan ülkelere tıbbi yardım ve uzmanlık sağlamak, virüsün yayılmasıyla mücadele etmek için uluslararası kuruluşlarla iş birliği yapmak ve benzer sağlık krizleriyle karşı karşıya kalan ülkeler arasında dayanışma teşviklerini söyleyebiliriz. Bilim kurulunun ihtiyacı olan birçok bölgeye doktor gönderdiğini de biliyoruz. (K-7, Akademisyen)

Bence Türkiye özellikle aşı konusuna yoğun olarak eğildi. Burada hem kendi çabaları hem de uluslararası iş birliği açısından kaynak paylaşımı yaptı. Birçok ülkeye ücretsiz aşı dağıtımı konusunda birçok habere de konu oldu. (K-8, Gazeteci)

Kendi kurumum üzerinden konuya bakmak gerekirse; Acil ve insani yardım faaliyetleri, ilaç ve tıbbi ürünler gibi sağlık yardımı faaliyetleri hemen hemen hedef alanımıza giren tüm bölgelerde gerçekleştirildi. Özellikle online olarak o dönem sağlık alanında eğitim talep eden ülkelerle gerçekleştirildi. ... Şöyle bir örnek var; Brezilya’nın Sao Paolo belediyesi ile belediye bünyesinde çalışmakta olan sağlık

personeli için 3D printer hibe edilerek tasarım Türkiye'den gönderildi ve yaklaşık 10 bin sağlık personeline maske temin edildi. Akabinde bu ilişkilerin ve Dışişleri Bakanlığımızın etkisiyle Sao Paolo belediyesi o dönem Türkiye'de üretilen solunum cihazlarından tek seferde en büyük ithalatı yaptılar. ... Özellikle Covid-19 salgının başlangıcında Türkiye Çin'e ilk yardımı yapan ülke oldu. Daha sonraki süreçte bu proje sayesinde Çin'in ürettiği Covid aşılarını Türkiye'ye karşılıksız göndermesinde olumlu bir etkisi olmuştur. (K-9, Politika Yapıcı)

İnsani yardım faaliyetlerine yoğunlaşmaktadır. Bunun ötesinde strateji geliştirildiğini düşünmüyorum. Burada tıbbi yardımla ilaç yardımları ve aşı yardımları yer alıyor. Bunlar insani yardımlar. ... Daha sürdürülebilir stratejiler geliştirilmesi gerekiyor bence. (K-10, Gazeteci)

Katılımcıların hepsi Türkiye'nin Covid-19 sürecinde kullandığı sağlık diplomasisi uygulamalarının tıbbi ve ilaç yardımları üzerinde durduğunu belirtmiştir. Ayrıca 2 tanesi de medya yönetimi kullanımı üzerinde durmuş, 2 tanesi ise hasta transferi yapıldığından bahsetmiştir. 1 katılımcı, farklı ülkelerle yapılan online bilim kurulu toplantılarına dikkat çekmiştir.

Türkiye'nin Covid19 pandemisi sürecindeki sağlık diplomasisi uygulamalarının amaçları

Ülkeler arası kamu diplomasisi faaliyetleri, çeşitli kriterlere, uygulanan yöntemlere ve ülke spesifik durumlarına göre farklı amaçlara sahiptir. Bir kamu diplomasisi yöntemi olarak sağlık diplomasisi uygulamaları da bu anlamda birden fazla amaca hizmet edecek şekilde kullanılabilmektedir. Türkiye'nin Covid-19 dönemi sağlık diplomasisi uygulamalarının amacı da bu bağlamda çeşitlilik arz etmektedir. Her katılımcının, Türkiye'nin bu dönemdeki sağlık diplomasisi uygulamalarının amaçları hakkında farklı yorumları mevcuttur.

Uluslararası imaj, ikili ilişkilerin geliştirilmesi... Bunun altını çizeyim. Gönderdiğimiz bazı yardımlarla ilgili spekülasyonlar da olmuştu. Bazı ülkelere manipülatif açıklamalar gelmişti. Bunların gerçek dışı olduğu, gönderdiğimiz malzemelerin kalitesinin belli olduğu, nasıl gönderildiği açık yüreklilikle ispatlanıp daha sonra ilgili ülkeler tarafından özür de dilenmişti. (K-1, Akademisyen)

Amaçları Türkiye'nin kendi sağlık sistemini aynı zamanda Türkiye'nin sağlık alanındaki Türkiye markasının bilinirliğini arttırmak. Temelde sağlık meselesi üzerinden Türkiye'nin uluslararası itibarını arttırmak. (K-2, Akademisyen)

Dünya pandemiye çok hazırlıksız ve aniden yakalandı. Pandemi kısa süre içerisinde tüm dünyayı etkisi altına aldı. Bu durumun sağlık anlamında çıktısı olduğu gibi diplomatik anlamda da doğurduğu sonuçlar oldu. Bu sürecin sonuçlarından biri olarak bu dönemde kamu diplomasisinde yumuşak güç olarak da adlandırılan sağlık diplomasisi ön plana çıktığını gördük. Sağlık ve Dış İşleri Bakanlıkları olarak bu süreçte koordine bir şekilde çalıştık. Dış politikada diplomatik amaçlar olarak; uluslararası imajın güçlendirilmesi, bölgesel ve uluslararası ikili ilişkilerin geliştirilmesi, nüfuz alanının genişletilmesi gibi amaçların gözetildiğini söyleyebiliriz. Salt diplomatik kaygıların öncelendiğini düşünmek yanlış ve eksik olacaktır çünkü tüm bu diplomatik amaçların yanı sıra ülkemizin yardım çağrılarına insani olarak da kayıtsız kalamadığını eklemek gerekir. (K-3, Politika Yapıcı)

Türkiye'yi bir cazibe merkezi haline getirmek ve ekonomik kaygılar olarak görüyorum buradaki uygulamaların amaçlarını. (K-4, Gazeteci)

Türkiye devleti bu süreçte yürüttüğü faaliyetlerde hiçbir zaman imaj çalışması peşinde olmamış; demin belirttiğim faaliyetleri tamamen insani gerekçelerle hayata geçirmiştir. Ancak sonuç olarak, bu faaliyetlerin çıktılarının sağlık diplomasisi bağlamında büyük katkı yaptığı ortadadır. (K-5, Politika Yapıcı)

Diplomatik ilişkilerin geliştirilmek istemesinin yanı sıra uluslararası dış politikada sağlık alanında kendisini öncü ülkelerden olarak tanımlamak ve güçlü bir sağlık sistemi olduğunun altını çizme çabası bulunuyordu. Diplomatik ilişkilerin yanında kültürel ilişkilerin de geliştirilmesi söz konusuydu. Yapılan yardımlarda kültürel öğelerin kullanımı buna örnek verilebilir. (K-7, Akademisyen)

Özellikle halk sağlığı konusunda kendini bir aktör gibi konumlamak ve itibarın artırılması amacı vardı. (K-8, Gazeteci)

Marka itibar ve imaj geliştirme amaçları var. Bunu da iletişim stratejisine entegre ederek gerçekleştiriyor. (K-10 Gazeteci)

Türkiye'nin sağlık diplomasisi uygulamaları ve dış politika amaçları ile uyumu

Türkiye'nin Covid-19 dönemi sağlık diplomasisi uygulamalarının, onun dış politika amaçları ile uyumlu mudur? sorusu, çalışmanın ana sorularından birisini oluşturmaktadır. Bu kapsamda katılımcıların “Sizce Türkiye'nin sağlık diplomasisi faaliyetleri dış politika amaçları ile uyumlu mudur?” sorusuna verdiği cevaplar aşağıda yer almaktadır.

Uyumlu. Komşulardan yola çıkarak farklı coğrafyalar, farklı coğrafyalardan kastım farklı kıtalarda olan ülkelerle ilişkilerimiz ve bu vesileyle tıbbi yardım yapmak dostluktur, sağlık konusudur. Sağlıkta düşmanlık olmaz. Etik olarak bakacak olursak burada Türkiye'nin de kendi vatandaşlarının ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra ihtiyaç sahibi olan diğer ülke vatandaşlarına koşulsuz karşılık beklemeden tıbbi yardım göndermesi ki bunlar pahalı malzemeler, o dönemde erişilmesi oldukça kıymetli malzemeler. Bunları koşulsuz göndermesi... Biraz uluslararası ilişkiler boyutuna bakacak olursak Avrupa Birliği'nde, bu sene Türkiye ile ilgili maddenin açılmamasına ama önümüzdeki sene tam kapsamlı bir şekilde açılmasına karar verildi. Avrupa Birliği kapısında bekleyen bir Türkiye'nin Avrupa ülkelerine koşulsuz tıbbi yardım yapması bence şık bir hareket. Ülke imajı açısından da güçlü bir hareket. Diğer Ortadoğu coğrafyasında da zaten köprü görevi stratejik bir noktada olması. O anlamda farklı coğrafyalara bu yardımları yapması... Dolayısıyla bunlar hep farklı coğrafyalardaki ülkelerle olan ilişkilerimizde olumlu yönde, güçlü bir müttefik ve partner olarak yansımıştır. Ki sonrasında bazı aramızın kötü olduğu ya da daha gergin ilişkilerimizin olduğu ülkelerle tekrar karşılıklı müzakere süreçlerinin başladığını biliyoruz. (K-1, Akademisyen)

K-1, Türkiye'nin Covid-19 dönem sağlık diplomasisi uygulamalarının, Türkiye'nin dış politika amaçları ile uyumlu olduğunu belirtmiştir. Bunu ise Türkiye'nin; Avrupa Birliği ile ilişkilerini geliştirilmek istenmesi, ülke imajına olumlu katkı sağlanması, ilişki yönetimi ve daha sınırlı ilişkilerin bulunduğu ülkeler ile müzakere süreçlerinin iyileştirilmesi gibi dış politika amaçları üzerinden açıklamıştır.

Türkiye uluslararası dış politikasında girişimci. Ve insani dış politikasını, bir diplomasi hedefi olarak ortaya koyuyor. Dolayısıyla bu açıdan baktığımızda biz nerede bir mazlum varsa oraya yardımda bulunuruz. Dil din ırk cinsiyet ayrımında bulunmayız. Dolayısıyla Türkiye'nin vizyonu son yıllarda girişimci ve insani diplomasi olduğu için bu açıdan baktığımızda uyumlu. Bu faaliyetlerin dolaylı olarak da Türkiye'ye bir imaj ve itibar katkısı olacağını söyleyebilirim. (K-2, Akademisyen)

K-2 de Türkiye'nin dış politikasında insani yardımların önemli bir yer tutması ve girişimci özelliği sebebiyle, Türkiye'nin Covid-19 dönemindeki sağlık diplomasisi uygulamalarının, dış politika amaçları ile uyumlu olduğu sonucuna varmaktadır.

Türkiye diğer küresel aktörlere nazaran dış politikada "barış" eksenli bir politikayı merkeze alan bir ülke konumundadır. Bu durumun en büyük kanıtı kendi uluslararası problemlerini Kıbrıs adası ve Ege adaları gibi konularda dahi sert güç olan askeri seçenekleri değil daha çok diplomasi kanalını ve uluslararası hukuku temel alan yaklaşımı benimsemesidir. Bunlara ek olarak bölgesel gerilimlerde taşıdığı arabulucu rol ve Afganistan, Kosova başta olmak üzere yer aldığı barış güçleri bu durumu fazlasıyla kanıtlar düzeydedir. Türkiye'nin dış politikadaki amaçlarını daha çok kamu diplomasisiyle yani yumuşak güçle sağlamaya çalıştığını söylemek yanlış olmayacaktır. Türkiye'nin bölgesel bir sağlık gücü olduğunu kabul edersek bu alandaki gücünü dış politikadaki amaçlarını gerçekleştirmede de kullandığını ifade edebiliriz. Bu çerçevede ülkemizin sadece Covid-19 pandemisi zamanında değil olağan dönemlerde de sağlık diplomasisini yürüttüğünü görmekteyiz. Bangladeş, Somali ve Sudan başta olmak üzere birçok ülkede sağlık hizmeti sunumunda ülkemizce kurulan ve işletilen hastaneler sağlık hizmeti vermektedir. (K-3, Politika Yapıcı)

K-3 Türkiye'nin dış politikada barışçıl ve arabulucu özelliğine dikkat çekerek onun "Yumuşak Güç" kullanımı üzerinde durmuştur. Bu çerçevede Türkiye'nin bölgesel bir sağlık gücü oluşuna vurgu yaparak hem Covid-19 döneminde hem de olağan dönemlerde sağlık diplomasisi uygulamalarında bulunduğunu belirtmiştir.

T.C. Dışişleri Bakanlığı'nın yürüttüğü ben aşılıym yazılı maske takmış kişilerin gösterildiği bir iletişim çalışması gerçekleştirilmişti o dönem. Ekonomik kaygılar ve turist çekme politikasına paralel olarak gerçekleştirilmişti bu iletişim.

Türkiye'yi cazibe merkezi haline getirecek iletişimler olarak gerçekleştirildi. (K-4, Gazeteci)

K-4, Türkiye'nin Covid-19 pandemi döneminde gerçekleştirdiği diplomasi faaliyetlerinin sebebini ekonomi ve turizm konularına bağlayarak, yürütülen stratejilerin de bu sebeplere bağlı yürütüldüğünü dile getirmiştir.

Kesinlikle uyumludur. Türkiye, binlerce yıllık devlet geleneğinin ve imparatorluk bakiyesinin devamı olarak dünyanın her yerindeki mazlum ve ihtiyaç sahibi halklara el uzatmayı görev bilmektedir. Bu gelenek, Türkiye'nin dünyadaki algısına katkı yaparken, ikili ve çok taraflı ilişkileri de olumlu etkilemektedir. (K-5, Politika Yapıcı)

K-5, Türkiye'nin dış politikasında insani yardımların yeri ve öneminden bahsederek, Covid-19 döneminde Türkiye'nin uyguladığı sağlık diplomasisi faaliyetlerini bu kapsamda dış politika stratejileri ile uyumlu bulmaktadır.

Türkiye'nin Covid-19 dönemindeki sağlık diplomasisi faaliyetleri başarılı ya da başarılı olmasının haricinde Türkiye'deki hükümetin dış politikasının bazı başlıklarıyla oldukça uyumlu görünüyor. Türkiye'nin AK Parti Hükümetleri öncesinde yavaş yavaş başlayan ve 2000'li yıllardan itibaren hızlanan Afrika coğrafyasına açılma politikası, Afrika'da düşük gelir grubundaki devletlere insani yardım ve yatırım götürme yoluyla yumuşak güç artırma stratejisi, ülkenin Covid-19 salgınında Afrika ülkelerine yaptığı yardımlarla uyumlu bir görünüm çizdi. Mevcut hükümetin batı ülkeleri ile bazen yaşadığı gerginlikler de Covid-19 döneminde azaldı ve AK Parti Hükümeti, ilk yıllarında Batı ile daha uyumlu ve iş birliğine yakın ilişkiler kurma amacına biraz daha yakın bir politikayı Covid-19 yardımları kapsamında hayata geçirebildi. Türkiye'nin ilaç, aşı, tıbbi cihaz ve malzeme tedarik ettiği ülkeler arasında Avrupa Birliği üyeleri de bulunmaktaydı. (K-6, Politika Yapıcı)

K-6, Türkiye'nin Afrika'ya açılma politikası ve batı ülkelerle iyi ilişkiler geliştirmek istemedi sebebiyle Covid-19 dönemi sağlık diplomasisi uygulamalarını dış politika amaçları ile uyumlu olarak nitelendirmiştir.

Türkiye yaptığı yardım ve uygulamalarla sorumlu bir ülke olduğunu gösterdi ve küresel itibarını güçlendirdi. Ayrıca kamu diplomasisi sayesinde iyi niyetin geliştirilmesi noktasında diplomatik ilişkilerini de geliştirdi. Türkiye dış politikada eskisi kadar 0 sorun politikası izlemese bile bu politika etkilerini devam ettirdiği için uyumlu denebilir. (K-7, Akademisyen)

Saydığım bu konuları düşündüğümüzde büyük olasılıkla uyumlu diyebiliriz. (K-8, Gazeteci)

Tamamen uyumludur. (K-9, Politika Yapıcı)

TRT arşivinde yaptığım haber taramasında sağlık diplomasisi üzerine 1 haber gördüm yalnızca. Bu haber de 2022 yılında G-20 zirvesi düzenleniyor. Bu da pandemi ile ilgili bir zirve. Ve iletişim başkanımız oraya telekonferans ile bağlanıyor. Ve orada Türkiye'nin sağlık diplomasisi üzerine olağan stratejik hedeflerinden bahsediyor. Mimari bir konumda olduğumuzun altını çiziyor. Bu yardımları da hep insani yardımlar başlığında anlatıyor. ... Buradaki pandemi zirvesine bizim iletişim başkanımızın katılması bile bize bu işin bir iletişim stratejisi olduğunu gösteriyor. Bu da bize yumuşak güç olarak sağlık diplomasisinin iletişim noktasında bir ülkeyi ne kadar yüksek bir konuma getireceğini gösteriyor. Dış politika amaçları noktasında uyumlu olsa da sağlıklı bir amaç değil araç olarak kullanıyor Türkiye. (K-10, Gazeteci)

K-10 geliştirilen iletişim stratejileri bağlamında Türkiye'nin kamu diplomasisi bağlamında sağlık diplomasisi faaliyetlerini dış politika amaçları ile uyumlu değerlendirmektedir.

Türkiye'nin Covid-19 dönemi sağlık uygulamalarının hedefine ulaşması

Türkiye'nin Covid-19 dönemi sağlık diplomasisi uygulamalarının birden çok hedefi olduğu konusunda katılımcılar yorumlarını paylaşmıştır. Türkiye'nin bu amaçlar için kullandığı uygulamaların, amaçlanan bu hedeflere ulaşp ulaşmadığı sorusu, çalışma kapsamındaki bir diğer önemli sorudur.

Ulaşmaktadır. Yunanistan ile ilişkiler toparlandı. Yunanistan Başbakanı Türkiye'ye geldi. Bizim politikacılarımız oraya gitti. Fransa ile gergin ilişkilerimiz

vardı. Onların yeni Dışışleri Bakanı ’nı bizim o dönemki Dışışleri Bakanımız ağırladı. Ve o dönemde bazı başka Dışışleri Bakanları ziyaretlerinde gerginlik yaşanırken Fransa ’da hiçbir problem olmadı. Daha sonra Fransa ’nın Yüksek Öğrenim Bakanı, okulumuzun 30. Yıl kutlamasına geldi. Buradan vesileyle Macron – Erdoğan görüşmesinin de ülkemizde gerçekleşebileceğine dair her gelen bakan heyeti sinyaller verdi. Bu sağlık diplomasisi faaliyetleri hakikaten bir işe yaradı. (K-1 Akademisyen)

K-1, ikili ilişkilerin geliştirilmesi ve gergin ilişkilerin bulunduğu ülkeler ile daha olumlu ilişkiler geliştirilmesi açısından konuya bakarak, bu uygulamaların hedeflerine ulaştığının altını çizmektedir.

Burada medya yansımaları sizin elinizdeki somut bir çıktınızdır. ... Burada çıktı uluslararası diplomatik ilişkiler belirlediğiniz ülkelerle yakınlaşmak ise bunu İspanya ve İtalya üzerinde gördük. Biz onlara yardım yaptık daha sonra Türkiye ’de çok büyük bir yangın oldu onların ekipleri bizlere geldi ve ciddi anlamda yardımda bulundular. Biz onlara Mevlana ’nın sözü üzerinden bir alıntı ile cevap verdik onlar bize başka bir alıntıyla cevap verdi. Dolayısıyla toplumların birbirine yakınlaşması açısından somut bir çıktısı olduğunu söyleyebiliriz. Yine dışışleri bakanlığı nezdinde de somut, olumlu açıklamalar yapıldı. (K-2, Akademisyen)

K-2 de diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi ve toplumların kültürel yakınlıklarının sağlanması anlamında, Türkiye ’nin Covid-19 dönemi sağlık diplomasisi uygulamalarının hedeflerine ulaştığını belirtmiştir.

Covid-19 pandemisi yeni yeni hayatımızdan çıkmaktadır. En son 2023 yılında Dünya Sağlık Örgütü Covid-19 pandemisini küresel acil durum olmaktan çıkardı. Bu kadar kısa bir süre sonrasında bu dönemde uygulanan diplomasi faaliyetlerinin amaca hizmet edip etmediğini söylemek için çok erken olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak başta da belirttiğim gibi ülkemiz uluslararası mecrada yürüttüğü diplomatik faaliyetlerde insani hassasiyetleri de taşıyan bir ülke konumundadır. Bu çerçevede bakıldığında dezavantajlı ülkelere pandeminin etkilerinin azaltılmasında ve önlenmesinde ülkemizin yardımları hasarın büyümesini ve insanların daha fazla zarar görmesini engelleyerek insani anlamda amacımıza fazlasıyla ulaştığımız yadsınamaz bir gerçektir. (K-3, Politika Yapıcı)

K-3, Türkiye'nin Covid-19 sürecindeki sağlık diplomasisi uygulamalarının amaçlarına ulaşıp ulaşmadığı sorusu için henüz erken olduğunu iletmiş ancak Türkiye'nin insani diplomasi kapsamında yapılan yardımlar çerçevesinde ülkelere yapılan yardımların etkili olduğunu belirtmiştir.

Çok ulaşmadı bence. Daha efektif stratejiler uygulanabilirdi. (K-4, Gazeteci)

Bu süreçte yürütülen faaliyetler, Türkiye'nin güçlü sağlık sisteminin, güçlü üretim kapasitesinin, bilimsel düzeyinin, insan kaynağı kalitesinin ve insani yaklaşımının dünya genelinde bilinirliğini artırmıştır. Bu sayede uluslararası ilişkilerde birçok ülkeyle önemli gelişmeler kaydedilmiş; seyahat kısıtlamalarının kaldırılmasından sonra ise ülkemize tedavi için gelenlerin sayısında ciddi artış olmuştur. (K-5, Politika Yapıcı)

Bu soruya cevap verebilmek için Türkiye'nin bu uygulamalarının etkinliğini ve etkilerini ölçümlemek gerekir. Ancak ölçümlemeyi yapmak uzun dönemli bir araştırma konusu olabilir. Özellikle yabancı basın haberlerine de bakmak gerekir. (K-8, Gazeteci)

Covid19 Pandemisi sürecinde Türkiye'nin kullandığı sağlık diplomasisi uygulamalarında coğrafi yakınlık etkisi

Covid19 sürecinde Türkiye'nin sağlık diplomasisi faaliyetleri hangi ülke veya coğrafi bölgeler üzerinde yoğunlaşmaktadır? Ya da böyle bir yoğunlaşmadan bahsedilebilir mi? sorusu araştırmanın ikinci ana sorusudur. Bu soruyu destekleyen yardımcı soru ise: "Eğer böyle bir yoğunlaşma var ise sizce bu ülke/bölgelerde yoğunlaşmasının sebebi nedir? Ve Böyle bir yoğunlaşma yok ise sağlık diplomasisi uygulanan ülkeler nasıl seçilmiş olabilir?" sorusudur. Katılımcılar bu sorulara aşağıdaki şekilde yanıt vermiştir.

Koca Yusuf Uçağı ile Avrupa ve Afrika'ya taşınan tıbbi yardımlar başlığında bir kitap bölümümüz bulunuyor. Ayrıca İngiltere. Hatta yardım kolilerinin üstüne cumhurbaşkanlığı forslu Türk Bayrağı ve gönderilen ülkenin bayrağı da eklenmiş. Bu detaylar da önemli yine diplomasi açısından. Şöyle bir açıklama yapılmış CNN'e Türkiye'nin yardım gönderdiği lkeler, Türkiye şu ana kadar talepte bulunan 116

ülkenin 44 üne yardım gönderdi. 44 ülkeye yardım yapmışız. Afrika dedik İngiltere dedik. Libya, Avrupa, İtalya ve İspanya, Balkanlar, Bosna Hersek. Yoğun olarak benim haberlerden örnek aldığım ülkeler bunlar. (K-1, Akademisyen)

Böyle bir yoğunlaşma yok. Türkiye yaklaşık 192 ülkeye yardımda bulunmuş. Bu yardımların kimi direkt aynı yardımlar şeklinde gerçekleşmiş, kimine direkt vantilatör kimine aşı yardımında bulunmuş, kimine sahra hastaneleri kurulmuş. Birçok farklı ülkeye yardım yapılmış boyutu farklı olmakla birlikte. Dolayısıyla Türkiye'nin illa bir yere yoğunlaştığını söyleyemeyiz ama özellikle Afrika'da ve Orta Asya'da normalde yoğun bir şekilde Covid haricinde de insani diplomasi çalışmaları var. (K-2, Akademisyen)

Covid-19 süresince 160'ı aşkın ülkeye tıbbi yardım sağladık. Başta Afrika olmak üzere Avrupa, Asya, Okyanusya ve Amerika kıtası gibi coğrafik bölgelerde yardımlar sağlandı. Bangladeş, Etiyopya, Kenya, Pakistan, Sudan, Suriye, Tunus, Yemen, Kazakistan, Moğolistan, Kırgızistan, Tacikistan, Afganistan, Bosna Hersek, Moldova, Romanya, İspanya gibi ülkeleri dünyanın farklı bölgelerinden ulaştığımız ülkelere örnek olarak verebilirim. (K-3, Politika Yapıcı)

K-1, K-2 ve K-3, Covid-19 sürecinde Türkiye'nin uyguladığı sağlık diplomasisi faaliyetlerinin, tek bir ülke ya da coğrafi bölge üzerinde yoğunlaşmadığını belirtmiş, aksine birçok farklı ülke ve kıtaya yayıldığından bahsetmiştir.

Yoğun olarak Afrika ülkelerine ve maddi imkânı olmayan ülkelere yardımlar yapıldığını düşünüyorum. (K-4, Gazeteci)

K-4, bir coğrafi bölge olarak Afrika bölgesinde yoğunlaşma olduğunu belirtmiştir.

Türkiye; Avrupa'dan Afrika'ya, Asya'dan Amerika'ya ihtiyaç sahibi tüm ülke ve milletlere imkanlarını zorlayarak yardım eli uzatmış; karşılıklı bilgi ve tecrübe paylaşımına azami özen göstermiştir. (K-5, Politika Yapıcı)

K-5, Türkiye'nin sağlık diplomasisi kapsamında yardım yapılan ÷lkelerin ihtiyaç sahibi olmalarına bağlı olarak gerçekleştirildiğini belirtmiş b÷lgesel bir yoğunlaşmadan bahsetmemiştir.

Tam bir yoğunlaşmanın varlığı şüpheli olsa da Batı dñnyasında gelişmiş ÷lkelerin birbiriyle daha çok dirsek temasında olduğu bir ortamda Türkiye, bu dayanışmadan daha az pay alan üçüncü dñya ÷lkeleriyle, özellikle Afrika'da ihtiyaç sahibi ÷lkelerle bu dönemde daha yakın bağlar kurdu denilebilir. (K-6, Politika Yapıcı)

Buradaki faaliyetlerin tarihi bağlar, stratejik çıkarlar ve insani kaygılar gibi çeşitli fakt÷rlere bağlı olarak belirlendiğini dñřünüyorum. Komşu bazında değil ama Türk diasporasının yoğun olduğu yerler ve Türkiye'nin nüfuzunu genişletmeyi hedeflediği Afrika gibi b÷lgelere yoğun faaliyetler yapıldı. ...Bunlar dışında acil ihtiyaçlara, küresel sağlık önceliklerine ve çeşitli kuruluşlardan gelen taleplere göre yardımlara öncelik verildiğini dñřünüyorum (K-7, Akademisyen)

Bence, yardım ihtiyacının şiddetine ve Türkiye açısından stratejik öneme sahip b÷lgelere yoğunlaştı. Virüsün çok fazla etkilediği ÷lkelere de öncelik verildiğini dñřünüyorum. (K-8, Gazeteci)

K-6, K-7 ve K-8 Türkiye'nin sağlık diplomasisi kapsamında yardım yaptığı ÷lke ve b÷lgelerde coğrafi bir yoğunlaşmadan bahsetmemiştir.

Latin Amerika, Afrika ve Güneydoğu Asya b÷lgelerinde yoğunlaşma mevcut. Kurumlarımız talep odaklı olması sebebiyle az gelişmiş ÷lkeler daha çok talep ettikleri için yoğunlaşma o b÷lgelere artmaktadır. (K-9, Politika Yapıcı)

Bence yoğunlaşmadan bahsedilebilir. İlk olarak Afrika olduğunu dñřünüyorum. Covid döneminde Türkiye'den Afrika'ya çok büyük destek gitti. Öte yandan Afganistan, Somali gibi Müslüman ÷lkelere STK'lar üzerinden TİKA üzerinden çok fazla yardım gittiğini bu dönemde biliyoruz. (K-10, Gazeteci)

K-9 ve K-10, coğrafi anlamda Türkiye'nin sağlık diplomasisi uygulamalarında bir yoğunlaşmadan bahsetmiştir. K-9 özellikle Latin Amerika, Afrika ve Güneydoğu Asya bölgelerinden bahsederken K-10 Afrika bölgesini örnek göstermiştir.

Böyle baktığımızda bölgesel, coğrafi bir yoğunlaşma var diyemiyoruz. Taleplere göre öncelik sırasına koyarak elimizden geldiğince sırayla göndermişiz. Zaten bütün taleplere cevap vermek çok da gerçekçi olmazdı. (K-1, Akademisyen)

Bir kısmını talep üzerine. Zaten bu yardımlar direkt olarak devletlerarası telefonlaşma ile olmuyor. Her devlete bağlı bazı kuruluşlar var Kızılay, AFAD, Sağlık Bakanlığı var. Bu farklı kurumlar üzerinden yardımlar yapılıyor. ... Bazıları ise direkt talep olarak geliyor. Bazıları da talep değil ama oradaki ihtiyaç biliniyor. (K-2, Akademisyen)

Bu coğrafyalara yönelik yapılan yardımların temelinde ihtiyaç ve yardım talebi olması yatmaktadır. Tabi bu talebin yanı sıra farklı sebeplerin de yer aldığını söyleyebiliriz. Afrika kıtası için buradaki ülkelerin maddi ve kaynak olarak dünyanın en fazla geri kalmış ülkelerini barındırmasının yanı sıra geçmişten gelen tarihsel bağımızın da etkili olduğu açıktır. Avrupa kıtası ekonomik ilişkiler nedeniyle en yoğun ilişkilere sahip olduğumuz bölgelerin başında gelmektedir. Asya'da özellikle Türki Cumhuriyetler nedeniyle kültürel bağlar ön plana çıkan diğer sebepleri teşkil etmektedir. (K-3, Politika Yapıcı)

Ülkelerin ihtiyaç durumuna göre ve talebe göre seçildiğini düşünüyorum. (K-4, Gazeteci)

Dost, kardeş, akraba olarak tanımlanan ülkeler; tüm diplomasi faaliyetlerinde olduğu gibi sağlık diplomasisinde de öncelenmektedir. (K-5, Politika Yapıcı)

Yardım edilen ülkeler gelen taleplere göre değerlendirilmektedir. (K-9, Politika Yapıcı)

Müslüman ülkelere dindaşlık üzerinden bir yoğunlaşma var. Afrika'ya ise ticaret ve ekonomik ilişkilerin etkisiyle yoğunlaşma mevcut. Örneğin geçtiğimiz yıl TRT Afrika'yı açtık. Bunu en büyük sebebi o bölge ile ticaretimizin gelişmiş olması.

Ve ticaretimiz neden gelişti, oranın hammaddesi ve ciddi bir kaynağı olması sebebiyle.
(K-10, Gazeteci)

3.4.7 Araştırmanın Değerlendirilmesi

Tablo 3.4 Çalışma Soruları Değerlendirme Tablosu

Çalışma Hipotezleri	Doğrulayan Cevap Sayısı
S-1: Türkiye'nin sağlık diplomasisi faaliyetleri dış politika amaçları ile uyumlu mudur?	10
S-2: Covid-19 sürecinde Türkiye'nin sağlık diplomasisi faaliyetleri hangi ülke veya coğrafi bölgeler üzerinde yoğunlaşmaktadır? Ya da böyle bir yoğunlaşmadan bahsedilebilir mi?	3

Çalışma kapsamında katılımcılara sorulan temel 2 sorudan ilki, her 10 katılımcının tamamı tarafından, Türkiye'nin farklı dış politika amaçları vurgulanarak olumlu cevaplanmıştır. Katılımcılar, Covid-19 sürecinde yapılan bu faaliyetlerin Türkiye'nin birçok farklı dış politika stratejisi ile uyumlu olduğunu belirtmiştir. Bu stratejiler arasında katılımcılar özellikle; ikili ve bölgesel ilişkilerin geliştirilmesini, imaj gelişimini, insani ve barış eksenli dış politikanın yürütülmesini ve ekonomik amaçları vurgulamışlardır.

Çalışmanın 2. sorusu ise 7 katılımcı tarafından Türkiye'nin sağlık diplomasisi uygulamaları anlamında coğrafi bir yoğunlaşma olmadığı yönünde cevaplanırken 3 katılımcı farklı bölgeler üzerinden yoğunlaşma olduğu yönünde cevap vermiştir.

SONUÇ

Türkiye'nin sağlık diplomasisi stratejileri, Covid-19 pandemisi sürecinde sağlık alanındaki başarıları ve uluslararası alanda sergilediği etkin rolle birleştiğinde, ülkenin küresel sağlık politikalarına katkıda bulunduğu açıkça görülmektedir. Bu çalışmada, Türkiye'nin sağlık iletişimi ve sağlık diplomasisi uygulamalarında deneyim sahibi örneklem grubu içerisinde bulunan; akademisyenler, bu uygulamalara yön veren politika yapıcılar ve bu uygulamaları kamulara duyuran gazeteciler üzerinden, Türkiye'nin Covid-19 pandemi dönemi sağlık diplomasisi uygulamaları analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu amaç ile katılımcıların, deneyimleri çerçevesindeki görüşlerini en iyi şekilde açıklayabilmeleri için derinlemesine görüşme yöntemi tercih edilmiştir. Bu çerçevede gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler, önemli bulgulara ulaşılmasına ve çalışma sorularının değerlendirilmesine olanak sağlamıştır.

Türkiye'nin kamu diplomasisi bağlamında sağlık diplomasisi faaliyetlerinin, onun dış politika amaçları ile uyumlu olup olmadığı çalışmanın 1. Sorusudur. Yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda, katılımcıların tamamı, Türkiye'nin sağlık diplomasisi faaliyetlerinin dış politika hedefleriyle uyumlu olduğunu belirtmiştir.

Çalışmanın ikinci sorusu Covid-19 sürecinde Türkiye'nin sağlık diplomasisi faaliyetleri hangi ülke veya coğrafi bölgeler üzerinde yoğunlaşmaktadır? Ya da böyle bir yoğunlaşmadan bahsedilebilir mi? sorusu 7 katılımcı tarafından coğrafi yoğunlaşma olmadığını yönünde cevaplanırken 3 katılımcı, çeşitli bölgeler üzerinden yoğunlaşma olduğundan bahsetmiştir.

Sonuç olarak çalışma, Türkiye'nin Covid-19 dönemi sağlık diplomasisi faaliyetlerini değerlendirerek, dış politika amaçlarına uygunluğunu doğrulamış ve coğrafi yakınlık etkisinin belirgin olmadığını göstermiştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin pandemi sürecindeki başarılı sağlık diplomasisi stratejilerinin; uluslararası alandaki etkisini artırmayı, ülkenin imajını güçlendirmeyi ve stratejik ilişkilerini pekiştirme amaçları taşıdığını ve uygulanan sağlık diplomasisi faaliyetlerinin talep ve ihtiyaca yönelik belirlendiğini göstermiştir.

Bu sonuçlardan yola çıkarak çalışma kapsamında bazı öneriler sunularak çalışma tamamlanacaktır. Öncelikle katılımcılar, Covid-19 dönemi Türkiye'nin sağlık

diplomasisi uygulamaları kapsamında çok taraflı iş birliklerine katkısı üzerinde durmamıştır. Bu kapsamda Türkiye'nin sağlık diplomasisi stratejilerinde daha fazla çok taraflı iş birliğine odaklanması önerilmektedir. Pandemi, küresel bir tehdit olduğundan, daha geniş kapsamlı iş birlikleri ile uluslararası topluluğa daha etkin bir destek sağlanabilir.

Yalnızca iki katılımcı, Türkiye'nin kullandığı diploması uygulamalarında dijital kullanımı örneklendirmiştir. Sağlık diplomasisinin etkinliğini artırmak için dijital diploması ve etkili iletişim stratejilerinin benimsenmesi önemlidir. Dijital yöntemlerin daha yoğun kullanımı, Türkiye'nin sağlık diplomasisi faaliyetlerini daha geniş bir kitleye duyurmasına ve anlatısını güçlendirmesine yardımcı olabilecektir.

Türkiye'nin sağlık diplomasisi stratejilerini desteklemek adına uluslararası topluluklara yönelik eğitim ve kapasite geliştirme faaliyetleri düzenlenmesi önerilmektedir. Bu faaliyetler, Türkiye'nin sağlık alanındaki uzmanlığını paylaşarak daha geniş bir etki alanına sahip olmasını sağlayabilir.

Bilim diplomasisi, sağlık diplomasisi ile yan yana anılabilecek bir diploması türüdür. Türkiye'nin bilim ve araştırma alanındaki başarılarını vurgulayarak, bilim diplomasisini sağlık diplomasisi stratejilerine entegre etmesi önerilmektedir. Bilimsel iş birlikleri, ülkeler arası ilişkilerin güçlenmesine katkı sağlamaktadır.

Son olarak ise Türkiye'nin sağlık diplomasisi stratejilerinin sürdürülebilirlik ve kriz yönetimi perspektifinden değerlendirilmesi önerilecektir. Türkiye'nin gelecekteki benzer durumlara karşı daha hazır bir konumda olması açısından sürdürülebilirlik ve kriz yönetimi önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Akar, Yasin, **Türkiye’nin Sağlık Diplomasisi Başarısı**, 2015, <https://www.aksam.com.tr/saglik/turkiyenin-saglik-diplomasisi-basarisi/haber-380437>, erişim: 16 Ocak 2024.
- Altuntaş Yılmaz, Elgiz, vd. **Covid-19 Pandemisi Sürecinde Bilgi ve Haber Kaynaklarına Ulaşmada Yeni Bir Risk Olan “İnfodemi” Yönetiminde Kullanılan İletişim Stratejileri**, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, vol: 11, no: 29, ss. 15-27. 2022.
- Balay Tuncer, Berrin, **Covid-19 Sürecinde Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Uluslararası Halkla İlişkileri, Kamu Diplomasisi Örneği Olarak Dış Yardımlarla Yarattığı Etki Üzerine Bir Değerlendirme**, The Journal of Social Science, vol: 4, no: 8, 2020, s. 445.
- Balta, Peltekoğlu, Filiz, **Halkla İlişkiler Nedir?**, Beta Yayınları, 10. Baskı, 2018, s.1.
- Battır, Orhan, **İnsani Diplomasi Teoriden Pratiğe; Türk Dış Politikasının Yeni Aracı**, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2017, ss. 69-70.
- Battır, Orhan, **Küreselleşme Çağında Bir Yumuşak Güç Unsuru Olarak Sağlık Diplomasisi**, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2019, vol: 7, no: 5, s. 158.
- Bektaş, Arsev, **Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi**, Bağlam Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2013, ss. 120-121, akt. Barıtcı, Fatih ve Aydeniz, Hediyeullah, Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Medya: TRT World Örneği, Erciyes İletişim Dergisi, vol: 6, no: 2, 2019, s. 1556.
- Bernays, Edward, L. **Crystallizing Public Opinion**, Liveright Publishing Corporation New York, 1923, s. 61.
- Bernays, Edward, L. **Propaganda**, Horace Liveright, New York, 1928.
- Bjola, Corneliu, Coplen, Michaela, **Digital Diplomacy in the Time of the Coronavirus Pandemic: Lessons and Recommendations**, The Palgrave Handbook of Diplomatic Reform and Innovation, 2023, ss. 3-4.
- Bound, Kirsten, vd., **Cultural Diplomacy**, Demos, Londra, 2007, s. 19.

- Bourne, Peter, G., **A Partnership for International Health Care**, **Public Health Reports**, Washington, D.C, vol: 93, no: 2, 1978, ss. 114-123.
- Britannica, “Pandemic”, <https://www.britannica.com/science/pandemic> erişim: 11 Mart 2023.
- Bros, Natalia, **Public Diplomacy and Cooperation with Non-Governmental Organizations in the Liberal Perspective of International Relations**, *Journal of Education Culture and Society*, No: 1, 2017, s. 17.
- Brown, Matthew, D., vd., **Bridging Public Health and Foreign Affairs: The Tradecraft of Global Health Diplomacy and the Role of Health Attaches**, *Science & Diplomacy*, vol: 3, no: 3, 2014, <https://www.sciencediplomacy.org/article/2014/bridging-public-health-and-foreign-affairs> erişim: 24 Şubat 2023.
- Cull, Nicholas, J. **From Soft Power To Reputational Security: Rethinking Public Diplomacy And Cultural Diplomacy For A Dangerous Age**, *Place Branding and Public Diplomacy*, vol: 18, 2022, ss. 18-21.
- Cull, Nicholas, J. **Public Diplomacy before Gullion from: Routledge Handbook of Public Diplomacy** Routledge, 2008, s. 19, <https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9780203891520.ch3> erişim: 26 Kasım 2023.
- Cummings, Milton C, **Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey, Americans for the Arts**, Washington, 2009, s. 1.
- Çelik, Mehmet, **Covid-19 Salgınında Türkiye’nin Yaptığı İnsani Yardımların Kamu Diplomasisi Bağlamında Değerlendirilmesi**, *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2023, s. 77, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3063277> erişim: 20 Kasım 2023.
- De Lauri, Antonio, **Humanitarian Diplomacy: A New Research Agenda**, *CMI BRIEF*, no: 4, 2018, s.1.
- Dunville, Richard, vd., **CDC’s early response to a novel viral disease, middle east respiratory syndrome coronavirus (MERS-CoV)**, 2015, ss. 312-15.
- **Evolution Of a Pandemic A (H1N1) 2009**, 2nd Edition, World Health Organization, https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/78414/9789241503051_eng.pdf erişim: 13 Eylül 2023.
- Fan, Ying, **Branding the Nation: What is Being Branded?**, *Journal of Vacation Marketing*, vol: 12, no: 1, 2005, s. 6.

- Fauci, Anthony S., Lane, H. Clifford, **Four Decades of HIV/AIDS — Much Accomplished, Much to Do**, The New England Journal Of Medicine, 2020, s. 1.
- Fazal, Tanisha, M., **Health Diplomacy in Pandemical Times**, International Organization, vol: 74, 2020, s. 78.
- Fidler, David P., **Health as Foreign Policy: Between Principle and Power**, Maurer School of Law: Indiana University, 2005, s. 183.
- Fiott, Daniel, **Humanitarian Diplomacy**, The Encyclopedia of Diplomacy, Martel, Gordan, (ed), London/New Jersey, Wiley Publishers, vol: 4, 2018, ss. 1-2, akt. Şeyşane, Volkan, Tanrıverdi-Şeyşane, Görkem, **States as ‘Humanitarians’: The Turkish Brand of Humanitarian Diplomacy**, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, vol: 10, no: 1, 2022, s. 157.
- Fitzpatrick, Kathy R. The Future of U.S. Public Diplomacy: An Uncertain Fate, 2010, s. 2.
https://brill.com/display/book/9789047430643/Bej.9789004177208.i-314_002.xml erişim: 15 Mart 2023.
- Fitzpatrick, Kathy, vd. **Public Relations and Public Diplomacy: Conceptual and Practical Connections**, Public Relations Journal Vol. 7, No. 4, 2013, s. 2.
- Frequently Asked Questions About SARS, Center for Disease Control and Prevention, <https://www.cdc.gov/sars/about/faq.html> erişim: 12 Mart 2023.
- Geçikli, Fatma, **Halkla İlişkiler ve İletişim**, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2010, ss. 190-191, akt. Şöhret, Mesut, **Public Diplomacy As Heart-Winning Art: Its Dimensions, Actors/Tools, And Methods**, Yılmaz, Cihad, İ. (ed), Türkiye’nin Kamu Diplomasisi İnsani ve Kültürel Dış Politika, Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları, no: 124, Konya, 2022, s. 112.
- Glassman, James, K., **Public Diplomacy 2.0: A New Approach to Global Engagement**, New America Foundation, 2008.
- Gong, Lina, **Humanitarian Diplomacy As an Instrument For China’s Image-Building**, Asian Journal of Comparative Politics, vol: 6, no: 3, 2021, ss. 241-242.
- Gostin, Lawrence, O., **International Infectious Disease Law: Revision of the World Health Organizations’s International Health Regulations**, Journal of the American Medical Association, vol: 290, no: 21, 2004, s. 2624.

- Govender, Romona D. Vd., **Global Epidemiology of HIV/AIDS: A Resurgence in North America and Europe**, Journal of Epidemiology and Global Health, vol: 11, no: 3, 2021, s. 296.
- Gregory, Bruce, **Public Diplomacy: Sunrise of an Academic Field**, The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 2008, ss. 274-290.
- Guo Xiaoli, **Turkey's International Humanitarian Assistance during the AKP Era: Key Actors, Concepts and Motivations**, Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies, 2020, <https://doi.org/10.1080/25765949.2020.1728974> erişim: 15 Ekim 2023.
- Gündoğmuş, Yıldız Nevin, **Türkiye'den 160 Ülkeye Kovid-19 Salgınıyla Mücadele Desteği**, Anadolu Ajansı, 05.01.2022, <https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/turkiyeden-160-ulkeye-kovid-19-salginıyla-mucadele-destegi/2465665#> erişim: 31 Ekim 2023.
- Güreşçi, Murat, **Covid-19 Salgınında Türkiye'de Kriz Yönetimi İletişimi: T.C. Sağlık Bakanlığı**, ASEAD, vol: 7, no: 5, 2020, s. 58.
- Hocking, Brian, Melissen, Jan, **Diplomacy in the Digital Age**, Clingendael Report, The Hague: Netherlands Institute of International Relations Clingendael, 2015, s. 12.
- Howard-Jones, Norman, **The scientific background of the International Sanitary Conferences 1851-1938**, World Health Organization Geneva, 1975, s. 12.
- Huguet, Jose Pastrana, vd., **Tourism as a Soft Power Tool. The Role of Public Diplomacy in Japan's Country and Destination Branding**, Journal of Tourism, Sustainability and Well-Being, vol: 11, no: 2, 2023, s. 67.
- Influenza A (H1N1) Pandemic 2009 – 2010, World Health Organization, [https://www.who.int/emergencies/situations/influenza-a-\(h1n1\)-outbreak](https://www.who.int/emergencies/situations/influenza-a-(h1n1)-outbreak) erişim: 19 Eylül 2023.
- Ittefaq, Muhammed, **Digital Diplomacy via Social Networks: A Cross-National Analysis of Governmental Usage of Facebook and Twitter for Digital Engagement**, Journal of Contemporary Eastern Asia, vol: 18, no: 1, 2019, s. 50.
- Jain, Ash, Jain, **Trump Just Missed a Perfect Opportunity to Reassert American Leadership**, Foreign Policy, 2020, https://foreignpolicy.com/2020/04/02/g20-helped-beat-ebola-but-not-coronavirus/#cookie_message_anchor erişim: 20 Eylül 2023.

- Jakes, Lara, **Despite Big Promises, U.S. Has Delivered Limited Aid in Global Virus Response**, The New York Times, 2020, <https://www.nytimes.com/2020/06/07/us/politics/coronavirus-humanitarian-aid-united-states.html> erişim: 20 Eylül 2023.
- Kadioğlu, Miraç, Tutar, Necmiye, **Türkiye'nin Kendine Has Yumuşak Güç Yöntemi Olarak Sağlık Yardımlarının Değerlendirilmesi**, no: 8, 2019, s. 166.
- Kahraman, Nida, Cinman, Melda, **Kamu Diplomasisinin Uygulama Alanı Olarak Sağlık Diplomasisi**, Muhakeme Dergisi, vol: 2, no: 1, 2019, s. 68.
- Karadeniz, Mustafa, **Pazarlama Yönetiminde Halkla İlişkilerde Kullanılan Kavram ve Tanımlamalar**, Journal of Naval Science and Engineering, vol. 5, no. 1, 2009, s. 6.
- Katz, Rebecca, vd., **Defining Health Diplomacy: Changing Demands in the Era of Globalization**, The Milbank Quarterly, vol: 89, no: 3, 2011, ss. 503-523.
- Kayabas, Yunus Emre, **Effect of Perception and Perception Management on Public Diplomacy in Public Management**, Elm və İnnovativ Texnologiyalar Jurnalı, no: 13, 2020, s. 13.
- Kızılay, Şeyma, **Değerleri ve Aktörleriyle Türkiye'nin İnsani Yardım Politikası**, UPA Strategic Affairs, vol: 2, no:2, 2021, ss. 197-202, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1945388> erişim: 26 Mart 2023.
- Kickbusch, Ilona, vd., **Global Health Diplomacy: The Need for New Perspectives, Strategic Approaches and Skills in Global Health**, Bulletin of the World Health Organization, vol: 85, no: 3, 2007, akt. Lee, Kelley, Smith, Richard, **What is 'Global Health Diplomacy'? A Conceptual Review**, Global Health Governance, vol: 5, no: 1, 2011, s. 1.
- Kim, In Song, Milner, Helen V., **Multinational Corporations and Their Influence Through Lobbying on Foreign Policy**, 2019, s. 2.
- Koyuncu, Serhan, **Olağandışı Süreçlerde Kamu Diplomasisi: Covid-19 Pandemisi ve Türkiye'nin Kamu Diplomasisi Faaliyetleri**, Selçuk İletişim Dergisi, vol: 14, no: 2, 2021, s. 940.
- Kuneralp, Sinan, **Studies on Turkish Arab Relations**, TAİV, İstanbul, 1989, akt. Altılı, Rüştü, **Turkey's Health Diplomacy**, Journal of Emerging Economies and Policy, vol: 6, no: 2, 2021, s. 394.
- Küçük, Aziz, **Health Diplomacy in Turkey as the Interface of Health and Foreign Policy**, Abant Sosyal Bilimler Dergisi, vol: 23, no:1, 2023, s. 453.

- Küçük, Aziz, **Türkiye’de Sağlık Turizmi Politikası**, (ed) Avaner, Tekin, Fedai, Recep, Türkiye’de Sağlık Yönetimi, Ankara: Gazi Kitabevi, 2019, s.291-311.
- L’Etang, Jacquie, **Public Relations and Diplomacy in a Globalized World: An Issue of Public Communication**, American Behavioral Scientist, vol: 53, no: 4, 2009, ss. 608-611, akt. Hopkins, Alexander, E. **Government Public Relations: Public Diplomacy or Propaganda?**, INQUIRES Journal, vol: 7, no:3, 2015, s. 2.
- Lazarsfeld, Paul, F. vd., **The People's Choice How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign**, Columbia University Press, New York, 1944, s. 14.
- Lika, Idrır, **Turkey’s Corona Diplomacy In The Balkans**, SETA, no: 64, 2020, s. 10
- Lukes, Steven, **Power and the Battle for Hearts and Minds**, Millennium – Journal of International Studies, 2005, s. 478.
- Mackey, Tim, K., Liang, Bryan, A., **Lessons from SARS and H1N1/A: Employing a WHO–WTO forum to promote optimal economic-public health pandemic response**, J Public Health Policy, 2012, s. 121.
- Mark, Simon, **A Greater Role for Cultural Diplomacy**, Netherlands Institute of International Relations ‘Clingendael’, 2009, s. 5.
- Matlin, Stephen, A., Kickbusch, Ilona, **Introduction: Charting Pathways in Global Health Diplomacy, Pathways to Global Health, Switzerland**, The Graduate Institute of International and Development Studies, vol: 2, 2017, s. 5.
- **Measures As For SARS?**, The Lancet Infectious Diseases, vol: 20, no: 5, 2020, s. e.102-106.
- Mustajib, Sharif, Alam, Fahmida, **Pandemic Experiences and the Possibility of Global Health Diplomacy**, Millennium Journal of Humanities and Social Sciences, vol: 2, no: 1, 2021, s. 79.
- Nye, Joseph, **Public Diplomacy and Soft Power**, The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science 2008, s. 95.
- Nye, Joseph, **Soft Power The Means to Success in World Politics**, Public Affairs, New York, 2004, s. 1.

- Okma, Kieke, G. H., vd. **The Changing Role of Health-Oriented International Organizations and Nongovernmental Organizations**, International Journal of Health Planning and Management, 2015, s. 11.
- Oktay, Ercan, Yıldırım, Selime, **Türkiye’de Covid-19 Sürecinde Sağlık Politikalarının Oluşturulmasında Sağlık Diplomasisinin Rolü**, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, vol: 23, no: 41, 2021, ss. 597-598.
- Ooi, Can-Seng, **Soft Power, Tourism**, Encyclopedia of Tourism, Jafari, J., Xiao, H. (ed), 2015, ss. 1-2, https://doi.org/10.1007/978-3-319-01669-6_184-1 erişim: 14 Ekim 2023.
- Oral, B. Gediz, **Sağlık Hizmetlerinin Küresel Kamusal Mal Olarak Değerlendirilmesi: Uluslararası Örgütler, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, vol: 51, no: 588, 2014, ss. 87-89.
- Oslo Ministerial Declaration - **Global Health: a Pressing Foreign Policy Issue Of Our Time**, vol: 369, no: 9570, 2007, ss. 1373-1378.
- Özerdem, Füsun, **Covid-19 Salgınının Türk Kamu Diplomasisine Etkisi**, Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, vol: 10, no: 1, 2021, s. 86.
- Pigman, Geoffrey, A. Deos, Anthony, **Consuls for Hire: Private Actors, Public Diplomacy, Place Branding and Public Diplomacy**, vol: 4, no: 1, 2008, s. 87.
- Radha, Radha, **Sağlık Diplomasisinin Dış Politika ve Küresel Halk Sağlığı Bağlamında Değerlendirilmesi**, Journal of Academic Value Studies, vol: 7, no: 2, 2021, s. 133.
- Roper, Juliet, **Symmetrical Communication: Excellent Public Relations or a Strategy for Hegemony?**, Journal of Public Relations Research, 2005, s. 69.
- Sancar, Gaye Aslı, **Kamu Diplomasisi ve Uluslararası Halkla İlişkiler**, 2. Baskı, İstanbul, BETA, 2014.
- Senkic, Matea, **Cultural Diplomacy From The Bottom-Up, EU Competences and National Cultural Policies: Critical Dialogues**, 2017, s. 10.
- Snow, Nancy, **Rethinking Public Diplomacy**, Routledge Handbook of Public Diplomacy, Snow, Nancy, Taylor, Philip, M. (ed). 2009, ss. 9-10.

- Sorkun, Metehan Feridun, Övür, Emre Oktay, **Humanitarian operations as a political tool during Covid-19 era: The case of Turkey**, İzmir Ekonomi Üniversitesi, Business Administration, İzmir, 2023 .
- Statista, Number of coronavirus (COVID-19) cases worldwide as of May 2, 2023, by country or territory, 2023, <https://www.statista.com/statistics/1043366/novel-coronavirus-2019ncov-cases-worldwide-by-country/#statisticContainer> erişim: 17 Eylül 2023.
- Szondi, Gyorgy, **Public Diplomacy and Nation Branding: Conceptual Similarities and Differences**, Netherlands Institute of International Relations Clingendael, No: 112, Netherlands, 2008, s. 6.
- T. C. İletişim Başkanlığı, **Asrın Küresel Salgını: Türkiye'nin Koronavirüsle Başarılı Mücadelesi.**, Ankara: T. C. İletişim Başkanlığı Yayınları, 2021, s. 37.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Hakkında, <https://www.afad.gov.tr/afadhakkinda> erişim: 29 Ekim 2023.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, **Uluslararası İnsanı Yardım Raporu**, 2019, https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Kitaplar/Insani-Yardim-2019-V5.pdf erişim: 29 Ekim 2023.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Hakkımızda, <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649> erişim: 29 Ekim 2023.
- T.C. Sağlık Bakanlığı, Görev ve Yetkiler, <https://www.saglik.gov.tr/TR,11464/gorev-ve-yetkiler.html> erişim: 29 Ekim 2023.
- T.C. Sağlık Bakanlığı, Tarihçe, <https://www.saglik.gov.tr/TR,11492/tarihce.html> erişim: 26 Ekim 2023.
- The U.S. Global Health Initiative by Hillary Clinton, Voltaire Network, Washington D.C., 2010, <https://www.voltairenet.org/article166782.html> erişim: 26 Ekim 2023.
- TRT World, **Turkey sends aid to nearly 30 countries in fight against Covid-19**, 2020, <https://www.trtworld.com/turkey/turkey-sends-aid-to-nearly-30-countries-in-fight-against-covid-19-35290> erişim: 03 Ekim 2023.
- Tujan Jr, Antonio, **Civil Society – New Power in Aid And Development? Global Civil Society Shifting Powers In A Shifting World**, Uppsala Universitet, 2012, s. 27.

- United States. Advisory Group on Public Diplomacy for the Arab and Muslim World, *Changing Minds, Winning Peace*, Washington DC, 2003, s. 13, <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/24882.pdf>, erişim: 19 Kasım 2022.
- USC Center on Public Diplomacy, <https://uscpublicdiplomacy.org/page/what-is-pd>, erişim: 19 Kasım 2022.
- Valente, Thomas, Pumpuang, Patchareeya, **Identifying Opinion Leaders to Promote Behavior Change**, *Health Education & Behavior*, vol: 34, no: 6, 2008, s. 881.
- Vervoort, Dominique, vd., **COVID-19 Pandemic: A Time For Collaboration and A Unified Global Health Front**, *International Journal for Quality in Health Care*, vol: 33, no: 1, 2021, s. 2.
- White, Wajean, vd., **Gastrodiplomacy: Captivating a Global Audience Through Cultural Cuisine-A Systematic Review of the Literature**, *Journal of Tourismology*, vol: 5, no: 2, 2019, s. 128.
- Wilder-Smith, Annelies vd., **Can We Contain The COVID-19 Outbreak With The Same Measures As For SARS?**, *The Lancet Infectious Diseases*, vol: 20, no: 5, 2020, s. e.102-106.
- World Health Organization, **Infodemic**, erişim: 24 Kasım 2023, https://www.who.int/health-topics/infodemic#tab=tab_1
- World Health Organization, Regional Office for the Western Pacific, **SARS: How a Global Epidemic Was Stopped**, 2006, ss. 53-54.
- Yang, Aimei, vd., **Beyond a Dyadic Approach to Public Diplomacy: Understanding Relationships in Multipolar World**, *Public Relations Review*, vol: 38, no: 5, 2012, ss. 652-664, akt. Yıldırım, Gonca, **Uluslararası Halkla İlişkiler Perspektifinden Kamu Diplomasisi: “Türkiye Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü Örneği Çerçevesinde Kültürel Diplomasi”**, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2014, s. 44.
- Youde, Jeremy, **MERS and Global Health Governance**, *International Journal*, vol: 70, no: 1, 2014, <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0020702014562594> erişim: 11 Mart 2023.

EK 1. SORU FORMU

Giriş

- Katılımcıya görüşmeye katılım sağladığı için teşekkür edilmesi
- Araştırmacının kendisini tanıtmayı
- Katılımcıyla tanışma ve kişisel bilgilerinin araştırma örnekleme uygun olup olmadığının teyit edilmesi

Bilgilendirme

- Görüşme konusunun ve kapsamının katılımcıyla paylaşılması
- Tahmini görüşme süresinin paylaşılması
- Doğru ya da yanlış bir cevap olmadığının vurgulanması
- Katılımcıya görüşmeyi istediği an sonlandırabileceğinin söylenmesi
- Katılımcıya aklına takılan herhangi bir konu olup olmadığının sorulması
- Katılımcıya ``Bilgilendirilmiş Gönüllü Rıza Formu``nun sunulması ve imzalı onayının alınması
- Ses ve/veya görüntü kaydı alınmasına yönelik izin alınması ve elde edilecek tüm verilerin sadece araştırma kapsamında kullanılacağı belirtilmesi

Araştırma Soruları

- Adınız, soyadınız, mesleğiniz ve çalıştığınız kurum ismini içerek şekilde kısaca kendinizden bahsedebilir misiniz?
- Sağlık alanıyla ilgili deneyim ve çalışmalarınızdan bahsedebilir misiniz?
- Sizce Türkiye'nin Covid19 sürecinde kullandığı sağlık diplomasisi faaliyetleri hangi alanlar üzerinde yoğunlaşmaktadır?
- Deneyimleriniz çerçevesinde sizce Türkiye'nin Covid19 pandemisi sürecindeki sağlık diplomasisi faaliyetlerinin amaçları nedir/nelerdir?
- Sizce Türkiye'nin sağlık diplomasisi faaliyetleri dış politika amaçları ile uyumlu mudur?
- Sizce Türkiye'nin Covid19 sürecinde uyguladığı sağlık diplomasisi faaliyetleri amaçlanan hedeflerine ulaşmakta mıdır?

- Covid19 sürecinde Türkiye'nin sağlık diplomasisi faaliyetleri hangi ülke veya coğrafi bölgeler üzerinde yoğunlaşmaktadı? Ya da böyle bir yoğunlaşamadan bahsedilebilir mi?
- Eğer böyle bir yoğunlaşma var ise sizce bu ülke/bölgelerde yoğunlaşmasının sebebi nedir? Böyle bir yoğunlaşma yok ise ülkeler nasıl seçilmiştir?

Kapanış

- Katılımcıya görüşme hakkında aklına takılan herhangi bir konunun olup olmadığının sorulması
- Çalışmada yer aldığı katılımcıya için teşekkür edilmesi



TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite : T.C. GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
Enstitü : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Hazırlayanın Adı Soyadı : Ceren Tünel
Tez Başlığı : Kamu Diplomasisi Bağlamında Sağlık Diplomasisi:
Covid-19 Pandemi Sürecinde Türkiye'nin Sağlık Diplomasisi
Savunma Tarihi : 01/02/2024
Danışman : Doç. Dr. Gaye Aslı Sancar Demren

Doç. Dr. Sevda Deneçli

Doç. Dr. Elgiz Yılmaz Altuntaş

Doç. Dr. Gaye Aslı Sancar Demren

Prof. Dr. Ulun AKTURAN
Enstitü Müdürü